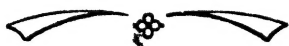

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_204808

UNIVERSAL
LIBRARY

ఉత్తర రామ చరిత్రనాటకము

కృతికర్త

బ్రహ్మశ్రీ మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు

రాజమహేంద్రవర కలాశాలాధ్యక్షులు

మూడవవూర్పు

ప్రకాశకుడు

చల్లా జగన్నాథము బి. ఏ. యల్. టి.

రాజకా పెన్షనందు ముద్రితము

రాజమహేంద్రవరము.

కాపీరైటు రిజిస్టరుడు

1929

వెల 0—12—0

ఉండు వచ్చు పోతలు .

పురుషులు.

సూత్రధారుడు

నటుడు

శ్రీరాముడు

అష్టావక్రుడు

లక్ష్మణుడు

దుర్ముఖుడు

శంబూకుడు

దాండాధిపతి

సాధాతకి

జనకుడు

చంద్రకేతువు

సుమంత్రుడు

కుశలవులు

విద్యాధరుడు

వాల్మీకి

—

స్త్రీలు

సీత

ఆత్మేయి

వాసంతి

మురళి

తమస

అరుంధతి

కౌసల్య

విద్యాధరి

గంగాదేవి

వసుంధర

తృతీయ ముద్రణ పీఠిక

పాపనమైన యితీవృత్తమును, అపూర్వ మైన కథానన్నివేశమును, మనోహరమైన రసపోషణమును, నిరుపమానమైన పాత్రాచిత్ర్యము ననెడిసద్గుణములతో సకరుణమైవ విప్రలంభశృంగారము ప్రధాన రసముగా శ్రీభవభూతి మహాకవి సంస్కృతమున రచించిన యుత్తర రామచరితము “ఉత్తరే రామచరితే భవభూతి ర్విశిష్యతే” యను నార్యోక్తినిబట్టి జగద్విఖ్యాతిని గాంచియుండ, గానిసుగుణము లిందు వివరింపఁ బూనుట యనావశ్యకము.

నే నీనాటకమును దొలుత నాంధ్రీకరించి కీర్తిశేషులును మహాదారులును వెంకటగిరిసంస్థానాధీశ్వరులు నగు శ్రీ మహారాజా వెలుగోటి రాజగోపాలకృష్ణయ్యాచేంద్రబాదరు జి. సి. ఐ. ఇ. వారిసమాదరమున 1909 లోఁ బ్రకటించితిని. ఇది 1917 వ సంవత్సరమునందు చెన్నపురి విశ్వవిద్యాలయపక్షమున ఇంటర్మీడియేట్ పరీక్షకుఁబఠనీయ మగునాటికే ముద్రితపుస్తకములు చాలావఱ కయిపోయినవి. తరువాత 1926 లో నిది సవరింపఁబడి పునర్ముద్రిత మైనది. 1929 సం॥ ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయపక్షమున ఇంటర్మీడియేట్ పరీక్షకుఁ బఠనీయమైనది. ఆంధ్రుల సమాదరణమున నిది తృతీయముద్రణ ముందినది.

మొదటిముద్రణములోని యనేకపద్యగద్యము లన్నియుంకము లందుచు ద్వితీయముద్రణముండే శైలిలో మార్పుచెందినవి. ఆమార్పు గూడ మూలానుసారమే యైనను గొన్నిచోట్ల భావప్రధానముగాఁగూడ నుండును. ఎట్లయినను, ఆంధ్రీకరణము స్వతంత్రీరచనము బోలదు కాని, చదువ నింపుగాను, ప్రదర్శింప రమ్యముగాను, ఉండవలె నన్నయద్దేశముతోఁ బ్రయత్నించి దీనిని సవరించితిని. పాఠకలోక మిందలి గుణము గ్రహించి యాదరించుఁగాక.

మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి.

కృతి సమర్పణము .

—:0:—

క. ఈ రామచరిత్రంబు ను
దారాధిత జనకపాదు లారాధిత నీ
తారామ వెంకమాంబా
శ్రీరాముల కంకితంబు చేసితి భక్తిన్.

శ్రీగస్తు

ఓన్నమః పరబ్రహ్మణే

ఉత్తర రామచరిత్రనాటకము

[ప థ మా జ్ఞా ము

—♦ ప్రస్తావన ♦—

నాంది- గీ. పూర్వకపులకు సదృశ్చిపూర్వకముగ
నిదె నమస్కార మొనరింతు మెనఁ దలంచి
నిత్యమూర్తియుఁ బరమాత్మసత్యకలయు
నై నవాణికి మొక్కెద మధికభక్తి.

నూత్రి—(నాంద్యంతమున—)కాశ్యపగోత్రుని మహోత్సవమునకు విచ్చేసిన పెద్దల
కిదే విన్నవించుచున్నాను. ఓపూజ్యులారా! కాశ్యపగోత్రుడు తిక్కంతబిరు
దాంకితుఁడు పదవాక్యప్రమాణజ్ఞుఁడు నైన యేబ్రాహ్మణోత్తమునికి వాగ్దేవి
వక్త్యురాలయ్యెనో, ఆభవభూతిమహాకవి సంస్కృతమున రచించిన యు
రామచరితనాటకమును చర్ల బ్రహ్మశాస్త్రిగురువరకరుణాధీతపాణినీయుఁ
డును గద్యపద్యాత్మకానేకకావ్యకలకాయ సుభయభాషాకవియు నైన మల్లాది
నూత్యనారాయణశాస్త్రి యాంధ్రీకరించెను. దాని నిపుడు ప్రదర్శింపఁబోవు
చున్నాము. సావధానముగాఁ జిత్తగించుఁడు.

ఇదిగో! కవివశమున నే నీకథ జరిగినపు డయోధ్యాపురములో నున్న వ్యాధను
గా మాతినాను. (అంతటఁజూచి) ఏమండీ! ఇది పౌలస్త్యకులభూమికేతు వసుశ్రీరామ
చంద్రమహారాజేంద్రుని పట్టాభిషేకమహోత్సవసమయముగదా, రేముంబవశ్యజలెఱసి

లేకుండఁగా వేడుకలు పలుకువదగిన యీనినములలోఁ బరిచాసఁగి ఖండలు పనితొందగ లేక మంగిండ్లలో నుఖముగాఁ గూర్చున్నారేమి?

నటుడు—(ప్రవేశించి) అయ్యా! పట్టాభిషేకమహోత్సవమునకు విచ్చేసినలంకా సమరమిత్రులగు సుగ్రీవవిభీషణాదులను నానాదిగంతములనుండి దయచేసిన మహాత్ములగుబ్రహ్మర్షులను దేవర్షులను రాజర్షులను నేడు యశోచితముగా సత్కరించి మామహారాజుగారు వారివారియిండ్ల కంపిరి. వారందఱు నున్న గోజాలలో వేడుకలు మెండుగా జరిగినవి. వారందఱు వెళ్ళఁగానే యాఁగి పోయినవి.

నూ—అ! ఇవీ కారణము!

నటు—మఱియును—

గీ. మాన్యుఁడై నవసింఘనిమాటబట్టి

విమలచరిత సరుంధతి వెంబడించి

రామచంద్రునితల్లులు కృతువు చూడ

నల్లనాశ్రమమునకును వెళ్ళి రయ్య!

నూ—పగదేశీయఁడ సగుటచే నడుగుచున్నాను. అల్లుఁడెవరయ్యా?

నటు—

గీ. దశరథమహామహీశుండు తాను గన్న

కన్నె శాంతను గూతురుగా నొసంగె

రోమపాదుండు నాజనుభూమిపతికి

నాతఁడామెను బెంచి మహాదరమున.

విభండకమహర్షి పుత్రుఁడగుబుశ్యశృంగున కిచ్చి పెండ్లి చేసెను. ఆబుశ్యశృంగుఁ డిపుడు ద్వాదశవాసిక మైన సత్రయాగ మారంభించెను. అందుచే నిండు చూలా లగుజానకీదేవిని గూడ విడిచి పెద్దవా రందఱు నచ్చటి కేగిరి.

నూ—అట్లయిన రమ్ము. రాజద్వారమున నిలిచి స్వజాతిమర్యాదతో స్తోత్రపాఠము చేయుచుండము.

నటు—అట్లయినచోఁ బరిశుద్ధమైన రాజస్తోత్రపఠనాని ముందుగా నిరూపింపుము.

నూ—గీ॥ సర్వవిధముల సన్నుతి సలుపవలయు:

గాని పరిశుద్ధ మనుమాట కలపనేల?

మానిసులశీలమునఁ బోలె మాటమంచి

యందు లోకంబు దుర్జనం బగును గాడె?

నటు—అతిదుర్జన మగు నని చెప్పెదగును. ఏమనఁగా?

గీ. అవనిపుత్రీ మహాసాధ్వి యఖిలపూజ్య

యైనవై దేహియెడ నింద లాడుజనము

రక్కసునియింట నుంటయే లెక్కచేయు

నమ్మహాగ్నిపరీక్షను నమ్మఁబోదు.

నూ—కాని యీలోకాపనాదము మన మహాదాజు దేవని బడెనేని మిక్కిలి కష్టము సంభవించునుజూచి! అయినను, మనీంద్రులును దేవతలును స్వాధిపతుల శ్రేయస్సు సమకూర్పఁగలరుగాదా! (పరిశ్రమించి యాకాశమున దృష్టినిలిపి) ఓయీ! మహారాజుగా రిప్పు డెక్కడ నున్నారు? (వినుట యభినయించి) అ! జను లిట్లు చెప్పచున్నారు.

చ. జనకుఁడు రాజదంపతులసత్కృతి సల్పఁగ వచ్చి వేడ్క నీ
దినములు వెళ్ళఁబుచ్చియు విదేహపురంబున కేగ నేడ, యం
దునఁ గడుఁ గుందునట్టితనతోయలిచిత్తము దేర్పఁ బాలనా
సనమును డిగ్గి రాఘవుఁడు చయ్యన సంతిపురంబుఁ జూచ్చెడిన్.

(అని నిష్క్రమించిరి.) ఇనిప్రస్తావన.

[అంతటఁ గూర్పుండి సీతారాములు ప్రవేశించును]

రాము—దేవీ! ఊరిడిల్లము. పెద్దలు స్వయముగా మనల విడువఁ జాలరు. ఇంక సేమన?

గీ. నిఖిలవేదోక్తకర్మనిర్ణయనియతినీ

కర్మతస్యేచ్ఛ కష్టంబు గలుగఁ జేయు

నాహితాగ్నులగార్హస్థ్యమాగమోక్త

కర్మములు చేయమని దోషకలిత మగును.

సీత—ఆగ్యపుత్రా! ఎఱుగుదును. కాని గురుజనబంధువియోగము సంతాపకర మగును.

రా—ఇట్లే సంసారము మనస్సునకు నొప్పిగఁగిండుచుండును. కావుననే విద్యాం

సులు పీచియొడ గోత్రవడి యెల్లకోరికలు పరిత్యజించి యడవులలో విశ్రమించు చుండురు.

కంచుకి—(ప్రవేశించి) జయము జయము రామభద్రా! (అనబోయి) మహారాజా! రా—(నవ్వుచు) నాయనగారి పరిచరులు నన్ను రామభద్రా! యని పిలుచుటయే తగును. నీ కలవాటయినట్లే పిలువవచ్చును.

కంచుకి—ఋశ్యశృంగాశ్రమముననుండి యష్టావక్రమహర్షి! వచ్చెను.

సీ—అలస్య మొనరింప నేల?

రా—కీఘ్రిముగాఁ దీసికొనిరమ్ము.

కంచుకి—(వెళ్ళెను)

అష్టావక్రఁడు—(ప్రవేశించి) మీకు శుభ మగుఁగాక.

రా—మునీంద్రా! నమస్కారము. ఇచ్చట విచ్చేయుము.

సీ—మహర్షి! వందనము. అత్తలు, అల్లుడు, మాఅడుబిడ్డ, తక్కిన పెద్దలు, అందఱును సుఖముగా నున్నారా?

రా—పూజ్యులైన ఋశ్యశృంగుఁడును శాంతాదేవియు నిర్విఘ్నముగా సోమపాన సుఖ మనుభవించుచున్నారా?

సీ—నా కెప్పుడైన మామాటల తలపెట్టుచున్నారా?

అష్టా—అయ్యో! మిమ్ము స్మరింపకేమి? (అని కూర్చుండి) దేవీ! పూజ్యుడైన పవిత్రుఁడు నీతో నిట్లు చెప్పు మనెను.

చ. “నినుఁ గనినట్టితల్లి మహానీయగుణాన్విత భూతధాత్రి, ని
స్సేవించినయట్టితండ్రి యలవేల్పులపెద్దకు సాటి యైన శ్రీ)
జనకమహీశ్వరుండు, గురుసత్కృతి సూర్యుని నన్నుఁ గొల్చు న
ద్గుణు లగు పార్థివోత్తముల కూరిమి కోడల వీవు నందినీ!

సకలగుణసంపన్ను రాజు వైన నిన్నింక నింతకంటె నే మని పీఠితును? కేవలము
వీరకుమారుల తల్లి వగుము.”

రా—దేవీ! మనము గురువుగారి యనుగ్రహమునఁ గృతార్థుల మైతిమి! ఏమన?—

గీ. సద్గుణులు తొకికులు నగుసాధుజనుల

నుడువు లర్థంబు వెనువెంట నడచుచుండు

నసఘ్న లాద్యులు నగుమహామునులు పల్కు

పల్కువెంటడి సర్థంబు పరుగులెత్తు

అష్టా—రఘువీరా; సీతాదేవికి గగ్గవంశము కలిగినది వాటిని వెంటనే తీర్చవలె

నని మీతల్లులును శాంతాదేవియు మాన్యుగా లయిన యగుంధతియు మఱిమఱి చెప్పిరి.

రా—ఈమె కోరినట్లయిన నట్లే చేసెదను.

అస్తా—“అమ్మా! నిండుచూలాల వగుటచే నిన్ను యాగమునకఁ దీసికొనిరా లేదు. నీసంతోషముకొఱతే రామనిగూడ నందుంచితిమి. నీసంతానము నొడిలోఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొని ముద్దాడుచుండఁగా నిన్నుఁజూడఁగలము” అని యు శ్యశృంగమహాషిఁ దేవితోఁ జెప్పు మనెను.

రా—(సంతోషహాసములతో) అట్లే యగుఁగాక. మునివరా! గురువర్త్యులగు వసిష్ఠులు నాతో నేమియుఁ జెప్పు మన లేదా?

అస్తా—అన తేమి? వినుము.

గీ. అల్లుఁ డొనరించుక్రతువున నాఁగినాము
బాలుఁడవు నీవు, నూత్నంబు పాలనంబు,
ప్రజలయరుంజనంబె కార్యంబు మీకుఁ
దనువుకంటెను గీర్తి యుత్తమధనంబు.

రా—గురుపాదు లాజ్ఞాపించినట్లే చేసెదను.

గీ. ప్రజలయారాధనంబె నాప్రాణపదము
దానికై స్నేహమునుగాని దయనుగాని
సౌఖ్యమునుగాని తుదకు నీజనకతనయఁ
గాని విశించెద బాధ యింతేని లేక.

నీ—ఇట్టి యాదార్య మున్నందుచేతనే యాద్యపుత్రుఁడు రిఘువంశశ్రేష్ఠఁ డయ్యెను.

రా—ఎవ రక్కడ? మునివరా! కొంచెముసేపు విశ్రమింపుము.

అస్తా—(లేచి-నడచి) ఇడుగో లక్ష్మణుఁడు వచ్చెను. (అని వెళ్ళెను)

లక్ష్మణుఁడు—(ప్రవేశించి) ఆర్యా! జయము జయము. చిత్రకారుఁ డైనయగ్జనుఁడు మనము చెప్పినట్లుగా మీచరిత్రమును పరుసగాఁ జిత్రించెను. దానిని బరిక్షింపుడు.

రా—వత్స! అ దెందుకో తెలియునా? వికలచిత్త యగు బాసకిని సంతోషపెట్టుటకు, కాని, అది యెంతవఱ కయినది?

ల—పూజ్యరాలి యగ్నికుద్ధివఱకు నయినది.

రా—పాపము శాంతించుఁగాక. (తియ్యనిమాటలతో)

క. జననంబునఁ బావన యగు

జనకునికన్నియకు వేతె చనునే శుద్ధుల్?

అనలంబును దీర్ఘోదక

మును వేటొకదాన శుద్ధిఁ బొందఁగఁ దగునే?

దేవీ దేవయజ్ఞసంభవా! అనుగ్రహింపుము.

(1) ఇది నీకు యావజ్జీవ ముడుపట్టి ప్రవాదము.

గీ. దుఃఖతులలాలనంబు బంధువులధర్మ.

మట్టిచో నిన్నుఁ జెడ్డమా టంటిమకట!

పువ్వు తలలో ధరించుట పొసఁగుఁ గాని

కాలితోఁ ద్రొక్కి నల్పుట పోలు నొక్కొ?

సీ—కానిండు దీని కేమి! మీచరిత్రము చూతము రండు,

(లేచి పరికిరమింతురు.)

ల—ఇదియే చిత్తరువు.

సీ—(చూచి) పై నున్న నీ కెవరు? ఒకరొకొకరు మిక్కిలి దగ్గటగా నిలిచియుండి
యోగ్యపుశ్చురి గొనియూడుచున్నట్లున్నారు.

ల—భగవంతుఁ డగుకృతాన్యునివలనఁ గౌశికుండు గ్రహించి తాటకావధ సమయ
మున నాద్యున కనుగ్రహించిన జృంభ కాస్త్రము లివయ్యే.

రా—దేవీ! ఈదివ్యాస్త్రములకు నమస్కరింపుము.

గీ. మున్ను బ్రహ్మాండగురువులు భువనహితము

గోరి వెయ్యెళ్ళు పొనరించి ఘోరతపము

జపతపస్సిద్ధునెజ తేజఃప్రభావ

మనఁగఁ గనుఁగొని రీజృంభకాస్త్రచయము.

సీ—ఈ జృంభకాస్త్రములకు నమస్కారము.

రా—ఈ మహాస్త్రము రెల్లవిధముల నీపంతానము నాశ్రయింపఁగలవు.

సీ—మహాపృథ్విసాదము. కృతార్థురాల నైతిని.

ల—ఇది మిథిలావృత్తాంతము.

సీ—అహ! కొత్తగా వికసించిన నల్లకలువవలె నిగనిగలాడు సౌమ్యసుందరశరీరలా

వణ్యమును, జనపాలక శాస్త్రమును, సౌందర్యమును నాది యాశ్చర్యమానం
దమును గమన నిశ్చేష్టులై నిలిచి మిథిలాపురవాసులు మాచుచుండగా, నవ
లీలగా శివధనుస్సు నెత్తి విడిచిన యాశ్చర్యపురుషుని దీని త్తరువున జక్కగా
కోట్టించుండె.

ల—దేవీ, చూడుము చూడుము.

గీ. వియ్యమందినవారిని వీరి రాజు

బంధువులను వసిష్ఠాది పరమమునుల

జనక రాజు శతానందమునియు భక్తి

గట్నము లొసంగి యర్చించుకరణి గనుము.

గా—ఈచిత్రలేఖనము మిక్కిలి చక్కగానున్నది.

గీ. కన్నియల నిచ్చినతడు గైకొన్నయతడు

సకలరాజర్షిఘనుడు కౌశికుడు గాంగ

జనక రాజులు రఘురాజు లొసరజేసి

నట్టి సంబంధమున కెవ్వర డలరకుండు?

సీ—స్వాతంత్ర్యవ్రతములు సలిపి వివాహాత్మ వడసినట్లున్న వీరు, మిగులుపురుషులగుచు
కదా, ఆహా! ఆమిథిలాపురమున వివాహసమయమున నిపు డున్నట్లు తలచు
చున్నాను.

గా—అవును. నిజముగా నట్లేయున్నది.

గీ. పరిణయోత్సవరూపమై పరగునీడు

పచ్చతోరంబు గట్టిన భవ్యపాణి

గౌతముడు మంత్రయుక్తి నాచేతి కిచ్చి

నట్టియాసమయం బిదే యనంగఁ ధోచు.

ల—ఈమె యార్యరాజు, ఈమె ఘండవి. ఇది శ్రుతకేలక.

సీ—[నవ్వుచు] ఈమె యెవర?

ల—[సలజ్జస్మితముగాఁ దనలూ] ఓహో! ఈమె యూర్మిళను జూపి యడుగు
చున్నది. కానిమ్ము. పైకి జరిపెదను. (ప్రకాశముగా) దేవీ, చూడఁ దగిన
దెంతో మిగిలియున్నది చూడుము. ఇందుగో పూజ్యుడైన పరశురాముడు.

సీ—[చూచి] నాయడలు వణచుచున్నది.

రా.—మహనీ, నమస్కారము.

ల—దేవీ, చూడుము. ఇతనిని మాయన్న-

రా—[సాక్షేపముగా] తమ్ముడా! చూడదగిన దెంతోయున్నది. మఱియొకటి చూపుము.

సీ—[సన్నేహగౌరవముగా రామునిజూచి తనలో] ఆశ్చర్యతా, ఈవిరమునుహిమ చే విారు మఱియును శోభిల్లుచున్నారు.

ల—ఇదిగో, ఈ మన మండలమును అయోధ్యకు వచ్చినాము

గా—[కన్నీటితో] హా, ఆసమయము తలఁపునను వచ్చుచున్నది.

ఉ. నాయనగారు పాలన మొనర్చుచు బాగుగ నుండఁ, గూర్చి లేఁ
 (బాయపు సుందరాంగుల నవంబుగఁ జేకొనియుండఁ దల్లుల
 త్రాయతరక్తిఁ బ్రోచుమన కాదినముల్ గతియించె, నానుఖ
 ప్రియము లైనరోజు లికరా వికరా వికరాపు తమ్ముడా!
 అపు డీహాసకియును—

ఉ. పోయినపట్లఁ బుట్టుపలు మొగ్గలఁగూసిన దంతపుష్పముల్
 సోయగ మొల్కునట్టినునుజూపులు, ముద్దుమొగంబు, నాదుక
 న్దోయికి విందు చేయఁగ మనోజ్ఞములున్ లలితోజ్జ్వలప్రభా
 ప్రాయము లై నయంగముల హాయి యొసంగెను నాదుమేరికిన్.

ల—ఇదిగో, ఇది మంధర.

రా—[అది తప్పించి మఱియొకటి చూపి] దేవీ, వైదేహి!

గీ. శృంగిబేర పురంబునచెంత నున్న

యింగుదీపాదపం బిది యిందువదన!

దీనిక్రిందనె మనకు మున్నానిపాద

మహితుఁ డైనట్టి గుహునితో మైత్రి కలిసె.

ల—(నవ్వి తనలో) ఆయ్యడు కైకేయావృత్తాంతమును గప్పిపుచ్చెను.

సీ—ఇది జటాబంధనవృత్తాంతము. ఆహా,

ల--గీ. జ్యేష్ఠపుత్రుని రాజ్యాభిషిక్తుఁ జేసి

వృద్ధు లిక్ష్వాకునరనాథు లేవృతంబు

గడపి రాపుణ్య మారణ్యకంబు నైన

వ్రతము నొనరించె మాయన్న బాల్యమండె.

సీ—ఇదిగో! ఈమె పుష్ప పావసలిలయుఁ బూజ్యురాలు నగు భాగీరథి.
గా—రఘుపతిదేవీ! నమస్కారము.

మ. జననీ! మున్ను భగీరథుండు సగరాశ్వం బారయంబోయి మే

దిని భేదించి కృతాత్ముఁడౌకపిలువత్తీన్ దగ్ధతావారల

దనముత్రాతలతండుగిన్ దివికి నెత్తంగాఁ దపోన్వితమై

నిను నేవించి తదీయభస్మముపయి న్నినీళ్లు వాఱించెగా

తల్లీ! నీవు మాగురుపత్ని యైనయగుంధతివలెనే నీకోడలైన సీతకు మేలుగోరు
చుండుము.

ల—ఇదియే భరణ్యాజుఁడు తెలియఁజెప్పిన చిత్రకూటమార్గమందలి కార్తికీటమున
నుండు శ్యామనామకపటవృక్షము.

రా—[స్మృతితోఁ జూచును]

సీ—ఆశ్చర్యతా! ఆసదేశమును స్మరించుచున్నారా?

గా—దేవీ! ఎట్లు మఱచిపోవుదును? నీవు —

చ. కమలినతూఁడులట్లు నడకం గడుఁగంది వశంబు దప్పి స

త్వము చెడియున్ మఱిత లలితంబులుగాఁ గనవచ్చునీదునం

గములయలంత కొంత బిగికొగిళులన్ శమియింపఁ గేల మై

నిమిరెడు నాయురంబుపయి నిద్దురవోయినచో టిదే కదా!

ల—ఇది వింధ్యాటవిహాని విరాధుని వృత్తాంతము.

సీ—చాలుఁజాలు. విసనకట్టి కొడుగుగాఁ జేతఁ బట్టుకొన్న యాశ్చర్యపుత్రుని దక్షి.
జారణ్యమార్గమందలి భయంకరసంచారమును జూచుచున్నాను.

రా—మునులకుటీరముల్ సఫలపుష్పమహీజము లొప్పనీతపో

వనములు కొండయేళ్ల కిరువంకల భాసిలుచుండె జానకీ

కనుము గృహస్థు లిందు తమకల్గిననివ్వరియన్న మిల్లుచో

చ్చినయతి కింత పెట్టుచును నేవ లొనర్తురు ధర్మనిష్ఠమై.

సీ—పుష్పించిన కడిమిచెట్లపై నెమళ్ళు నాట్యము సల్పుచున్న యీకొండ షేరేమి?
2

ల—పట్టనగఁ బెరిగిన చెట్లగుంపులచేఁ జీతటిపడినట్లుండిన పునరారణ్యంబునఁ బ్రవహించి పచ్చుగోదావరతరంగములు కొదచేయుగుహలు గలిగి, యెల్ల యెడల స్రవించు నీరదంబులఁ గూడి నల్లనై కనఁబడునిదియే జనస్థాన మధ్య భాగమున నుండు ప్రసవణ పర్వతము.

రా—తలఁతువె? లక్ష్మణుండు బహుధా పరిచర్యలు చేయ దానిపై నలరుచునున్న యాదినము, లాసరసోదక గౌతమీనదీన్ దలతువె?, దానిచేతఁ బులినంబుల ముచ్చటలాడుచున్నియున్ దలఁతువె?, నాటివర్తన మెవం దలఁతే లలితాంగి జానకీ?

మఱియు నొక్కమాట. ఇది యెప్పుడైనఁ దలఁచెదనా దేవీ!

ఉ. ఒక్కొక్క బాహుతోడ నొడ లుబ్బఁగ బిగ్గఁగవుంగిలించి ను
నైక్కిఁగలుకొన్నై ^{చేటఁ దగ్గఁజేయు.} కడియ నెమ్మదిగా మన మేమి యేమియో
మక్కువమీఱ మాటపయి మాటగ ముచ్చటలాడుకొంచు ను
న్నక్కడి నాటి రాత్రి నలుయామము లంతనె యంతరింపవే

ల—ఇది పంచవటిలోని శూర్పణఖ.

సీ—హా ఆర్యపుత్రా! నీదగ్గన మితవఱు.

రా—ఓ వియోగ భయకంపితురాలా ఇది చిత్తరువు.

సీ—ఏలా గయినను దుగ్ధనము దుఃఖము కలిగింపక పోదు.

రా—అబ్బా! నాకు జనస్థానవృత్తాంత మిపుడు జరుగు చున్నట్లే యున్నది.

ల—[నీత హాసవృత్తాంతము చూపి]

చ. వనరుచునున్న యార్ద్రదురవస్థకు వ్రజముగుండె వ్రయునైన
ట్లును శిల లేడ్చునట్లును, ఖలుల్ నశించినయంత నివ్వనిన్
గనకమృగంబుమూలముగఁ గల్గిన దీపని, దీని మేము వెం
టనె యణగించినన్ గటకటంబడు నేటికి నంతరంగముల్.

సీ—[కన్నీ రొలుకఁ దనలా] దేవా నూర్యవంశనందనా! నామూలమున నీ వి.త కష్ట పడితివికదా!

ల—[రాముని బాచి సాధిప్రాయముగా] అన్నా! ఏమిది?

చ. పెరిగినమంచిముత్యముల పేటలకై వడి నీదుకన్నులన్
దొరగినబాష్పధార లివె త్రుంగి ధరంబహుఁ జుక్కచుక్కలై
పరులకుఁ దోచు నెంతబిగఁ జట్టిన నీహృదయా ర్తి యెంతయే
నురవడి నాసికాపుటము లోష్ఠము తొమ్మును సంచలించుటన్.

రా.డి. నాడు సతీవియోగమున నామదిఁ బుట్టినదుఃఖవహ్ని చిం
దాడుచు లేచినన్ రిపునియంతము చూడ దలంచి యొర్చితిన్
నే డది పక్ష్యమై యెడఁద నిప్పులు గ్రక్కుచు గుండెలోని పె
న్వాడికటా రిపోటువలె బాధ యొనర్చుచునుండె దమ్ముడా!

సీ—అయ్యో ఎంతకష్టము! ఈమహాభయ సంద్రమంబున నేను గూడ నార్యపుత్రుని
విడిచి యున్నట్లు తలచుకొనుచున్నాను. చీ! చీ!

ల—[తనలో] వీ రిది మఱివిపోవునట్లు చేసెదను. [చిత్రపుగూపి ప్రకాశముగా]
ఇదిగో! మన్వంతరపురాణంబును - పూజ్యుడు నగుజటాయువునప్పుత్ర
పరాక్రమముల కుదాహరణము.

సీ—హతఁడీ! నీ వపత్యురరాగము సఫలము గావించితివి.

రా—హతాత! కాశ్యప శకుంతరాజా! నీవంటిపుణ్యాత్ముఁ డగుమహానుభావుఁ
డెక్కడ లభించును?

ల—ఇదిగో మున్న వసుకబంధులనివసించిన జనస్థానపచ్చిమమైన మంజువంతము నెడి
దండకారణ్యభాగము. వీనికి దగ్గఱగా నున్నదియే మతంగాత్రమము.
ఈమె శ్రమణ యనుపేరు గలసిద్ధశబరి. ఇది పంపాసరస్సు.

సీ—అర్యపుత్రుఁడు కోపచైర్యములు విడిచి గొంతెత్తి విలపించినచో టిదేనా?

రా—దేవీ! ఈ పద్మసంగోవరము కడురమణీయము నుమీ! ఇందు—

మ. కలనాదం బొనరించుహంసములతెక్కల్ సోఁకఁదూఁగాడుతూఁ
డుల భాసిల్లెడు తెల్ల తామరలచోటుల్ వేడికన్నీటిచు
క్కులచా లొల్కుచుఁ బుట్టుచుండునకుమం గన్గో నహా! నల్లక
ల్వలతాపుల్బలె నాదుకన్నులకుఁ గన్పట్టెన్ సరోజాననా!

ల—ఇడుగో! ఇతఁడు మానసియుఁ డగుమానుమంతుఁడు.

సీ—ఇతఁడు జీవలూక ముద్ధరించినమహాపశుఁడై యగుమహానుభావుఁడు.

రా—గీ. ఔను నిజ మీమహాబాహుఁ డట్టివాడె

యంజనానందవర్ధనుఁ డైనయితని

భుజబలంబునఁగాదె యీభుననములును

మనము ధన్యుల మైతిమి మంజులాంగి!

నీ—అత్తుణ్ణా! ఈకొండమీఁది యొకచెట్టునీడను సహజానుభావసౌందర్యముమాత్రము
మిగులుగా ఘోరమంతకరీగవోధ గలిగి మూర్ఛిల్లి విలసించుచు నీచే బట్టుకొ
నఁబడియున్న ట్లాపుత్రుఁడు లిఖింపఁబడెనే! పుష్పించిన కడిమిచెట్లపై
మయురములు తాండవమాడుచున్న ట్లన్న యీకొండపేరేమి?

ల—ఉ. నీలనవీన మేఘురమణీయ మహాశిఖరంబు రమ్యపు

ష్పాలి సుగంధ మిచ్చుకకు భావనిజంబులు గల్గినట్టియీ

లైలమ మాల్యవంత మిట—

రా—..... చాలు నిఁ కాఁగుము తాళఁజాల నీ

వేళ మహీసుతావిరహవేదన వెండియు వచ్చి నట్లగున్.

ల—ఇటుపైని మాయన్నయ మననియు లైలకపిరాక్షసులును గావించినపనులు
లెక్కలేనన్ని యున్నవి. దీని! ఇప్పటికే నీ వలసితివి. కొంచెముసేపు విశ్రా
మింపు మని నా మనవి.

నీ—అశ్రువుత్రా! ఈచిత్రసందర్శనమువలన నా కౌక్కిలకొరిక యుదయించినది. అది
మనరిచేయుచున్నాను.

రా—ప్రేయసీ! తప్పక యానతిమ్ము.

నీ—ప్రసన్నగంభీరము లగువనపీఠల నొక్కమాలు విహరింపవలె ననియు, నిర్మల
శీతలాదక యగుగంగానదిలో నొక్కమాలు చల్లగా జలక మాడవలె
ననియు నాయభిలాష.

రా—వత్సా! ^{అప్పుడు}చోహదము శ్రీమదుగాఁ జేయవలయు నని గురువు లెపుడే వర్తమాన
మంపిరి. కావున, గురువులేనిధము తీసికొనిమ్మ!

నీ—మీరుకూడా గావలెను జామంతీ!

రా—ఓసి కతెనురాలా! ఈమాట చెప్పవలెనా?

నీ—అట్లయినఁ బరమానందము.

ల—అర్థుఁ డాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను [వేళ్ళను]

రా—పేరియనీ! ఈకిటికీపక్క నించుకనేవు సుఖముగాఁ గూర్చుండము రమ్మ.

సీ—నుంచిది (కూర్చున్నపిదప) అలసియుండుటచే నిద్ర నన్ను త్రోసి వేయఁచున్నది.

రా—అట్లయిన నిద్రింప నన్ను గట్టిగాఁ బట్టుకొనుము.

గీ. అలపు వెటపును గదురఁ జయ్యనొజెమర్చి

యిందుకాంతిఁ గరంగినయిందుమణుల

సరమువలె జల్లనగునీబుజుంబు జీవ

నంబుగాఁ బెట్టు నాదుకంతంబుపై ని.

[అట్లు సీతబుజమును దన మెడమీఁదఁ జేప్పించి సంతోషమునో]

మ. అరయంజాలను దుఃఖమో సుఖమొ ముమూర్ఛానన్ధయోనిద్రయో

గర్భాభావేగమొ మత్తో? నీవు ననుదాఁకఁ బుట్టి నాయుండియో

త్కీరముం ద్రొక్కి మనోవికార మొకఁ డేకాకారమైలేచి యాం

తరచైతన్యము సంతలోఁ గలఁచుక సంతం దేర్చు నేమే సఖి!

సీ—ఇం దాశ్చర్య మే మున్నది? మీనిశ్చలానుగ్రహ మట్టిని.

రా—గీ. అవుర! నీమాట లరయఁ గర్ణామృతములు

మానసరసాయనంబులు మ్హనజీవ

పుష్పవికసనములు సంగమోహనంబు

లగుచు నానందపెట్టు న న్నంబుజాఝి?

సీ—దేవా ప్రియంవదా! రమ్మ. నిద్రపోవుదము. [ఇట్లునట్లు చూచును]

రా—ఈమాట చెప్పవలెనా? వెదకఁచున్నా వేమిటి?

చ. పరిణయవేళనుండియును బాల్యమునం దెలప్రాయమందు మం

దిరమునఁ గాన నీకు సుఖనిద్రకు సాధనమైన దొండుబి

త్తరి! నిదురింప నెన్నఁడును దార్పని దీరఘరాముబాహు లో

ధరణికుమారి! సిద్ధ మగుతల్లడ నిద్దురపొమ్మ దీనిపై.

సీ—[నిద్రఁజేరించుచు] బో నార్యపుత్రా! ఇదియున్నది. [అని యట్లుపండుకొనును]

రా—ఏమిటి! ఈపీయభాషిణి యపుడే నాతోమ్ముపై నిద్రఁపోయినది.

[సన్నేహముగాఁ జూచి]

ఉ. నానిలయంబులక్ష్మి యిది నానయనామృత, ఓమితాకు నా
మేన నలందుచందనము, మేలగుముతైపునండ నామెడం
బూనిన యీభుజంబు, తనుపున్నను నీమెకుఁ జెందినట్టిదే
దైనను, గాని యీమెనిరహంబు భరింప నశక్యమొతయున్.

[ప్రతీహరి—[ప్రవేశించి] దేవా! వచ్చెను.

రా—ఎవడు?

[ప్రతీ—దేవరవారి యాసన్నపరిచారకుఁడు దుర్ముఖుఁడు

రా—[తనలో] అంతఃపురసంచారి యగుదుర్ముఖుఁడా? పొనిజానపదుల వార్తలు
తెలిసికొనవచ్చుటకు పీనిని బంపెయ్యున్నాను. [ప్రకాశముగాఁ రానిమ్ము.

[ప్రతీహరి వెళ్ళెను]

దుర్ముఖుఁడు—[ప్రవేశించి తనలో] సీతాదేవి నడుమ నుండఁగా నిట్టితలఁపరాని
బనాపవాదమును దేవర కెట్లు విన్నవించును? అయ్యో ఏమిచేయుదును?
నిర్యాగ్యుఁడు నియోగ మిట్టిదే కదా?

సీ—హా నాథా! ఎక్కడ నున్నావు? [అని పలవరించును]

రా—అయ్యో! చిత్తవుచూచుటవలనఁగలిగిన భయంకరమగు విహభావనచే దేవి
కలవరించుచున్నది. [అమెదేహము నిమరుచు]

మ. సకలావస్థల నేది కష్టసుఖముల్ సైరించునో యేకమై,

వికలం బైనమనంబు నెందు గనునో విశ్రాంతి, యెందొప్పు వా

ర్థకమందుం దమి, పెండ్లి యాది మృతివర్యంతంబుగాఁ బ్రేమ సా

ర్థక మా నెయ్యది, నిత్యభద్ర మయి యాదాంపత్యమే పారెడు.

దుర్ము—[సమీపించి] దేవా! జయము జయము!

రా—విన్నవార్తలు చెప్పుము.

దుర్ము—శ్రీరామచంద్రుని యేబుటడిచే దశరథసుహృరాజును మఱచితి మని పౌర
జానపదు లేలినవారిని గొనియాడుచున్నాను.

రా—ఇది స్తోత్రనాక్యము. త క్షే మన్నదో చెప్పుము. చేత నైననో దిద్దు
కొందును.

దుర్ము—[కన్నీరు విడిచి] దేవా! వివండి [చెవిలోఁ జెప్పును]

రా—అలా అయ్యో! అయ్యో! ఎరిఁగూరివార్త! పిడుగులాగునవచ్చి పైబడినదే!
[మూర్ఛిల్లును]

దుమ్మ—తేవా! ఊరిడిల్లుచు.

రా—[ఊరిడిల్లి హా! ఎంతకష్టము? చీ! చీ!

గీ. పరగృహవాసమున నీత పడిననింద

యద్భుతాగ్నిపరీక్షచే నణగె నపుడు

విధివశంబున నిపు డది వెట్టికుక్క

విషముకై వడి నంతట విస్తరిల్లె.

భాగ్యహీనుడను, నే నిపు డేమిచేయుదును? [విచారముతో నాలోచించి]
ఇంతకంటె మతియొక కేమున్నది?

గీ. పరమధర్మజ్ఞపురుషు లేవగిది నైన

బ్రజల రంజింపఁజేయుట పాడి యగును

దానికై కాదె మొన్న మాతండ్రి యహహ

నన్ను విడనాడె దనదుప్పాణాలు విడిచె.

మలగురువు లైవనిష్ఠులవారు గూడ నా కిప్పుడు పాపము చేశ మిదే కదా!

గీ. భానువంశజు లైనభూపాలవరుల

సర్వలోకప్రసిద్ధమా నచ్చరిత్ర

నిట్టియపనింద నావల్ల బుట్టె నేని

చీ! యభాగ్యుండ నింక నాజీవ మేల!

హా! దేవీ దేవయజ్ఞసంభవా! హా నిజజన్మానుగ్రహపవిత్రీకృతమేదిని! జనక
నరినీ! హాపావకవనిష్ఠారుంధతీప్రశంసితా గామనుయతీహిత! హా సుశీలశాలినీ
దండకారణ్యవాసప్రియసఖీ! హాదశభవత్సల్యభాజనా సాధువర్తనా! హామనో
హరిణీ మిత్రభాషిణీ! ఇంతటిదానవు. ఇంతటిగానే నీ కిట్టిమార్పా? అకటా! దేవీ!

క. నీవేరు దలంచి లోకము

పాపం బెడఁబాసె దానిపలుకులు నీకుం

బాపంబు లయ్యె, లోకము

నీపాలన నుండె నీకు బాలన మెడలె

దుర్ముఖా! ఈక్రొత్తరా జయినరాముఁ డిట్లాజ్ఞాపించుచున్నాడని లక్ష్యము
గోర్ జెప్పుము. [అని చెవిలోఁ జెప్పును.]

దుర్ము—ఎవరో దుజ్జను లేదో యన్నా రని యగ్నిపశువురాలై, పవిత్రమైన రఘు
సంతానమును గర్భమున ధరించియున్న యీమహాదేవి నిట్లు చేయుటకు
దేవరవా రెట్లు నిశ్చయించినారో కదా! అకటా!

రా—పౌరజానపదులు దుజ్జను లెట్లగుదురు.

గీ. జనుల కిత్సోకువంశ మిష్టంబె కాని

దైవవశమున నపనింద దానఁ బుట్టె

నద్యుతాగ్నిపరీక్ష నా డయ్యె నన్న

నిచట నాదూరవృత్తాంత మెనఁడు నమ్ము?

కావున దుర్ముఖా! నీవు వెళ్ళి చెప్పము.

దుర్ము—హాదే! ఎంతకష్టము? [వెళ్ళును]

గా—అయ్యో! ఎట్టిఘోరకర్మఁడను. ఎంతపాపాత్ముఁడను?

గీ. నన్ను నెన్నఁడు విడనాడ కున్నయిట్టి

చెలియఁ బిన్నటఁగోలఁ బోషించి యిప్పు

డొక్కమిష పెట్టి మిత్తికి నొసఁగుచుంటి

నింటిచిలుకను బోయకు నిచ్చినట్లు.

కావున వస్త్వస్యఁడ నగు నే నీదేవిని ముట్టుకొనఁబగను. [అని మెల్ల గా నీత
తలయెత్తి బుజము తీసికొని]

గీ. నవనవోద్భూత కర్మ చండాలు నన్ను

విడిచి పెట్టుము నీ వింక వెట్టిముగుర!

మంచిగండపుఁజెట్టని యెంచి నీవు

చెనఁటి విషపాదకము చెంతఁ జేరినావు.

[లేచి] హాకష్టము! ఇప్పుడు జీవ హాకము తలక్రింద యినది. రాముని మనుగడ
లాభము నేటితో సమాప్తమైనది. ఇప్పుడీ జగ మంతయు శూన్యము. జీర్ణారణ్యము.
సంసార మసారము. శరీరము కాష్టప్రాచుర్యము, దిమ్మ లేనివాడను. ఏమిచేయుదును?
ఏమి గతి? ఎక్కడికి బోవుదును?

గీ. బహువిధం బైన దుఃఖానుభవముకొఱకె

నేను శ్రీరాముఁ డనఁగ జన్మించినాను, *

*మార్గవదినపద్మిణీ జచ్చిపోక మరల, బ్రతికిలేచుట దుఃఖానుభవము కొఱకె.

మించి యాయువుపట్టులు నొంచునట్టి
ప్రాణములు వ్రజకీలంబు లనంగ బిగిసె.

హా తల్లీ ఆరుంధ్రీ! హా గురువరా వసిష్ఠా! హా మార్గచరిత్రీ విశ్వామిత్రా!
హా వీతిహాత్రా! హా భగవతీ వసుమతీ! హా తానా జనకమహాజా! హా తండ్రి!
హా తల్లులానా! హా ప్రియసఖా సుగ్రీవా! హా సామ్యాలంబనేమా! హా మహాపకానీ
విభీషణా! హా సఖీ త్రిజటా! ఈ మహాగృహదైత్యముండు మిమ్ము వంచించినాడు
పరిధిపించినాడు. (అనుమానించి) కాని నే నిప్రమ వాని నే దత్త పిలుచుట
కడగడగ!

గీ. హూచిత్తుండ నతికృతఘ్నుండ నైన
నేను బేతెత్తి పిలిచితి నేని యిప్రమ
పూజ్యులై నట్టియామహాఘ్నులకుఁ బాప
మంతు నందుఁ దలంతు, నేమనంగ? నేను—

చ. నను నెడఁబాయలేక గహనంబులఁ గూడ వసించినట్టి కా
ననసఖి, నెమ్మి నాయురమున న్నిదురించిన గేహలక్ష్మీ, సం
దనపరిపూర్ణగర్భ సుధాసుత బానకి-యీసతిన్ బలా
శనులకుఁ గానలోన బలి నల్పఁగఁబంపకు దారుణాత్ముడన్.

(నీ పాదములు లలమై బెట్టుకొని) రేవీ! నీపాదపద్మస్పర్శము గాముని
శిష్యున కిది మీ కడపడినది. (అని గోఱుచు.)

(నీ పాదపద్మము నెత్తి చూచుచు రోదించి)

రా—ఏమనె? (చూచుల గోత్రం)

గీ. ధర్మపరిపాలకా యయోధ్యామహేశ!
యముననరి నుండుతాపసోత్తముల మేము
లవణరాక్షసబాధ లెల్లను వచింపఁ
జచ్చిచెడి వచ్చినాము నీనముఖమునకు.

రా—ఏమిది ఇప్పటికిని గాక్షునబాధలేనా? ఈ భీమేంద్రుఁడును మధురాధిపతియు
వైన యాదురాఘ్నుని మొదలు వెలుగు శత్రుఘ్నుని బుపురంతవడికి యీగయ
ము. (కొలఁచెను నడచి పురల వెనుకకుఁ దిగి) ఈదేవీ! ఇట్టివాని వెట్లువెళ్ళఁ
గ

గలవో! భగవతీ వసుమతీ! సచ్చరిత్ర యగు సీపుత్రుని జూచుకొమ్ము.

గీ. రఘుకులంబును జనకభూరమణుకులము

రెండును దరింప శుభము గూర్చినసుశీల

పావనం బైనసురయజ్ఞవాటి సీవు

కన్నకూతురు, చూచుకో! కరుణతోడ.

(అని యేడ్చుచు నిష్క్రమించును)

సీత—అశ్వపుత్రా సామ్య! ఎచ్చటనున్నావు? (హృదయగా లేచి) అయ్యో! దుస్సృ
ష్టభయమున విప్రలబ్ధ వైన నేను, అశ్వపుత్రుని నెడఁబాసి యున్నట్లు తలఁచు
కొనుచున్నాను. (ఇటునటుఁ జూచి) హా! ఎంతకష్టము? నిద్రపోవు న న్నొ
క్కదానిని విడిచిపెట్టి యాస్త్రిపుత్రుఁడు వెళ్ళెనా? ఏమిది? ఎందు కిట్లు
చేసెను? కానీ! అతనిని జూచినపిదప నామనస్సు నాలో నున్నయెడలఁ గోప
గించెదను. ఎవ డిక్కడ?

దుర్ము—(ప్రవేశించి) దేవీ! ఎక్కటను రథము సిద్ధముగా నున్నదని లక్ష్మణస్వామి
విన్నవించుచున్నాఁడు.

సీ—ఇదిగో వచ్చి యొక్కెదను. (లేచి యొకింత నడచి) గర్భభాగము స్ఫురించుచు
న్నది. మెల్లగాఁ బోవుదము.

దుర్ము—దేవీ. ఇటు దయచేయుము.

సీ—రఘుపతి దేవతలకు నమస్కారము. తపోధనులకు వందనము.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.) ఇది పర్యవసానము.

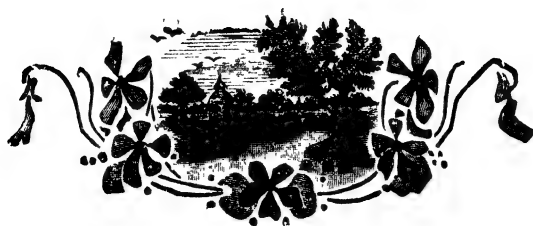
8 వ పుటలోని మొదటిపద్యమును పాఠాంతరము.

గీ. తండ్రిగాగు నుఖంబుగాఁ దనరుచుండ

భాగ్యులును గాఁపురము చేయ వచ్చియుండఁ

దల్లు లేహాటు రాకుండఁ దనుపుచుండ

నెలయు మన కాదినంబులు వెళ్ళిపోయె.

ఉత్తర రామచరిత్రనాటకము

ద్వితీయాఙ్కము.

(తెరలో) తపోధనసు స్వాగతము.

తాపసి—(దారి వెదకికొనుచుఁ బ్రవేశించి) ఫలపుష్పపల్లవగర్భిత మైన యర్ఘ్యమున నన్నుఁ బూజింప వనదేవత వచ్చుచున్నది.

వనదేవత—(ప్రవేశించి) తపోధనా! స్వాగతము. (అర్ఘ్యమిచ్చి)

చ. సుదినము నేడు తల్లి! నినుఁ జూచి తరించితిఁ, బూర్వపుణ్యసం
పదసేనమకూరుకనజ్జననమాగమ, మీవన మెల్ల నీదె, యీ
నదమలతోయ మీతరులచల్లనినీడయు నీఫలంబు లీ
యెదిగినకందమూలము లి వెల్ల సుఖంబుగ నారగింపుమా.

తాప—అమ్మా! చెప్పెడి దేమి?

చ. సరసము లైనమాట లుపచారవివేకము తోఁచుచేత లా
దరణముతోడియీవి విరుతం బగునెయ్యము ముందువెన్నలన్
దిరుగనిసుస్వభావము విధేయత నిష్కపటంపువృత్తి సు
స్థిరమతి. ఔర! యీసుజనశీలహస్య మెఱుంగ శక్యమే?
(ఇరువురును కూర్చుందురు)

వన—అమ్మా! నీ పే రేమి?

తాప—ఆ త్రేయి.

వన—అర్ఘ్య ఆత్రేయీ! ఎందుండివచ్చుచున్నావు? ఈదండకారణ్యమన సంవంపఁ
గారలా మేమి?

ఆ. గీ. ఈవనంబున నుద్దీధ మెఱిగినట్టి—సా-

ఘను లగస్త్యాదిమునులు పెక్కండ్రు కలరు

వీరి సేవించి వేదాంతవిద్య నెఱుంగ

వచ్చుచున్నాను వాల్మీకివదన్మంత్రి.

వః—పుగాణబ్రహ్మనాదియైనయోషాచేతనహృద్దేయమునీశ్వరుని అదఱును

వేదాంతవిద్య నభ్యసించ నాశ్రయింతునుగదా! నీ కీవ్రహ్మస మేల

అ—అచ్చట నధ్యయనమునకు గొప్పపిఘ్ను మొకటి సంభవించినది. అందుచే వేదాంతం
గమనమున కిష్టపడితిని.

వః—అట్లు మెట్టిది?

అ—పాలు విడిచిన పోయమువాడై ముగ్ధులు మూటగట్టి పొన్నట్లుగా యుద్ధము కిల్ల
లను ఒకానొక వచనతయై యెత్తుకొనివచ్చి వాల్మీకినహృద్దేయమున కిష్టపడెనని. అ
కుమారులను జూడఁగా నే మునులహృదయములే కాదు, పశుపక్ష్యాదులకున
స్వూరూపం గల గంగపోయినవి.

వః—అబ్బాయిగ వే డేలుంగుదువా?

అ—అదేవతయే “వశలవు” లనునానపేర్మిను వాల్మీకిభావమునుగూడఁ జెప్పెను.

వః—అద్రభావ మెట్టివా?

అ—సహస్యము వైన బృహద్రథాదికుహారస్త్రములు వానియట్లుకలతోనే నట్టినవట.

వః—ఏమిటి ఇ దెంతటి భయమా?

అ—అపిల్లవాండ్రను వాల్మీకి దాదివరఁ జెంచి దొలకగ్గు మొనరించి బుద్ధినిసాన్ని
మపేడిములు దక్కఁ దక్కినయాయుర్వేద ధనుర్వేద గాఢస్వములను నుల
కాస్త్రములను ముందుగా వారికి నేప్పను. తగువాత గిట్టహాసములతోఁ గూడి
పదకొండవయేటి తృతియోచితకల్పమున నుపసేతులను జేసి త్రయీవిద్యను
నేర్చును. అట్టిపేక్షప్రసాది గలవారితో నాబోటిదానికి సహాధ్యయనము సంబం
ధంపదు. ఏమనఁగా?

ఉ. మానితబుద్ధి మందుని సమానముగాఁ జదివించు నొజ్జ, పై

వానికి బుద్ధిశక్తి కొనివైచున? వీనికి దీనివేయునా?

కాని ఫలంబు వేఱుపడి కానబడుకొ, వానిదర్పణంబుచం

దాన శిలామృదాదులు గనం బ్రతిబింబము పట్టఁజాలునే?

అక్కడ చదువుకొనుట కిది ముగియింపుము. ఇంకొకయుతగాయమునుగలదు.

వః—అది యేమి?

అ—వాల్మీకిమహాముని యొక నాడు మధ్యాహ్నాకృత్యములు నెఱవేర్చి దమసాన
గను. అప్పుడక్కడ నొక కరాతుడు జంటగాఁ దిరుగు క్రొంచ పక్షుల

లో నొకరానిని జూపెను. దానిని చూచినచో నే-“హ్లానిశుద! పరిస్థితి
 వ్యవధి ను త్యాగ్యుని స్వయా యత్నో-గ్రచేతుగ నా దేక వనశు కావలె
 విశ్రాంతి అను నొక పనులున్నవి చోబద్ధమై యావస్థితముగా నులనినోటవలె
 వచ్చును.

ఉ. ౧ — పేదములకు సరుకుతో నూనెముగా నుపయోగించి యా కృష్ణుని మీదికి
 పోయిగా నున్నది.

ఆ - అప్పుడు, బ్రహ్మకాంతి కృష్ణావస్థ ప్రకాశమునకు యోగాత్మకంగా బ్రహ్మజీవులకు ప్రత్యక్షమై “మునివర! ఇట్లు బ్రహ్మజ్ఞానము బ్రహ్మకృష్ణావస్థావృత్తిని నీ వెప్పుడు మొదలకొనినట్లు ఉన్నప్పుడు నీజ్ఞానావస్థా బ్రహ్మకాంతిచూపుచున్నది. శ్రీరామ! ఇప్పుడు బ్రహ్మకాంతిని నీ హృదయవర్తనలలో చూచుకొ. నీవనుచున్నప్పుడు నాస్థితి మానవ మనమును మునుగించును బ్రహ్మకృష్ణావస్థా మన గామాయణ ను నెడిచి యోగాత్మకమునకు వచ్చును.

జనం—పాపాను! అది కూడా నవ. ఆ నువ్వు, నీ పాపా, నానా కలిగి మే

[illegible]

మరియు — మేము ఇంకా మరొకటి తెలుసుకున్నాము. మేము మరొకటి తెలుసుకున్నాము.

అ—అమ్మా! అక్కటేలేటిది. ఇది నా పాపము. అప్పుడే నా యాత్రావస్తువును
ని దాన చేపట్టెను.

నానా—ఈ దేశమున తిన్నగా బ్రహ్మ మును బ్రహ్మము ప్రాప్తికి గోచరమొప్పున నే పోయితిని.

అ- (కన్నడ) ఇది ఒక సంస్కృత పదం. ఇది 'అ' అక్షరం నుండి వచ్చింది. ఇది 'అ' అక్షరం నుండి వచ్చింది.

వాసంతి—అవును. నీవు చెప్పినంతా నిజము!

ಅ-—ನಿನ್ನ ದೇಶಕ್ಕೆ ಬಾಣ!!

గీ. ఇప్పుడు మా టలఫోన్లో నెలుగుబడిన

నీడుచట్టాలు తరుపర్వతాను తెల్ల

నానుమాత్రాపశిష్ట వై సట్టినిన్ను

గోరి నాకంటఁ బెట్టుచున్నారు తల్లీ!

సా—(కయమల్లో దనలా*) నామమంతావస్థ యన్న దేవిని (ప్రకా) నీతాదేవి
కి సాయ మే మొన పచ్చినానీ

అ—పిచ్చిల చుపాయుమేకాదు. అపవాదమున^{గో} గూడిన యుపాయము. (చెవిల్వ^ల జెప్పన.)

నా—హా దైవమా! ఎంతదారుణమైన దెబ్బకొట్టినావు? (అని మూర్ఛిల్లును)

ఆ—[ఊహడిల్లు మాటడిల్లుము.

నా—[ఊహడిల్లి] హాపియసభీ బానా! నీజన్మఫల మిట్టివా? హారామధదాగ్ర! ఆయిన నీతో నేమి?—ఆలేయీ! చెప్ప మమ్మా! అడవిలో విడిచిపెట్టి లక్ష్మణుడు వెళ్ళిన పిదప సీత యేమయినదో వార్త తెలిసెనా?

ఆ—లేదు లేదు.

నా—అవురా! అరుంధతీవస్తిథు లాశ్రయించియున్న రఘువు లమనఁ గౌనల్యాదులు మువ్వరు గాణులు జీనించియుండఁగా నితపని జరిగినదా?

ఆ—అవుడు పెద్ద లందఱు ఋశ్యశృంగునిపత్రయాగము చూడవెళ్ళినారు. ఇపు డా యజ్ఞము సమాప్తమైనది. ఋశ్యశృంగుడును వారిని సమ్మానించి సాగనంపెను. కాని, కోడలులేని యయోధ్యుడు నేను రా నని యరుంధతి యనఁగా రాముని తల్లి లామాటే పట్టుకొన్నారు. అపుడు వసిష్ఠుడు వార్యుగోధముచే నాల్ప కిమహముని తపోవనమున కేగి యందు నివసిత మని నిశ్చయించెను.

నా—అమ్మా! ఆశ్రీరామమహారాజుగా రిప్పుడేమి చేయుచున్నాగో!

ఆ—అతఁ డశ్వమేధయాగము చేయ నారంభించెను,

నా—చీచీ! మరల పెండ్లాడెనా?

ఆ—లేదులేదు. పాపము శాంతించుఁగాక.

నా—అయితే యజ్ఞములో సహధర్మిచారిణి యేది?

ఆ—బంగారు సీతాప్రతిమ.

నా—అహా! ఏమి?

గీ. వజ్రమునకంటె గట్టివి పట్టి చూడ

నలరుకంటెను మెత్తని వైయట్టి

ధీరగంభీరసుస్థిరోదారవీర

పురుషహృదయంబు లెఱుంగ నెవ్వరితరంబు?

ఆ—నానుదేవునియనుజ్ఞ వడసిన మేధ్యాశ్వము విడువఁబడినది. యథాశాస్త్రముగా దానికి సంరక్షకులు నియమింపఁబడిరి. దివ్యాస్త్రసంప్రదాయము తెలిసికొని లక్ష్మణపుత్రుడైన చంద్రశేఖరుడు చతురంగబలముతో నేనానాయకుడై వెళ్ళెను.

నా—[సకాతుకానందబొప్పముగా] కుమారలక్ష్మణునికిఁగూడా కుమారుఁడా? మాతల్లి! మంచిమాట చెప్పినావు. బ్రతికినా నమ్మా!

అ—అంతలా నొక బ్రాహ్మణుడు చచ్చిపోయిన తనకుమారుని దెచ్చి రాజద్వారము నకు బెట్టి తొమ్మిది బాదుకొనుచు రక్షింపురక్షింపు మని మొట్ట పెట్టెను.

వా—తరువాత—

అ—అంతట రాజవోషము లేకుండఁగాఁ బ్రజలక కాలమృత్యువు రా దని దయామయుడైన శ్రీరాముడు దోషము తనయం దాగోపించుకొనుచుండఁగా, అశరీరవాణి యిట్లు పలికెను.

గీ. వినుము శంబూకుఁ డనుశూద్రుఁ డనుపమాన

తపము చేయుచునుండె భూతలమునందు

చంపక దగినట్టివానిమ స్తకము దునిమి

బ్రాహ్మణకుమారు బ్రతికింపు రామచంద్ర!

అది విని జగతీనాయకుడైన రామభద్రుడు కత్తి చేతబెట్టి విమాన మెక్కి శూద్రతాపనుని వెదకుటకై యెల్లదిక్కులు తిరుగ బయలుదేరినను.

వా—ధూమపాయి యైనశంబూకుఁ డీజనస్థానమున నే తలక్రిందుగాఁ దపము చేయుచున్నాడు. వానిని వెదకుచున్న శ్రీరామచంద్రుడు మరల నీవన మలంకరణచును గాఁబోయి!

అ—అమ్మా! ఇప్పుడు వచ్చుచున్నాడు.

వా—అత్యంత తేలియా? కానిమ్ము. ఇప్పుడు మట్టను భ్రాష్ట్ర మైచి చూడ.

ఉ. ఆతపబాధ కోర్వక రయంబున గూళ్ళకుఁ జేరి వేడిమిన్

గూతలు వెట్టుకాకులును కోళ్ళను బావురముల్ గలట్టియా

యీతర్హవం క్షిత్తీల గొని యేన్గలు రాచుకొనంగ రాలుఘ

రాత్రివిశిష్ట వృంతకుసుమావళిఁ బూజ యొనర్చు గాతమిన్.

[ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.] ఇది శుద్ధవిష్కంభము.

[తరువాత సదయం దైన శ్రీరాముడు విమానముండై కత్తి పై కెత్తిపట్టుకొని ప్రవేశించును.]

రా-మ. విను మోదక్షిణహస్తమా ! వృషలుపై వేచేయుమీకత్తిఁ జ

చ్చిఁ భూమినుర బాలకుండు మరలన్ జీవింపఁగాఁ, బూర్ణగ

ర్భను వై దేహిని మోసపుచ్చి వనికిం బంపించు పాపిష్ఠ రా

మునిగాత్రబవు గా వొకో! దయయు మోమోటంబు నీకున్నదే?

[అతికృష్ణమునఁ జరిగి] రాముడు చేయఁదగినపని చేసినాను. ఇంక బ్రాహ్మణ
పరమారుడు జీవించునా?

నిత్యపురుషుడు—(పుజేరిచి) దేవా! ? యము యము.

గీ. దండధరభీతిఁ బాపినదండధారి!

స్వామి! శరబూకుఁ డను నమస్కారమయ్య!

[బలికె విప్రుండు నాకు దివ్యత్వ మబ్బె

సజ్జనులచేమృత్యునియు నిసారకంబ

రా—ఈరాండను నాభిముఖే. నీవు నీ దేవమంతానమును నీ దేవాల మనుభ
వించుము.

గీ. మోద మానంద మష్టవిభూతు లిష్ట

సంపదలు నెందు నమకూరు, సకలశుభము

లలరువై గాజనాసుక మైనయట్టి

పుణ్యలోకంబుఁ జేర శంబూక! పొమ్ము.

శం—దేవా! మీయన్మగ్రహములేత నా దివ్యునిను గురించిన. కాని నా తపస్సుచే
గాదు --- అట్లు నెలకొనె పన్నీ చుహోపకారము చేసినది.

చ. సరవరి! లోకనాథుండ వనాధశరణ్యుండ వీర లోకసుం

దిరయంగ నోహు, పైప ధరయంతయుఁ గ్రామ్మరి పద్మి లింగు న

న్నరయంగ గాశపోషహిమ నియ్యె నిజం బిది, యట్లుకానిచో

దిరిగి యయోగ్యునిండి చుచుదెలతనె? దండక గాలు నట్టుదే?

రా—ఇది దండకా బ్రహ్మణ! [అతికృష్ణమునఁ జరిగి] విమల

చ. చకచకలాడుచుండె నలచక్కనిచిక్కనిపట్టు మేల్, భయా

నక ముదయించు గన్గొన ఘనం బగుగోతులుమిట్టలున్నయా

వికటతలం, బవే గిరులు వెల్లువ వాగు లగస్త్యనాశ్రమం

బకట! యి దంతయిన బరిచితాటవిగాఁ గన్నపట్టు నియ్యెడ.

శం—అవును. ఇది మీ కుదయించుకొన్నది. కొన్ని దేవతా గుప్త నివసి
చినపుడు పరువార్లు పరివర్తనముచేయుదురు. ఇది మామణికింకలనలను
సంహరించివారు. ఉత్తరరామచరిత్రమున దండకానాథుని నాబోలె

జానపదు లందఱును నిర్భయముగా సంచరింపఁగలిగినారు.

రా—అయితే, ఇది కేవలము దండకాటవి కాక జానస్థానము కూడనా?

శం—చిత్తము. చూచువారి శరీరములు గగుర్పొడుచునట్లుగా భయంకరములై మగించి న బెబ్బులులతోఁ గూడిన కొండగుహలు గలజనస్థానపర్యంతఃస్థానాన్యములు దక్షిణదిక్కునకు వ్యాపించి కనవచ్చుచున్నవి చిత్తగింపుఁడు.

సీ. ఆవంక నిద్రించునలత్రాచుపాముల

నిట్టూర్పులకు రేఁగి నిప్పు మండు,

ఆప్రక్క కవల గాఢారణ్యమధ్యంబు

క్రూరసత్వముల సంచారభూమి,

ఆచాయ మృగములయూర్పులు వినవచ్చు

నీచాయ నిశ్శబ్ద మెంతయేని,

ఆచక్కి గుహలలో నందందు నీళ్లున్న

వీచక్కి నీర మిం తేని శీదు,

గీ దప్పి గొన్నట్టితొండ లీదరులమొగలఁ

బొంది లోపల సుఖము నిద్రించుచున్న

కొండచిలువల మేచులనండి కాఱు

చెమటనీళ్ళు ద్రాగు నచ్చెరువు గాఁగ.

రా-గీ. మున్న ఖరరాక్షసుండు కాఁ పున్నయట్టి

యీజనస్థాన మిప్పుడి స్లేపు గంటి

నపుడు జరిగిన యిచటి వృత్తాంతములను

గన్నులకుఁ గట్టినట్లుగాఁ గాంచుచుంటి

(అంతటఁ జూచి) జానకి, సర్వథా రాముని ప్రేమించినవహాపరివ్రత...ఇవి

దుర్గమాగణ్యములు గదా! ఇంతకంటె భయకారణ మేముండును-(కన్నీటితో)

గీ. పుష్పరస పుష్పగంధంబు పొలయునట్టి

కానలం దుందు నీతోడఁ గలిసి యనుచు

నిందు ననుగూడి యుండె నాయందువదన

ఆమెయగురక్తి యట్టిది-యనదృశంబు

గీ. ఏమియును జేయ కూరక యెవ్వ రెవరి

దుఃఖమును నై జనుఖమునఁ దొలఁగుచుందు

రట్టిచిరేతుకప్రితి నలరునట్టి

వారు వారియదృష్ట దేవతలు సుమ్ము.

౪౦ — దేవా! తలపెట్టగాని యీదుఃఖనచనములు విడిచిపెట్టి యీపునస్సుగలభీకములైన మహారాజ్యములను జూచుడు. మన్నిమముగముల చక్కనికంఠ కాంతులు తళ తళ మెలయుచుండ, మిక్కిలి దగ్గఱగాఁ గలిసియుండి చల్లనినీడ కిచ్చు లేత మెక్కిలగులంపు లతిసుందరంబులై కన్నులనెం దగుచుండ, నిర్భయముగానం దలమ నలచరంచువివిధమృగయూధములతో వెలయు నీవనభాగము లెంతరమ ణీయము గా నున్నవో చిత్తగింపుడు.

చ. కిలకిలలాడునట్టివిహగీవిహగంబులు త్రొక్క వేతనం

బులపయినండి జాటిపడుపువ్వులవాసనతో, వినీలన

త్ఫలధర మైననేరేడుపొదంబడి తొట్రిలి మ్రోగువాఁగులం

గలిసినయేళ్ళు చూచు వడిగాఁ బ్రవహించెడు దేటనీటితో

గీ. ఘోరభల్లూకములు కొంకగుహల నుమియు

నట్టిచప్పుడు మఱుమ్రోత నధిక మయ్యెఁ

గరులు విఱచినసల్లకీతరులచండి

వెడలు రసము సుగంధంబు విరియు నిందు.

గా — [కొంచెమనేపు మాటాడవండి] ఓహూ. దేవరూపంబు లయిన మార్గములు నీ కనుకూలములగును గాక. పుణ్యస్థానముల కెగిరిపోమ్ము.

౪౦ — ప్రాచీనబ్రహ్మవాదియైన యగస్త్యమహామనిశీ నమస్కరించి శాశ్వతపదము నను బోయెదను. [వెళ్ళును]

రా-క. మునులము, గృహమేధుల మై

చనుచును ధర్మాభిరతిని సంసారసుఖం

బును గాంచుచు బహుకాలము

మును పున్నవనుబు నిపుడు పొందితి మరలక.

గీ. వీరహరిణంబు లున్నయాకాన లవియె

కేక లినునెమ్ము లున్నయాగిరులు నవియె

మంజులాశోక వేతసమహితస్థ

కలిత మైచట్టియాయేళ్ళగట్టు లవియె.

మేఘపంక్తివలెగనవచ్చుచట్టి యాహిందయే ప్రసననము దానిలోయగుచుంటే
 యే గోదావరి ప్రవహించుచున్నది. దానికిఁగఱచుచున్నది గృహస్థులు నివసిచెడివాఁ
 డు. తానిక్రిందనే కిలకిలలాడు వివిధశకుంతలతానముల కావాసములై శ్యామలాకార
 మున గోదావరిలోఁ బ్రతిఫలించుబహుభుజపుష్పపాదపములతోఁగూడిన చక్కనివ
 నాంతప్రదేశ మున్నది. అందే పర్వతాలలోఁక మేము సుఖముగా నుండెడివాఁము. ఇది
 గో! దానికి దగ్గఱగానే సునవడి. ఇంటే నాప్రేమగాఢ ప్రాణసఖి యైరవాసంతి నివ
 సించును. ఆహ! చిరకాలము నివసించుటచే మా స్నేహస్థానప్రదానుల ప్రేమదేశములు
 సాక్షులగునుగాదా! [నునోవైకల్య ముగిసెనుచు] ఇ నును సుఖమిచ్చితి. ఆయ్యా
 ఇపుడు—

చ. తనువున నుండి యుండి యెగఁగ నైడుతీవ్రవేషద్రవంబురీ

తీని, మును డొక్కలో నణగి దెబ్బఁ జెల్లించినముల్కిముక్కలా
 గున, ప్రేమసంకల్పము ప్రేమసంకల్పము ప్రేమసంకల్పము నా
 వెనుకటిశోకమే మరల వేషగంజాచెచ్చు నూతనంబుగా.

అయినను పూర్వకాలమిత్రము లైనయావసభాగములకు జూచెను. [చక్కఁ
 గా నిరీక్షించి] ఆహ! ఈప్రదేశ మెంత మాతీహియవో! ప్రేమసంకల్పము.

ఉ. చూడగఁ దొంటివెలువచోటులు మేట నువేసె, నచ్చట

బాడయి పల్చ నయ్యె దరువాటిక, యిచ్చటఁ జిక్క నయ్యె, నే

నాఁ డిది చూచినాడెవో? కనంబకుచుండెను వేలుకానగా

నేఁ డిది, కాని యిగిరులు నిక్క మదే యిది యుంచుదెల్పెడుక.

ఆయ్యా! నేను విడిచిపెట్టుచున్నను. న న్నీపదవడి స్నేహము బలాత్కారము
 గా లగుచున్నదిగాదా! [సవిచారముగా]

ఉ. అక్కట! యింట నున్నగతి నాకమలాక్షిని గూడి పెక్కునా
 శ్లోకకడ నుంటి? దేవికథ లెప్పటికప్పుడె యూరుచుండు మా
 స్తోక్కమనీయపంచవటికి నాసత్వమ్రాపినపాపి రాఘవుం

డొక్కడు నిప్పు డెట్లు కనునో? చని చూడక యెట్లు పోవునో?

శంబూపడు—[[ప్రవేశించి] దేవా! జయము జయము. నావలన దేవగణారాక

విన్నయగస్తులనారు దేవగతో నిట్లు చెప్పమని నెలవిచ్చినారు.

“రామధర్మి నీవు విమానము దిగునప్పు డాచరింపదగిన నీరాజనాదులు
 సమకూర్చుకొని లోపాముద్ర మిక్కిలి వాత్సల్యముతో నీరాక కెదురు చూచుచున్న
 ది. ఇచ్చటి మునీశ్వరు లందఱును నిన్నుఁ జూడఁ గుతూహలపడుచున్నారు. కావున
 ముందుగా నిచ్చటికి వచ్చి మా కందఱికిని సంతోషము గలిగించి వెంటనే
 మహావేగసంపన్న మైన విమాన మెక్కి యయోధ్య కేగి యశ్వమేధరూగమునఁ బ్రవేశింపుము.”

రా—ఆమహానుభావుఁ డాజ్ఞాపించినట్లే చేయుదును.

శం—దేవా! ఇటు దయచేయుడు.

రా—[విమానమును బోనిచ్చుచు] ఆహ్లా పంచవటి! పెద్దల యనునొకముచే నిన్నిటి
 క్రిమించి పోవుచున్నాను. తుణకాలము తుమింపుము.

శం—దేవా! ఇదియే క్రొంచావతపర్వతము. దయచేసి నిరీక్షింపుడు—

చ. అలపొదరిండ్ల నుండినదివాంధగణంబులభీకరధ్వనిం

గలిసినకీచకధ్వనికిఁ గాకులు మూకము లయ్యె, వీచులిం

పొలయుమయూరనాదముల కుల్లము తల్లడ మంద సర్పముల్

తలఁ కుచు వత్తితోఱుల మొదళ్ళను డాగి వణంకు నెంతయున్.

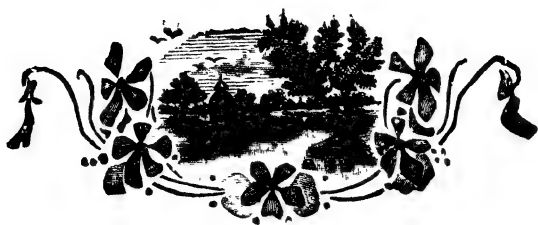
చ. తులశయోదశృంగ మిది దక్షిణపర్వతసంక్తి, దీనికం

ఁదములగద్గదధ్వని యొసర్చును గౌతమి, చూడమీ; పర

స్పరమును దాడి పైకెగసి సంకులమై వడి మ్రోగునట్టిచె

న్దరఁగలు లోతునీరును గనంబడునేళులసంగమంబులకా.

అందఱు నిష్క్రమింతురు.] ఇది ద్వితీయాభ్యుయము.

ఉత్తర రామచరిత్రనాటకము

శ్రీ తీర్థయాజ్ఞము

[అటుతరువాత నీదృశ్యము ప్రవేశించును]

ఒకతె—సఖీ! చురళా! తొందరపడుచున్నట్లున్నావేమి?

మరిశ—అమ్మా! తమనా! అగస్త్యులనారియిల్లాలగు లోపాముద్ర గోదావరితో నొక మాట చెప్పి రమ్మని నన్ను బంపినది. నీకును దెలిసియే యుండును—

.. భార్యను విడిచినా మొదలుగా—

గీ. ధీరగంభీరుడగుటచే దెలియరాక

యుండి లోపల గుతకుతయుడుగునట్టి

రాముకరుణారసంబు దురంతతాప

కార్యమై పుట్టినాకసంకాశ మయ్యె.

గద్గదస్వరమునకు గారణ మైనయాగ్ని శోకసంతాపముచే రాముడి పుడు మిక్కిలి చిక్కిపోయినాడు. అతనిని చూచినపిదప నామనస్సు కదలుచున్న పువ్వులొడి మెలాగున నున్నది. ఇప్పుడు తిరిగి వచ్చుచున్న రామధర్మరూపుడైన భార్యతోగూడి నివసించినాటివిన్నోదలినామలను సాక్షులై కంపించవలసివచ్చినదేకమునను దప్పక చూచును ఎంతధీమంధుడైనను, ఈయవస్థతో దుఃఖములములైన ఆయాసములు గూచునపుడతని కతిగంభీరశోకక్షోభసంపేముచే మాటిమాటికిని మహాప్రమాదము సంభవించుచుండునని శంకంపడగియున్నది. కావున భగవతీ గోదావరి! నీ వచ్చట సావధానముగా నుండుము.

గీ. పద్మకింజల్కగంధసంవాసితంబు

నంబుశీకరశీతల మైనయలల

గాలినిశ్శంకముగ రేపి కరుణతోడ

మూర్ఛమూర్ఛకు రాముని బోవుచున్నది ! *

తమ — స్నేహధర్మముచే నాలోచించిన యీయూపాయ మెంతయు బుద్ధిగ నున్నది. కాని ప్రధానమైన సజీవనోపాయమే రామునియే జేయవలసి.

మర — అ దెట్టిదో చెప్పును.

తమ — చెప్పెదను వినుము. అపుడు, వ్యాధీశమహర్షి గూఢాశ్రమమువద్దకు సీతాదేవిని విడిచిపెట్టి లక్ష్మణుడు వెళ్ళినతరువాత, ఆమె ప్రసవపదన దీర్ఘకాలం వేళముచే గంగాలో దిగింది. వెంటనే యామె కన్నులున్నె యిద్దఱు పిల్లలుపుట్టి, అపుడు గంగావసుధగ్రంథిహిణి యామెను శిశువులతో రసాతిలమును జేసిరి. పాత్రాగట మానినతోడనే గంగాదేవి యామెమారుల నిద్దఱిని పీసి కొనివచ్చి వాత్సల్యహాషికాకి స్వయముగా నప్పగించినది.

మర — [ఆశ్చర్యముతో]

గీ. ఔర! గంగావసుంధరలంతవారు

సీత కట్టినహోయంబు చేసి రనుట

యిట్టివారికి వచ్చెడి యెట్టిరశయు

వైన బరమాద్భుతంబగు ననుటకాదె!

తమ — ఇప్పుడో శంభూకవృత్తాంతముచే రామభద్రుడు జన్మస్థానమునకు వచ్చినవార్త సుగమూరివలన విన్నదై బాహువీరేపు స్నేహవశమున గాపాముద్ర యను మానిచినట్లే యనుచూచి చి, సీతాదేవిని వెంటఁ జెట్టుకొని యేదో యింటిపని మీఁది వచ్చిట్లుగా గోదావరీతీరమునకు వచ్చినది.

మర — భాగీరథి చుక్కిగ నాలోచించినది. రాజ్యపంపాలనయిచ్చే దేశాభివృద్ధికి హేతువు లైఃపురకార్యములలో మునిగి గామచంద్రుఁ డింతవఱకు నెట్లో మనోవ్యధబాంధుండి తప్పించుకొనుచున్నాడు కాని యిపుడు వ్యాపారాంతర సామ్యుండై శోకమాత్రద్వితీయుఁ డైనయితేనికే బంధవట్టిప్రవేశ మనగ్ధదాయకము కాక పోదని యామె యూహించినయూపాయ మెంతయు ననుకూలముగా నున్నది — ఔనుగాని సీతాదేవి రామభద్రు నెట్లుఁజెంచునమ్మా!

తమ — గంగాదేవియే బాధితో నిట్లు చెప్పినది. “అమ్మా దేవయ్య! సుభూతా సీతా నేడు చిరజీవు లైనవశలవులకుఁ బన్నెండవజన్మనినోత్సవము చేసి వారిచేతు

అను శుభశూత్రములు కట్టవలసినదోజా. కాబట్టి నీను వరుసకు మొట్టమొదటి మామ గారును మనుసంబంధ మైనరాజవంశమునకు జనకుడును సకలదోషహ రుడు నైనసూర్యదేవుని నీచేతితో గోసేవపువ్వుల బూజిపుయి. భూతలమం దున్ను గామహిమచే నిన్ను వనదేవతలు గూడ జూడజాలరు. ఇంక మను ఘ్యుమాట చెప్పనేల? అని గూమెతో జెప్పి, “తమశా! మాకోడలయిన నీతను నీమీద నెంతో ప్రేమగదా! కావున నీవు నీనితోనుండుము. అని నా తో నెలవిచ్చింది. అందుచే నే నామె గూజ్ఞాప్రకాశము నడచుకొను చున్నాను.

మరి — నే నీ వృత్తాంతము లోపాముద్రకు జెప్పెదను. ఇప్పటికి రామభద్రుడును పట్టయుండుననియే నాయూహ.

తమ — ఇదిగో! గోదావరీహద్దునుండి బయలుదేలి, జానికి —

గీ. తెల్లపడి చిక్కినట్టిచెక్కిళ్లతోడ

గొప్ప విడిపోయి మోముపై గురులు చెదగ

గరుణగనమూర్తియో మేను గాంచువరహ

బాధయో యన నడవికి వచ్చుచుండె.

మరి — ఇదిగో జానికి —

చ. పుడికినయట్టిలేజగురుపోడిమి గల్గి కృశించినట్టియీ

పడఁతుక పాంశురాంగమును వాడఁగజేసెను జిత్తపుష్పమున్

గను నుడికించుదీర్ఘ తరగాఢమునోవ్యధ, శారదోష్ణ మా

పోడముచునున్న లే మొగలిపువ్వునలోపలి తేకునుంబలెన్.

[అని నిష్క్రమింతును.]

[తెరలో] ప్రమాదము ప్రమాదము.

[తరువాత, పుష్పపచయవ్యగ్రహ స్తయై సవిచారితుహలముగా విడుచున్న నీతి ప్రవేశించును]

నీతి — అహ! తెలిసినది. నాప్రియసఖి యైనవాసంతి మాట్లాడుచున్నది.

[మరలఁ దోలెన్]

మ. అనురాగంబున మున్ను నీత తనముం దల్లాడునేయేనుపి

ల్లను బోషించెనొ లేతయందుగుచిగుళ్లన్ నోటి కందించుచున్

[మఱియుఁ దెరలో] దాని కేమి వచ్చినది:

తనయూడేఁగుఁ గూడి నీళ్ళబడి యీతా లాడునదాని డీ
కొని పోరాడఁగఁ జొచ్చె వేటాక మనక్రూరేభ మెట్లో కదా!

నీ—[తొడలో నాలు గడుగులు వెళ్ళి] ఆర్యపుత్రా! నా పెంపుడుపిల్లను గక్షింపు
గక్షింపు— అయ్యో! పంచపటినీ జూచుటచే దుఃదృష్టవంతుగాల నైన నా
కలవాటయిన యామాటయే నోటికి వచ్చుచున్నది. హా ఆర్యపుత్రా!

[మూర్ఛిల్లును]

తమస—[ప్రవేశించి] అమ్మా కుమారీ! ఊఱడిల్లుము.

[తెరలో విమానరాజమా! నీ విచ్చటనే యుండుము.

నీ—[స్మృతిఁజేసి సభయొల్లాసముగా] ఆహా ఆశ్చర్యము! జలభరతనూతన మేఘస్వని
మాడ్కి గల్భీర మైనకోప్పకంఠధ్వని యెక్కడనుండియో వచ్చి కీషలవిండై
మంద భాగ్య నగునా కానందము గలిగించుచున్నది,

తమ—[కన్నీటితో, చిఱునవ్వుతో] కుమారీ!

గీ. నృప్తమా? కాదు, దూరాన సంభవించె
నట్టికంఠస్వరంబు నీ వాలకించి
పొడము తహతహఁ దత్తటపడెద వేల?
యఱుము విన్నట్టి బాలమయూరివోలె.

నీ—ధగచో! ఏమన్నావు? ఈవిన్నకంఠస్వర మస్పష్టమా? స్వరిసందర్భమునూడ నె
ఱుఁగనా? అది నిజముగా నార్యపుత్రుని మాటయే.

తమ—కావచ్చును. శూద్రతాపనుని దండించుటకై యార్యువీరుఁగు జనస్థానమునకు
వచ్చె నని విన్నాను.

నీ—పరిపాలకధర్మములు నిష్పహి చుట యామహారాజునకు మిక్కిలి యభీష్టము.

[తెరలో]

గీ. బాలమృగములు, చెట్లు ఘట్టాలుగాఁగ
నెందు చిరకాల వంటి నాయందువదనఁ
గూడి, యవి యివ్వె సెలయేళ్లు గుహలు పెక్కు
పరగు గోదావరీ తీర గిరితటములు.

నీ—ఎట్లు? పృథాతనంద్రునుఁడలమువలెఁ దెల్లవడి శరీర మెంతో కృశించినను సహ
జగంభీరానుభావమాత్రిమున గుఱుకు పట్టదగిన యార్యపుశుఁడే దైవ

వశమున వచ్చెను. తల్లీ తమసా! కన్నుల బట్టుకొనుము, (అని తమసను గొం
లించికొని మూర్ఛిల్లును)

తమ—అమ్మా! ఊరిడియము.

(తెనాలి)

గీ. హృదయమున దాగియుండియు నింత, కింపుడు
పంచవటిఁ జూడఁ రగిలి జ్వలించునట్టి
దుఃఖవహ్నిని మును లేచుధూమమట్లు
గాఢముగ నన్ను మోహించు గ్రమ్ముచుండె.

హా! పేయసీ జాననీ!

త—పెద్దలు శంకించినవిషయ మితే కదా!

(తెనాలి) హా! దండకారణ్యస్థియనభీ! వైదేహీ! (మూర్ఛిల్లును)

నీ—హా! కష్టము. ఆభాగ్యురాల వైదనమున బేరెత్తి పిలుచుచు నట్లకలువలు మునిగిం
చునట్లు కన్నులు మూతవడ నార్యపుత్రుడు మూర్ఛిల్లెను. అయ్యో!
ఉచ్చాస్పనిశ్వాసములు లేక వ్యత్యాసముగా భూతలమునఁ బడియుండెను.
తల్లీ! తమసా! గక్షింపుము. ఆర్యపుత్రుని బ్రతికింపుము (అని కాళ్ళపైఁ
బడును)

తమ—

క. నీవే బ్రతికింపవలెనా, భూవలయప్రభుని రాఘవుని గల్యాణీ!

నీవిమలకరస్పర్శము, నీవిభుని కభీష్ట మగుట నిక్కము గాదే!

నీ—కా నున్నది కాక మానదు. నీవు చెప్పినట్లే చేసిదను (అని తొందఁగా
వెళ్ళును.)

(పిదపఁ గన్నీరు విడుచుచున్నసీతచేఁ బట్టుకొనఁబడి సానందముగా నెట్టుకొన్న
విడుచుచు నేలఁ బడియున్న రాముడు స్రవేశించును)

నీ—(కొంచెము సంతోషించి) ముల్లొకములనుఁ బ్రాణము మగల వచ్చిన దని
తలఁచెదను.

రా—అహా ఏమిది?

ఉ. చందనపల్లవంబులరసంబా! నివీడితచంద్రమఃకలాః

న్యందిరసంబా? జీవన మొనంగెడియోషధి రాజసారమో?

పొందుగ నాయెడందపయిఁ బూసినయట్టులు చల్లనయ్యె నూ
 ర్పందెను విచ్చెఁ గన్నులు కడంటినప్రాణము వచ్చె వెంశీయుఁ.
 మ. పరమాహ్లాద మొనర్చి జీవనము నాపాదించి రక్షించునీ
 కరసంస్పర్శము మున్నెటింగినదె నిక్కం బార! చిత్తవ్యభా
 భరజాతం బగు మూర్ఖ నిప్పు డిది పోవం ద్రోసి యానందసం
 భరితం బాజడభావ మంగములఁ బర్వ జేయు నూత్నంబుగా.

సీ.—(భయవిచారములతోఁ గొంచె మెత్తిగిల్లి) నా కిప్పుడిదే యెక్కడ.

గా.—(కూర్చుండి) అనుదమ్మరాలయిననాదేవి నన్ను స్పృశింపలేదు.

సీ.—అయ్యో! ఎంతకష్టము! అన్యపుత్రుఁడు నన్నెట్లు నిర్దేశించును?

గా.—కానీ! చూచెదను.

సీ.—తమనా! మన మావలికి బోవుదము. తన నెలపు లేకుండఁగా దగ్గఱ నున్నందు
 కీమహారాజు కోపగించును.

తమ — బిడ్డా! గంగాదేవి యనుగ్రహముచే నీవు వనదేవతలనుఁ గూడఁ గలచివలె.

సీ.—అ! బౌను జ్ఞప్తికి వచ్చినది.

గా.—ప్రేయసీ జానకీ!

సీ.—(గద్గదస్వరముతో) అన్యపుత్రా! ఇప్పటిస్థితినిబట్టి యీనాట యుచితముగా
 లేదు. (కన్నీళ్ళతో) అయ్యో! జన్మాంతరమం దైనను, ఈమహారాజుద్వారము
 లభించునని ముహూర్తముచుట కవకాశము కలబడదు. అట్టియెవ మందభాగ్య
 రాల నయిన నన్నుదేకించి ప్రేయసీ యని పిలుచునట్టి యీప్రేయసిమీఁద
 తాతగుండెనాననై యెట్లు నిర్దయురాల నగుదును? ఈయనమహర్షు నే నెఱుఁ
 గుదును. నామన స్థీయన యెఱుఁగును.

గా.—(అంతటఁబోచి)హ! ఇక్కడ యెవ్వరును లేరు.

సీ.—భగవతీ! నిష్కారణముగా నన్ను విడిచిపెట్టినయీప్రియ నీస్థితిగఁ జూచుచున్న
 నాహృదయావస్థ యెట్లున్నదో యేమి చెప్పుదును?

తమ—అమ్మా! నే నెఱుఁగుదును.

సీ. ఎఱిగి యూరకయ న న్నెడఁబాసె నితఁ డెంత

దంచనం బని. కోపగించినట్లు

నాయాస లడుగంటె నాకెందు కీక సంచు

నాన మాని తటస్థ మైనయట్లు
ఘనవియోగమున నాకస్మికఘటనచే

బరవశం బయి మానుపడినయట్లు

సహజసౌజన్యభాస్వర మాటల బలిభక్తి

నల్లదేజి ప్రసన్న మైనయట్లు

గీ. భర్తదుఃఖంబునకు దుఃఖపడినయట్లు

ఘనతరం బగునచర క్తి గరగినట్లు

పాలుపో కున్నయట్లు నీపట్టునందు

నీదుహృదయంబు గనవచ్చు నిర్మలాంగి!

రా.గీ తనవు దాల్చుననుగ్రహం బనగ నీదు

పావనదయార్ద్ర శీతలస్పర్శ మిపుడు

గూడ నానందమును సమకూర్చు గాని

దేవి! నీ వెక్క డున్నావో? తెలియరాదు.

సీ—అహ! అతిగంభీర హృదయానురాగరసమున బుట్టి యానందగద మెరుకుచున్న యామహారాజమాట లమృతప్రాయము లగుచున్నవిగా రా. నిష్కాళిణముగా ఓడిచిపెట్టుటచే బుట్టినమహాదుఃఖము మనశ్శల్యమై వేళించుచున్నను, మన సార వచ్చినయీమాటలను విశ్వసించి యిపుడు నాజన్మము బహుమతమై నార్థక మయ్యెనని తలచెదను.

రా—నావెట్టికాని, ప్రియురాలెక్కడనుండి వచ్చును? నిశ్చయముగా నిది యెల్లప్పుడును దలచుకొనుచుండుటచే నాన గలిగినభ్రాంతి కాని వేరు కాదు.
(తెరలో) అనుగ్రహించు మనుగ్రహించుము.

మ. అనురాగంబున మున్న నీత (పూర్వార్థము చదువబడును)

రాము—(సవిచారింపగా)దాని కేమి వచ్చినది?

మ. తన యాదేనుంగు గూడి (ఉత్తరార్థము చదువబడును)

సీ—ఇపు డేది మార్కొనెను?

రా—అది ఎక్కడ? కరిణితో విహరించుచుండగా నాప్రియురాలి పెంపుడు గజము

నెదుర్కొన్న దుష్టవాణ మెక్కడ? (అనిలేమను)

వా—(ప్రవేశించి) ఏమిటి పూజ్యుడైన గురునందనుడు!

సీ—[చూచి] హా! నా ప్రియసఖయైన వాసంతి!

వా—మహారాజా! జయము జయము.

రా—[గుర్తించి] ఓ! వాసంతి, జానకీప్రియసఖ!

వా—దేవా! త్వరపడుము. ఇటు జటాయుశిఖరమునకు దక్షిణముగా సీతాతీర్థముమీఁదగుగా గోదావరం జొచ్చి నీస్రియురాలి పెంపుడేమిటను గక్షేపుము.

సీ—హతాతా! జటాయూ! నీవు లేనినెప్పుడూ నూన్యమే కదా!

రా—అక్కటా! ఈమాటలు హృదయచుక్తములందు గ్రుచ్చుకొని బాధించుచున్నవి గదా! [పరకృమించును]

వా—దేవా! ఇటు దయచేయుము.

సీ—అమ్మా తమసా! నిజముగా వనదేవతమీఁద సన్నులంబు జాలదు కదా!

తను—గుమరీ! చుండాకినీమహిమ యేదేవతలనును లేదు. నీవు సందేహ మెందును?

సీ—అట్లయిన, మనము కూడ ననుసరింతము. [పరకృమించును.]

రా—భగవతీ గోదావరీ! నమస్కారము.

వా—దేవా! కథాసాహాయ్యమున నీస్రియురాలియేమిట గేగిచినది. సంతోషించువుము.

రా—ఇది చిరఃజీవయై వృద్ధి కెక్కుట గ క.

సీ—అహా! ఇది యెంతటి పుణ్యము!

రా—దేవీ! నీవు పెంచిన కర్మకలభము జయము గాంచినది. నీభాగ్యము పూరించినది.

ఉ. తామరతూండ్ల బోలునవనంతయుగం బుదయించునీమనం

దోమదిరాక్షి! నీదుచెవి నున్నలవంగపుఁబల్లవంబు లీ

లామతితోఁ గరాగ్రమున లాగినపెంపుడుపిల్ల యౌవన

శ్రీమతమంగళంబు మదసింధురజేత యు నయ్యెఁ జూడుమీ!

సీ—ఈశ్వరీయవు చక్కగా నున్నయీభాగ్య నెడఁబాఱక చిరకాలము నల్లగాక.

రా—సఖీ వాసంతీ! ఈచిరంజీవీక దనభాగ్యము సంతోషపెట్టు చాతుర్యముగూడఁగలదు నుమీ చూడు.

ఉ. క్షేయసి తూర్పు మెక్కినతటిక గనిపెట్టుచు నిచ్చె నోటికి

దోయజవాసితం బయిన తొండములోనిజలంబు, వీచునన్

హాయిగ నీళ్ళుచల్లెఁ దనహస్తముతో, మఱి దానినెత్తిపైఁ
బాయనికూరిమిఁ గొడుగుపట్టె సనాశనరోజుప్రముఁ.

సీ—తమసా! ఇది యిట్లు పెరిగి పెద్ద దైనది. కాని, మశలపు లీనాటి కెంతవారైనో
తెలియదుగదా!

తమ—ఇది యెట్లు పెరిగినదో వారు నట్లే పెరిగి యుందురు.

సీ—నేను నిర్భాగ్యురాలను. పతివియోగ మొక్కటేకాదు, పుత్రహిణిహముగూడ
దుస్సహమై నన్ను బాధించుచున్నది.

తమ—నీ యదృష్ట మింతే. ఏమిచేయఁగలము?

సీ—పిల్లలనుగన్నాను. అయితే నేమి? మల్లెమొగ్గలవంటిపలుగుడుగుతోను, విశాల
నేత్రములతోను, తెలిసీ తెలియనిసన్ననిమ్మదుమధురకంఠస్వసముతోడి చిలు
నవ్వుతోను ముద్దు లొలుకు నా పుత్రులనుదగవదనామిదమున నాయాస్య
పుత్రుఁడు ముద్దుపెట్టుకొను భాగ్యమునకు నోచుకొని నాకాన్పుతోనేమి పృ
యోజనము?

తమ—ఆభాగ్యము దేవతానుగ్రహమునఁ గలుగుఁగాక.

సీ—తిల్లీ తమసా! పిల్లలను దలంచుకొనుటచే తొమ్మిదేఁపుటయు, పిల్లలతండ్రి
దగ్గఱ ను డుటచేఁ గొంచెమునేపు కాఁపురముచేయుటయు సంభవించినది.

తమ—నిజ మమ్మా! ఈమాట చెప్పవలెనా? సంతాన మనఁగా స్నేహముయొక్క
పరిమాపధి. మఱియును, తల్లిదండ్రుల యవినాభావసంబంధమునకుఁ బృథాన
కారణము.

క. పూనికసభార్యాభర్తల

మానసములఁ బ్రేమ నొక్కమైఁ గూర్చెడియా

యానందగ్రంథియె సం

తానం బని చెప్పచుండ్రు తత్త్వజ్ఞు లిలక

నా—దేవా! ఈవైపుకూడ చూడుము.

గీ. తరుణసింఘంబు పుట్టినతరుణమందు

దేనినీభార్య పెంచెనో దినదినంబు,

ఆమయూరమె కడిమిపై నాడునెమలి

తోడుగాఁ గేక లడరంగ నాడుచుండె

సీ—[సకాతుక స్నేహస్థముగా] ఔ నదే యిది.

రా—మహారా! ఆనందింపు మానందింపుము. మే మిప్పుడు సంతుష్టుల మైతిమి.

చ. కనుబొమ లాడఁగా, విరియఁగాఁ గనుఁదమ్ములు, వేడ్కనీదున

ర్తనవలయంబులందు కరతాళ మొనర్చుచు దృష్టి నిల్పి, మా

జనకతనూజ మున్న తనచాతురి మీఱఁగ నాట్య మాడ నే

ర్పిననిను మాతనూభవుఁరీతిఁ తలంచెద నోమయూరమా!

అహ! తిర్యగ్జంతువులు గూడ స్నేహహృద్ మమసరించుచున్నవి.

గీ. ఎడనెడను మొగ్గ తొడుగునీకడిమిచెట్టు

ప్రేమతో మున్ను ప్రియురాలు పెంచినదియ

సీ—[నిట్టూర్పువిడిచి కన్నీళ్ళతో] ఆ శ్రువుశ్రువులు చెక్కఁగాఁ నాననాలుపట్టెలు

రా—కనుకనే చుట్ట మైనయీ కడిమిఁ జేరి

నాతి పెంచిన నెమలి యానంద మొందు

వా—దేవా! ఇది సీపు పూర్వము నివసించినయీ శ్రమస్థానము గావున నిచ్చటఁ గల
చెముసేపు హర్షుండుము.

రా—అట్లే చేయుదును [హర్షుండును]

వా—గీ. బాలకదళీవనాంతరవర్తి యిదియె

పడఁతి తోడుగ నున్న నీపడకతాయి

దేవి యిందుండి పచ్చి కందించెఁ గాన

హరిణములు నేటి కీరాతి నాశ)యించు.

రా—అబ్బా! నే నిది చూడలేను. [ప్రశ్నుచు వేడు ప్రక్కనుఁ దిగి గూర్చుండును]

సీ—సఖీ! వాసంతీ! ఆర్యపుత్రునకును నామను వీనిఁ నాపి యేమిప్రయోజనము కావం

దించితివి, అయ్యో! అయ్యో!! అతఁడే యార్యపుత్రుఁడు, అదే పరిణవతీ, ఆమె

నే నాచెలికత్తె యైవవాసంతీ. అవియే యెల్లసవిలాసవిహంగములను నాత్మలైన

గోదావరీర కానన ప్రదేశములు, అవియే మహానదీమహము లైనమ్మగపక్షి

పాదపములు, దుగ్ధదృప్తపంతురాలనైన నా కిది యంతయు దృగ్గోచర

మగుచున్నను శూన్యముగా నున్నది, హా! జీవలోక మంతయు నా కిట్లు వివరీత

మైనది.

వా—సఖీ! జానకీ! రామభద్రుని యవస్థను సీపుచూడవా?

చ. కనుఁగొనుచున్న నెల్లపుడుఁ గల్వలఁ గేరుశరీరకాంతి నే
ఘనుఁడు నవీనుఁడు మనకన్నులవిం దగుచుండఁ దొల్లి, య
య్యనఘుఁడు దుఃఖ సాంధురకృతాంగుఁ డితండొకొ యన్న సంశయం
బున కను వయ్యెనై ననుబ్రమోద మొనర్చుచుచుండఁజూడ్కికి.

నీ—సఖీ! చూచుచున్నాను.

తమ—పుత్రీ, మనసు నీగ నీప్రియుని జూచుచు నేయుచును.

నీ—హా దైవమా! ఇతఁడు నన్నెడఁబాటు శుచు, నే నితని విడిచియుండుననియు
నేవ రనుకొన్నాను? అందుచే ముహూర్తమాత్రి మైవను జన్మాంతములా
నక స్మాత్తుగాఁ గనఁబడినట్లు కనఁబడిన వాప్రియవాగుని గన్నీళ్ళు తెరిపి యిచ్చి
నపుడెల్ల మనసారఁ జూచుచున్నాను (అని చూచుచుండెను)

తమ—[సన్నేహప్రసముగా నీతను గొఱిలించుకొని] కుమాకీ!

మ. పరమానందవిషాదనంజనిత మా బాష్పాంబుపూరంబుతో
నురువేగం బయి దీర్ఘమై విపులమై యుత్పత్తులంబై తమిన్
దొరఁగఁ జొచ్చిననీదుర్భప్తి విలసద్దుగ్ధాబిశుల్కాభ్రమై
చిరకాలంబున కానతో జలక మాచ్ఛేక్ సీమనోనాయకుఁ.

నా—

చ. అనఘుఁడు రా మదేవుఁడు తనఁతన వెండియుఁ జూడవచ్చె ని
వ్వని, దరులార! పువ్వులను బండ్లునొసంగుచుఁ బూజచేయుఁడి
యనిలములార! మందగతి నంబుజగంధముతోడ వీవుఁడి
యనుపమంజులస్వరము లార శకుంతములార! పాడుఁడి

గా—సఖీ! వాసంతీ! ఇటు వచ్చి కూర్చుండును.

నా—[కూర్చుండి కన్నీళ్ళతో]; కుమారలక్ష్మణుఁడు కుశలము గా నున్నాఁడా?

గా—[వివర ట్టిభివయించి]

గీ. నీరు, వచ్చిక నివ్వకుల్, నెమ్మిఁ గూర్చి

నీత తనచేతులారఁ బెంచినమహీజ

హరిణవిహగంబులను జూచునపుడు మనసుఁ

గలఁచు విషరసమట్లు వికారమొకటి.

వా.—మహారాజా! లక్ష్మణునికుశల మడుగుచున్నాను.

గా.—(తనలో) మహారాజా! యని ప్రేమరహితముగా సుబోధించుచున్నది. కన్నీ
భృంగుక మాట తొట్రుపడ లక్ష్మణుని కుశల మడుగుచున్నది. దీనిని బట్టి
సీతావృత్తాంత మీమెను తెలిసినదని తోచుచున్నది. (ప్రకాశముగా) ఆ
కుమారలక్ష్మణుడగు కుశలముగా నున్నాడు.

వా.—(నడుచు) దేవా! ఏమి? మికి, లి స్రూకుడ వై తివిగదా!

సీ.—సఖీ! నాన తి! ఎందు కెట్లు మాట లనెవవు? ఆర్యపుత్రుడ చందటికిని బూజసి
యుండు, అందును నా చెలికత్తె వగుటచే నీవు మిక్కిలి పూజ్యుడు.

వా.—ఉ.నీవు మదీయజీవితము నీవు మదీయతనూనుధారనం

బీవు మదీయచిత్తము మదీక్షాచంద్రిక నీవయంచు సం

భావనచేసి కూర్మిగలమాటల లాంఛనచేసి చేసి యా

దేవి నొకరై ముగ్ధు సతిక్—(మూర్ఛిల్లును.)

తను—నాకృత్యమృత్తిము మూర్ఛముఁ గూడ సుచితముగా నున్నది.

వా.—ఉ.....పయమాట లింకే? చెప్పగన్? (నేరబడును)

రా.—ఊరిడిల్లు మూరిడిల్లును.

వా.—[ఊరిడిల్లి] దేవా! ఎందు కింత చెడ్డపని చేసితివి?

సీ.—నాన. తీ! ఊరుండుము.

రా.—లోకము సహింప కున్న దని.

వా.—కారణ మేమి?

గా.—అదేమో! ఆలోక మే యెఱుంగును.

తను—చిరకాలమునకు లోక నింద.

గీ. కతివ! నీ కిష్టము యశస్సు గాదె? యింత

కన్న ఘోరాపకీర్తి వే టున్నదొక్కొ?

సీత యే మయ్యెనో వనిఁ జెప్పవయ్య

తెలియదే నేమి తలఁచెదో తెలుపుమయ్య!

సీ.—నాసంత! నీవే కతివరాలవు. నీవే స్రూరురాలవు. దుఃఖించు నార్యపుత్రుఁడుమఱిం
త దుఃఖించునట్లు చేయుచున్నావు.

తను—కుమారీ! ఆమెన్నే హవిసానము లామెచే నిట్లు మాట్లాడించుచున్నది.

రా.—నాన. తీ! తలఁచుట కేమున్నది?

చ. ఉరుతరగర్భభారమున కోవక ఘోరవియోగ బాధ వం
దురు చొకయేటిలేడివలెఁ దొయ్యలి బెగ్గలి చూచుచుండఁగా
సరసిజనాశమో విమలచంద్రికయో యన నొప్పునామెచుం
దరతస్సువల్లి నేపులియొ సంజాట నిక్క మటంచు నెంచెదన్.

సీ—హా! ఆర్యపుత్రా! బ్రతికియున్నాను, ఇక్కడనే యున్నాను.

రా—హాప్రేయసీ జాననీ! ఎక్కడ నున్నావు?

సీ—అయ్యో! ఎటుగనివానివలె నార్యపుత్రుఁడు గూడ గొంతెత్తి యేడ్చుచుండెను.

అయ్యో! ఎంతకష్టము!

తమ—సుమారీ! ఇప్పటి కిది నైజమే. దుఃఖములూ మునిగినవారు తమకడుపుల్లోని

దుఃఖము నెట్లో వెళ్ళబుచ్చవలెను గదా!

గీ. గట్ల కెగదాసి సలిలంబు కలంచునపుడు

చెఱువురక్షింప గతి తూము తెఱచు టాకటె

ఘనవిషాదంబు హృదయంబుఁ గలంచునపుడు

దానిరక్షింప నేకుపే తగినమందు.

అందును, బహువిధములఁ గష్టజీవనము చేయుచున్న రామభద్రుఁ డీసమయ
మున గొంతెత్తి విలపించుట ముఖ్యమే యగును.

ఉ. పూనికఁ ధర్మతత్పరతనీభూపరిపాలన మాచరించు, దుః

ఖానల మార్పు జీవములతాంతము నాతప మట్లు, ప్రేయసికో

దా నయి పాయుటక గృహమునన్ విలపింపఁగ లేదు, నేడు వీ

లైనది యూపి రాడ, నిపు డైన విలాపము లాభమేకదా!

రా—హా! కష్టము కష్టము.

చ. హృదయము బీటవాలు మతెందుకు ముక్కలు కాదో? మేనుపె
ల్లదరుచు మూర్ఖుఁ జెందు విడనాడదు తెల్వినదేమి? దేహమున్
బొదిగొని కాల్చుదుఃఖశిఖి. బూడిదచేయ దదేమి? మర్మముల్
వదలక కోయునట్టివిధి ప్రాణము తీయ దదేమిపాపమో?

ఓపారజానపదులారా! మహాత్ములారా

ఉ. బానికి యింట నుండుట యసమ్మత మయ్యెను మీకుఁ గావునన్
గానఁ దృణంబుమాడ్కి విడనాడితి మీ కప్పుడైన బాలి యిం
తేనియుఁ బుట్టెనే? మది దహించెడు నప్పటిభావముల్, దయా
హీనుడఁ గిక్కులేక యిపు డేడ్చెద మీర లనుగహింపుఁడీ!

నా—(తనలో) కోపాతిశయమును వెల్లడించుట మిక్కిలి గంభీరముగా నున్నది.

(ప్రకా) దేవా! గతించినదానికి విచార మేల? ధైర్యము తెచ్చుకొనుము.

రా—సఖీ! ధైర్య మని చెప్పనేల?

గీ. బానకీశూన్య మైనట్టిజగతి కిపుడు
వజ్రలుచున్నది ద్వాదశవత్సరంబు,
ఆమె పేరును మాసిన ట్లయ్యెఁ గాని
బ్రతికి యుండక పోలేదు రాఘవుండు.

సీ—ఆ పుత్రుని యీమాటలచే నాకు మార్గ వచ్చుచున్న ట్లున్నది.

తమ—అమ్మా! నీవన్నమాట నిజము.

గీ. ప్రియము లనురాగసిక్తముల్ విరహదుఃఖ
కఠినములు నివ్వ మాటలు కావు నుమ్ము,
విమలమకరందధారలే విషముఁ గూడి
కురియుచున్నవి సీమోదఁ గోమలాఁగి!

రా—నాసంతీ! ధైర్యము లే కేమి? చూడు—

గీ. కాలిచ్చి గ్రుచ్చినశల్యంబుకరణి, విషము
పూసి నాటినదంతంబుపోల్కి, దీవ్ర
మగుచు హృదయంబుమర్మముల్ తెగనఱకెడి
దుఃఖకీలంబు నోర్చుకొందును గదమ్మ!

సీ—నేను వట్టివిర్యాగ్యురాలను. ఎప్పటి కప్పుడే యాధ్యపుత్రున కాయాసము గలిగించు చున్నాను.

రా—ఇట్లే శ్రమపడి నాహృదయము నెట్లో యణచుకొనుచున్నను, పరిచితవస్తువులను నూచుటచే నిపు డావేగము కలుగుచున్నది. ఎట్లనఁగా?—

చ. సరగున హద్దున దాటి కలుషం బయి ఘూర్చి లి పొంగి పొంగి పై
పొరలెడిదుఃఖ మాపుటకుఁ బూని యొనర్చెడియత్న మెల్ల స
త్వరగతిఁ ద్రొక్కి వచ్చె నతిదారుణచిత్తవికార మొందు, భీ
కరముగఁ బొంగు నే టిసుకగట్టును జీలిచి వచ్చుకై వడిక.

సీ—అడ్డులేక దారుణవేగముతోఁ బొంగి పొరలుచున్న యాత్యపుత్రుని మహాదుఃఖ
ముచేఁ దనదుఃఖము తీరస్కరింపఁబడినట్లుగా నాహృదయ మేమో మోడ్చు
వాటి యున్నది.

వా—(తనగా) కష్టము కష్టము. రాజా మిక్కిలి గాఢవిచారమున మునిగిపోవుచు
న్నాడు. ఇపు డీతనిదృష్టి మగల్గుట యుత్తము. (ప్రకాశముగా) దేవా!
చిరిపరిచితమలైన యాజనస్థానభాగములను జూచి మన్నింపుము.

రా—సరే కానిమ్ము. [ఇద్దఱును లేచి పరికిమితురు.]

సీ—స్మియసఖి తలపెట్టిన వినోదనోపాయము దుఃఖము నింకను బ్రజ్వలించజేయు
ననియే తలంచెదను.

వా—[సవిచారముగా] దేవా! మున్నొకనాడు—

ఉ. ఈపొదరింట నుంటివి మహీసుత వచ్చెడిత్రోవ చూచు చీ
వాపెయుఁ గౌతమీపులినమందలిహంసలఁ జూచి చూచి రా
నోపక వచ్చి కోపపడుచున్నటు లుండిననిన్నుఁ జూచి నీ
కోపము దీర్చుగా జలజకోశనమాంజలి యెత్తి మొక్కదే?

సీ—వాసంతీ! ఎంత కఠినరాల వైతివే! హృదయమర్మంబుల నాటుకొనియున్న
శల్యమును గదల్చునట్టి యీహృద్యవృత్తాంతములు తెల్పి దురదృష్టవంతురాల
నైననన్నే యాత్యపుత్రుఁడు స్మరించుట చేయుచున్నావా?

రా—చంద్రీ జానకీ! ఇటు నటుఁ గనఁబడుచున్నావు కాని యమగ్రహింపనున్నావు.

శా. హా దేవీ! జగమెల్ల శూన్య మగు, దేహాంగంబు లూటాడు, ను
న్నాడం బెత్తి మహాంధకారమున మగ్నం బయ్యె జీవాత్మయున్
భేదిల్లున్ హృదయంబు, మూర్ఖ యలమెక, దీండించె దుఃఖాగ్నిః
హా! దీనండను మంసభాగ్యుడను జేయంజాల నే నేమియున్.

[అని మూర్ఛిల్లును]

సీ—అయ్యయ్యా! ఆర్యపుత్రుఁడు మరల మూర్ఛిలై.

నా—దేవా! ఊఱడిల్లు. ధైర్యము తెచ్చుకో.

సీ—హానాగా! పాపజన్మ మెత్తిననెన్ను గూర్చి సకలలోకశ్రేయస్కర మయిన
నీజన్మలాభము మఱిమఱియు జీవనసంశయంబు గలిగించు దారుణావస్థపాలగు
నున్నదిగదా. హృదైవమా! చచ్చిపోయినాను. [అని మూర్ఛిల్లును.]

తమ—బిడ్డా! ఊఱడిల్లు. ధైర్యము నొందుము. మరల నీపాణిస్వర్గమే రామభద్రు
నకు సంజీవనోపాయము. లెమ్ము.

నా—హే! ఇప్పటికిని నిట్టార్పు రాకున్నది. హాసీతా! ఎక్కడ నున్నావు? వచ్చి
నీప్రాణనాథుని బ్రతికింపుము.

సీ—[తొందరతో లేచివచ్చి రామునిహృదయమును లలాటమును స్పృశించును]

నా—అమ్మయ్యా! ఇప్పటికి రామభద్రునకు దెలివి వచ్చినది.

రా—గీ. అంగముల నెల్ల నమృతంబు నలఁచినట్లు
బ్రతుకఁ జేసి మహాద్భుతస్వర్ప మొకటి
విస్మయానందసంభవావేశ మైన
యన్యమోహంబు గలిగించునట్లు లుండె.

[అనందముతోఁ గన్నులు మూసికొని] సఖీ వాసంతి! నీయదృష్టము మంచిది.

నా—ఎందుచే?

రా—వేతే యే మున్నది? జానకి వచ్చినది.

నా—ఏది? రామభద్రా! జానకి యెక్కడ?

రా—[స్వగ్ధనుభు మభినయించి] చూడు మిదిగో! ఎదుటనే యున్నది.

నా—రామభద్రా! సఖీవిపత్తిచే బుట్టిన మృతాగ్నియే నన్ను గాల్చి వేయచుండఁగా
నాయువుపట్లు పొడుచునట్టి దారుణమైన యీపలవంతలచే నీవు కూడ నన్ను
దహించెదదా?

సీ—దాటి పోవలెనని యనుకొనుచున్నాను గాని, నాశిర్షదారుణసంతాపమును
జల్లార్చునట్టి చిరకాలన్న హాతలమైన యార్యపుత్రుని స్వగ్ధముచే వజ్రలేపము
చేసినట్లుగా నాచేయి యంటుకొని కదలి యూడి రాకున్నది.

రా—సఖీ! పలవంత యెక్కడ?

చ. పరిణయ కాలమందు మును పట్టిన (1) కంకణధారి యేసుధా
కరికేరణాభిశీతలక్షస్వరకాంతి ముదంబు గూర్చెనో.

[1] ఈ విశేషణములు రెండును సీతాహస్తమునకును రామునకును సమాన
ముగా నన్వయించును.

సీ—నాఁ డట్లు ముదంబు గూర్చు గూర్చువుతుండవే యిప్పటినిపు.

రా—అరయఁగ సాటి దేసికఁ దదన్యకరంబగు నట్టిజానకీ
సురుచిరహస్తపల్లవము చూడు నిజంబుగ నేను బట్టితిక.

[అని సీతాహస్తమును గ్రహించును]

సీ—అయ్యో! ప్రియనాథుని దాచుటచే మోహపడి పొరపాటు చేసినాను.

రా—వాసంతి! ప్రేయసీస్వగ్గుసంజిత మైన శృంగారభయముచే నానందమగ్నమై
నాయోడలు పరవశ మగుచున్నది. ఈచెయ్యి నీవు నూడఁ బట్టుకొనుము.

వా—అకటా! నిజముగా నిది యున్నదమే.

సీ—[తత్రప్రపడి చే యూడఁచిసికొని వెళ్ళును.]

రా—అయ్యో! ప్రమాదము! కరికరమునుండి కరిణీకరము జాతినట్లుగాఁ బొరపా
టుగా నున్న నాచేతినుండి యామెచేయి జాతిపోయినది.

సీ—అబ్బా! దుఃఖభయములచే మిక్కిలి కలఁగిపోయిన నాహృదయ మిప్పటి
కిని గుదుటఁ బడకున్నది.

తమ—[నన్నీహ కౌతుకస్మితముగాఁ జూచి] అమ్మా సీతా!

గీ. మగనిఁ దాఁకిననుఖముచే గగురుపాటు

చెమట కంపంబు గదురునీవిమలతనువు

గాలిఁ గదలుచు వానచుక్కలకుఁ దడిసి

మొగ్గ దొడిగినకడిమి సొంపును వహించె.

సీ—[తనలో] హృదయము పరవశ మగుటచేఁ గా తమసాగేవిమాటలకు సిగ్గుపడ
వలసివచ్చినది. ఈ పుత్రుగమున, ఈ యాసక్తిని గూర్చి యామె యిపు
డే మనుకొనుచున్నదో?

రా—[నలుదిక్కులఁ కలయఁజూచి] హా, లేదు. సీత లేదు. ఓనిర్దయురాలా సీతా,

సీ—నిజముగా నేను నిర్దయురాలనే. ఇట్టియవస్థలో నున్న నిన్నుఁ జూచుచు జీవించి
యున్నాను.

రా—హా దేవీ, ఎక్కడున్నావు? అనుగ్రహింపుము. ఇట్టిదశలో నున్ననన్ను విడిచి
వెళ్ళుట తగదు.

సీ—అశ్వుపుత్రా, నీమాట వివరీతముగా నున్నది.

రా—దేవా, విచారపడవద్దు. లోకోత్తర మైన ధైర్యముచే మహాదుఃఖమున మునిఁ
గిన నిన్ను నీవే లేవ నెత్తుకొనుము. సీతా సీతా యనెదవు. సీత యిచ్చటి. కక్క
డనుండే వచ్చును.

రా — నిజముగా సీత లేదు. ఉన్నయెడల వాసంతిచూడదా? — ఇది స్వప్నమా? — నేను నిద్రింపలేదే! — రామునికి నిద్రయొక్కడిది? అన్నివిధముల మహాశక్తి సంపన్నమై పలుమాటు పలు తెఱంగుల సిద్ధ మగుచున్న భ్రాంతియే నన్నిపువడిత్యత మాశ్రయించుచున్నది

సీ — కూరాత్మురాలనై యార్వపుతుని మోసపుచ్చినాను

రా — దేవా! చూడు చూడు.

చ. ఇదె మును పాజటాయువు మహిం బడగొట్టినపంక్తికంఠతే,
రదియె తదీయవాహనఖరాస్థిచయం, బివి రావణుండు దు
ర్మదమునఁ గూల్చినట్టిఖగమాన్యునితెక్కలగూళ్ళు, విద్యుదా
స్పదఘనభంగిఁ బై కెగసె జానకితో సురవైరి యిచ్చటన్.

సీ — [భయముతో] అశ్రువుత్యా! ఈ దురాత్ముడు పూజ్యుడైన జటాయువును జంపుచున్నాడు, నన్నపహరించుచున్నాడు. రక్షింపు రక్షింపు.

రా — [త్రొందరతో లేచి] ఒరిపాపీ! తాతప్రాణసీతాపహరీ! ఉండు ముందుము.

వా — దేవా సకలరాక్షసాంతకా! ఇప్పటికిని నీవు కోపింపదగినవిషయ మున్నదా?

సీ — ఆహ! భ్రాంతిగదా?

రా — ఔను. తడబడుచున్నాను. ఇది మునుపటి యాపక్షగాదు, క్రొత్త, మఱియొక విధమైనది.

ఉ. వానరసేన గూర్చుకొని వారిధి దాటి విచిత్ర మైనక

య్యానకు లోక మద్భుతము నందఁగ రావణుఁ గూర్చుదాఁకము

న్నైనవియోగ మొర్చుకొననయ్యె, ననంతముఘోరమైనయీ

జానకిప్రలంభ మిఁకఁ జచ్చెడిదాఁక సహింప నయ్యెడిక.

సీత — పూర్వవిరహమున బలించునభాజన మైతినిగాని యిప్పటివిరహ మనంతమనుటచే నిరాశురాల నైతిని. హదేవా! దురదృష్టవంతురాలను. అయ్యా.

రా — హే, హే, కష్టము కష్టము. హదేవీ!

ఉ. వానరరాజుమైత్రియును వానరశౌర్యము నప్రయోజనం,

బ్రానలజాంబవతులసహాయ మగర్భక, మాంజనేయున

ద్యానము పోల్చు, లక్ష్మణునియస్త్రమహత్త్వ మసార్థకఁబు, నౌ

కౌనల నెక్కడుంటివో? యికం గనఁజాలను హా సతీమణి!

నీ—పూర్వవిరహము సంతయు గౌరవించుచుండెను.

రా—వాసంతీ! రామదర్శనము మిత్రజనమున కెంతయు దుఃఖదాయకమే యగును ఎంతసేపు నిన్నేడిపింతును? కావున నే నికడ బోయెదను. సెలవిమ్ము.

నీ—దుఃఖావేగిని తో తమన గౌరవించి హా, భగవతీ! ఆర్యపుత్రుడగుచున్నాడు. ఏమి చేయుదును?

రా—బిడ్డా! శాంతింపుము విచారంపము. వనము కూడఁ జిరఁజీవు లయిన కుశలవుల ద్వాదశవత్సరపూర్తిమహోత్సవ మొనరింప భాగీరథీదేవి దగ్గఁ జరుగ బోవుదము.

నీ—అమ్మా! క్షమింపుము. దుర్లభదర్శనమైన పాపిణీని మహాకామ నిమిష, మైన జూచెదను.

రా—అశ్వమేధ మొనరింప నాకిప్పుడు సహధర్మిచారిణి కలదునుమీ?

నీ—[సాక్షేపముగా] అర్యపుత్రా! అది యెవతె ?

నా—హా! పెండ్లియాడితివా?

రా—లేదు లేదు. బంగారు స్త్రీతాపత్రిమ—

నీ—[కన్నీరు విడిచి నిట్టూర్పుతో] ఇప్పుడు నీవు నిజముగా నార్యపుత్రుడవు శ్రీనామనమ్మలొని విరహదుఃఖశల్యము నిపుడు నిజముగా నూడఁచీసితివి

రా—అశ్రుబిందువు లాటుకునాకన్ను లాబోమ్మును జూచియే తృప్తిపడును.

నీ—ఆ ప్రతిమయే ధన్యురాలు. ఆహా! ఆమె యార్యపుత్రుని సంతోషపెట్టుచున్నది. ఆర్యపుత్రుని గౌరవ ముగుచున్నది. ప్రియనాథుని జీవితాశయ హేతువైన యామెమే లోకమున కంతయు జీవితాశాబంధన మగుచున్నది.

తమ—[నమందహాసన్నేహబాష్పముగాఁ గౌగిలించి] బిడ్డా! నిన్ను నీవే పొగడు కొనుచున్నావు.

నీ—[నిర్దయోఁ దనలా] తమన పరిహాసము చేయుచున్నది.

నా—దేవా! నీకు మామౌనఁ గలయసుగ్రహమువలన నీసమావేశము తటస్థించినది. ఇదియే మాకు మహాప్రసాదము. ఇకఁ గార్యహాని కలుగఁగూడఁ బునమున కేగుటయే యుత్తమము.

రా—అట్లే చేసెదను.

నీ—వాసంతి నా కిప్పుడు ప్రతికూలురాలైనది.

తమ—అమ్మా! మనము పోవుదము రమ్ము.

నీ—అట్లే చేయుదము.

తమ—నీ వెట్లు రాగలవు?

గీ. అధికతరతృష్ణచే మనోహరునిమేన

గట్టిగా నాటుకొన్న నీగాఢదృష్టి

హృదయమర్మంబులను గత్తిరించుపూని

నూడదీయుచు నుంటి వోయుత్పలాక్షి!

నీ—పుణ్యాత్మలకు దర్శనీయము లైన యాగ్యపుత్రుని సావపద్మములకు నమస్కారము. (అని మూర్ఛిల్లును.)

తమ—అమ్మా! ధైర్య మవలంబింపుము. శాంతింపుము.

నీ—(ఊఱితిల్లి) మబ్బునడుమ నున్న పూర్ణచంద్రుని నెంత నేపు చూడగలము?

తమ—అహా! కథానిర్మాణ మెంతయాశ్చర్యకరముగా నున్నది?

గీ. కరుణారస మొక్కటే వేఱుకారణముల

వేఱు వేఱువిధంబుల మాఱుచుండు

సలిల మొక్కటే బిందుతుషారభంగ

బుద్బుదావర్తరూపముల్ పొందునట్లు.

రా—విమానరాజమా! ఇట్టిటు—

[అందఱు లేచుచున్నారు]

వాసంతి—[రామునిగూర్చి]—తమన—[నీతమగూర్చి]

గీ. వంశకర్తయు వేదప్రవక్త యైన

సూర్యుడు నరుంధతీవసిష్ఠులును మతీయు

ధరణి జాహ్నువి మావంటి తాపసులును

శ్రేయ మొనగూర్చి నిన్ను రక్షింతు) గాత.

[అందఱు నిష్క్రమింతురు] ఇది తృతీయాబ్దము.

ఉత్తర రామచరిత్రనాటకము

చతుర్థాఙ్కము.

[తరువాత నిద్రలు మునిగిపోయి పృథ్వీశంకరు]

ఒకడు—సాధాతే! ఇప్పు డీయతిగలు వచ్చుటచే మన వాల్మీకిమహర్షిగారి యాశ్రమ మెంతరమణీయము గానున్నదో చూడు.

చ. అలమగలేడి యిప్పు డిప్పు డక్కడ యీనినలేడి త్రాగఁగా
నిలిచిన వేడి తీపియగు నివ్వరిగంజిని ద్రాగుచుండె, జి
హ్వలఁ జవులూరఁ జేసెడిప్పుతాన్ననుగంధము రేఁగుపండ్లతో
గలిసినకూరవండుతఱిగల్గెడి కమ్మనితావి వచ్చెడిన్.

సా—దాండాయనా! ఆనధ్యయనకారణము లైన యీతెల్లగడ్డాలను స్వాగతము—
దాం—(నవ్వి) ఓరీ! పెద్దనారిని జూచి సంతోషిచుటకుఁ గొత్తకారణము
చక్కఁగాఁ గనిపెట్టినావురా!

సా—(నవ్వుచు) ఆడువాళ్ళను కట్టుకట్టుకొని మోసికొనివచ్చిన ముసలితాతయ్యగారి
కవరురా?

దాం—చీ పశువా! ఆపనికిమాలిన న వ్వేమిటి? ఆయన యెవ రనుకొన్నావు?
వసిష్ఠమహామునిగారు, ఋష్యశృంగాశ్రమమునుండి వచ్చుచున్నారు. ఆయన
వెనుకవచ్చినవారిలో మొదటియామె వసిష్ఠులవారిభార్య ఆరుంధతీదేవిగారు,
ఆమెతో నున్నవారు దశరథమహారాజుగారిభార్యలు కాసల్యా కైకేయా
సుమిత్రలు. తెలియకుండఁగాఁ జేయిచున్నావు సుమీ!

సా—ఊఁ. వసిష్ఠులవారా?

దాం—అవును.

సా—అలాగా? ఏదో పెద్దపులి యనుకొన్నాను.

దాం—ఆఁ. ఏ చున్నావు? ఎందు కట్లు తోచినది?

సమస్తమును విడిచి వదిలివేసెను.

సా—పాపము! ఆయన రాగానే పుల్లపుపెయ్యను బలాత్కారముగా మడిమడ మనిపించినారు.

దాం—“సమాంసో మధుపర్క” యన్నధర్మకాస్త్రమునుబట్టి గృహమేధులు తమ యింద్రుడు వచ్చిన శ్రోత్రయు వైశ్యభ్యాగతుల కాపుపెయ్యమాంసమునూ బలిసిన యౌద్ధమాంసమునూ వండి పెట్టుట యాచార్యము. అది యుత్తమధర్మ మని సూత్రకారులు చెప్పచున్నారు.

సా—మఱి దొరకినావురా!

దాం—ఎట్లు?

సా—వసిష్ఠులవారు వచ్చుటకుఁ గొంచెము ముందుగా వచ్చిన రాజుని యైవజనకు నకు మనగరువుగారు తే నెపెరుగులు కలిసినమధుపర్కముమాత్రమే సమర్పించి నారు. ఆపుపెయ్యను మట్టికోలేదు.

దాం—మాంసాహారము విడిచినవారి కీకల్లు ముచిత మని కొందఱు అన్నారు. జనక మహర్షి మాంసపరిత్యాగి.

సా—ఎందుచే?

దాం—అలాడు నీతాదేవికి సభవించినభూగ మైనయావస్తు విని నానప్రస్థుడై చంద్రస్వీపతపోవసములొక దపస్సు చేయుచు నిట్లే పెక్కిఁడ్లు గడపెన.

సా—అందుండి యిచ్చటి కెందుకు వచ్చెను?

దాం—చిరకాలప్రియమిశ్రు వైశవాత్మికమహర్షి గారిని జూచుటకు—

సా—ఇపు డితనివియ్యపుగాఁడ్రు, ఇతనిని జూచినానో లేదో తెలిసినదా?

దాం—“నీవు స్వయముగా వచ్చి జనకమహర్షిని జూచి యావరింప వలసిన” దని కాశ్యపాచార్యుల జెప్పటకు వసిష్ఠులవారు రిపుడే యరుంధతీదేవిని బలిపెను.

సా—ఈముసలివారుందఱు కలిసిఁట్లుగా, మనము గూడఁ దగ్గన బ్రహ్మచారులతోఁ గలిసి యనభ్యాయమహోత్సవము నాటలతో వెళ్ళెలుత్తము. సకల కాని ఇపుడు జనకుఁ డెక్కడ నున్నాఁడు?

దాం—వాత్మికవసిష్ఠులను నేనించి వచ్చి యాశ్రమమువెలుపల నున్న చెట్టుమొట్ట, గూర్చున్నాఁడు.

క. చిరముగ మది నాటిన కూఁ

తురివిరహముచే జనించు దుఃఖాగ్నిని గో

టరగతవహ్నిఁ బురాతన

ధరణీజముపోల్కి నతఁడు తపియింపఁ బడున్.

(అని నిష్క్రమింతురు) ఇది మిత్రవిష్కంభము,

[పిదప జనకమహర్షి ప్రవేశించును]

జ.—చ. తనయకు వచ్చినట్టియతిదారుణ పాపవిపత్తి విన్ననా
మనమును బుండుచేసినయమృత్యువిషాదమునన్ జనించి నూ
తనగతి నేటికిన్ సునిశితం బగుకోపము వాడిటంపము

ట్లనయము కోయుచున్నది హృదంతరస్థములు, తగ్గడింతయున్.

ఈవప్పు నలవికాని దుఃఖమును వార్ధక్యమును దిగ్విజయమున్నను, కష్టసాధ్యములైన కృష్ణచాంద్రయణాది వృత్తము లాచరించి శరీరభాతువు లెడించుకొన్న నాపాడుదేహము నిరాలంబ మయ్యు నిప్పటికేని నశింపకున్నది గదా! పోనీ! వచ్చి పోదమన్న నాత్మహత్య చేసికొన్ననా రంధతామిశ్రము లయినయసూర్యనామ నరకలోకములకుఁ బోవుదు రని ధర్మశాస్త్ర వేత్త లయిన మనీష్యులు లిట్లు చెప్పుచున్నారు.

“అసూర్యా నామ తేభిఃకా అంధేన తమసా వృతాః

యాం స్తేప్రే త్యాభిగచ్ఛంతి యే కే చాత్మహనో జనాః.”

ఇప్పటి కనేకసంవత్సరములు గడచినను, నింతరచింతచే నెప్పటి కప్పుడే నవీన మగుచు నాదుఃఖావేగము శాంతింపఁబడుది. ఓతెల్ల దేవయజనసంభవా నీతా! నీజన్మఫల మిట్లున్నది. సిగ్గుచే యథేచ్ఛముగా నేడ్పుటకుఁ గూడ వీలు గావచ్చును. హాకుమారీ!

చ. కలకలనవ్వు చొక్కపరి, కావున నేప్పుచు నొక్కసారి, యిం
పులు దులకించు కొన్నిపలు మొగ్గలకాంతులు పర్వ ముద్దుగఁ
దెలియనిపల్కులఁ బలుక నేర్చిననీపసిపిన్ననాటికో
మలవదనారవింద మిదె మాననదర్పణగోచరం బగున్.

భగవతీ పసుమతీ! నీవు నిజముగాఁ గతిమరాలవే.

చ. ఎఱుంగుదు రగ్నిజాహ్నవి మునీంద్రు లరంధరతీయున్ పసివృథా
స్కరులును జానకీమహిమ, కాంచిత వామెచు వాణి విద్యన
ఔఱుగఁవె నీవు? పాపకపరీక్ష జగద్విదితంబు గాదె! కూ
తురు పడినట్టిదుఃఖ మపదూఱును నీ వెఱు లోర్చినా వాఱో?

(తెరలో తల్లులారా! ఇటు రండు.

జన—కంచుకివలన గారి తెలిసికొని వచ్చుచున్న యీమె యరుంధతీదేవి. ఈరెండవ

నుహాదేవియో—(పరీక్షించి చూచి) హా! ఈమె దశరథమహారాజధర్మపత్నియైన కాసల్య. నాస్మియసోదరి. అకటా! ఈమె యామె యని యెవఁ డాన వాని పట్టంగలఁడు?

ఉ. ఈమె వసించె ము స్దశరథేశ్వరునింటను లక్ష్మీసాటిగా,
సామెత యేల?లక్ష్మీయె నిజంబుగ, హావిధి! రాణి ఘోరచిం
తామయమూర్తియై యిటులు దైవవశబున మాటిపోయె, నా
హా! మహనీయదైవగతిఁ బ్రాణియవస్థలు మాట కుండునే?

గీ. తొల్లి నాకన్నుఁ గవ కీమె తోచుచుండెఁ
దనువు దాల్చినయామహోత్సవ మనంగ
నీమెనర్చన మిప్పుడు సహింపరాక
పుండున నుప్పు చల్లిన ట్లుండె నకట!

(పిదప నమంధతి కాసల్య కంచుకి పగవేశింతురు.)

అరు—స్వయమగా వెళ్ళి వియ్యంకుని బలుకరింపవలె నని మీగురువుగారి యాజ్ఞ.
అందుక గదా నీవద్దకు నేను వచ్చినాను. అట్టియెడ మాటిమాటికి సందేహ
మెందుకు?

కంచు—అమ్మా! మనస్సు గట్టిచేసికొని వసిష్ఠులవారిసెలవుప్రకారము చేయవలసిన
దని నామనవి—

కాస ఇట్టిసమయములో జనకచక్రవర్తిని ఒడవలసి వచ్చినదిగదా యని దుఃఖము
లన్నియు నొక్కమాటుగాఁ బైకి వచ్చుచున్నవి. అందుచే జాతిపోయినమూల
బంధము గలనాహృదయ నూపుకొనఁ జాలవన్నాను

అరు—ఈవిషయమున సందేహ మేమి?

గీ. ముఖ్యబంధువియోగసంభూత మైన
నరులదుఃఖంబు లెప్పుడుఁ దొరంగుచున్నఁ
బ్రాణమిత్రుండు కనఁబడినప్పు డవ్వి
హెచ్చి వేవాఁగులక బ్రవహించుఁగాడె?

కాస—అదవిషా లయినయనుఁగుఁడలి తఁడ్రికి రాజర్షియైన జనకునకు నామొగ
మెట్లు కనఁబడుతును?

అరు-క. ఘనయాజ్ఞవల్క్యముని యె

వ్వని కుపదేశించె బ్రహ్మపా రాయణ మా

జనకకులోద్వహుః డగునీ

జనకుడు మీపొగడదగిన సంబంధి యగున్.

కొస—అమహారాజునకుఁ బ్రాణమిశ్రుండును, కోడలికిఁ దఁడియు నైన సీఁధ్వజుఁ
డితఁడే. హా! నిర్విచారము లైనయాగోజు లిపుడు తలఁపుచు వచ్చుచున్నవి.
హాదేవా! ఇ దంతయు శూన్యము.

జన—భగవతీ! అరుంధతీ! సీఁధ్వజుఁడు నమస్కరించుచున్నాడు.

చ. గురువులకుఁ గురుండు నతిఘోరతపోనిధి నీదుభర్త నీ

పరిచితిఁ బావరుండ నని భావనచేయు, జగత్ప్రియంబు భా

స్వరముగఁ జేయునాయుదయసంధ్యను బోలినతల్లి! నీకు నే

శిరమును నేల మోపి యిరుచేతులు మోడ్చి నమస్కరించెదన్

అరు—అక్షగం బగుశోభితుని వెలయుఁగాక. స్వప్నిసితికాణమండై యతటఁ బరి
కాశించురజఃపరుఁ డగుపగమాశ్వుఁడు నిన్నుఁ బవిత్రుని జేయుఁగాక.

జన—ఆగ్నిప్రస్థీ! ఈప్రజాపదపాలకులతల్లిగారి కాగోగ్యమా?

కంచు—(తనలో) ఇది మాకు సంతృప్తి మైనగిట్టి దూషణము. (ప్రకా) రాజర్షి వర్యా!
ఎంతకాలముకిందలనో రామభద్రుని బావి యిట్లుదుఃఖించుచున్న యీదేవి
నిట్టికోపముచే మఱితదుఃఖపెట్టట యర్హము కాదు. పౌరజానపదులలో
నతినింద్య మైనకింవదంతి వ్యాపించుటచేతను నీచమతు లగువా రగ్నిశుద్ధిని
విశ్వసింపకపోవుటచేతను రామభద్రుఁ డిట్లు దుగోగముపాలై దారుణకర్మ
మొనరించెనుగాని వేఱు కాదు.

జన—(గోపముగో) మావంశములోఁ బుట్టినపరిశుద్ధురాలయినసీత కగ్నిశుద్ధి యనఁగా
జేమి? అకటా! రామభద్రుఁడు చేసినయవమానమునకుఁ దోడ్పడి యీలాకుల
మాటలు మఱిమఱియు మా కివమానము గలిగించుచున్నవి.

అరు—(నిశ్చయించి) అవును నిజమే. 'అగ్ని' యనెడి యక్షగములు సీత, యనునక్ష
రములదగ్గఱ మిక్కిలి తేలికయగును. సీత యనుటయే యన్నివిధములఁ బరిపూర్ణ
మైనది. హా వత్సా సీతా!

ఉ. బాలిక శిష్యురాలనెడిభావన కేమి? పవిత్ర మైననీ
 శీలము నాకు నీయెడ విశేషపుభక్తిని గూర్చు, గాంతవున్
 బాలిక వయ్యు నీ పఖిలవంశ్యపు గావె? గుణాఘ్యులందు స
 చ్ఛీలమువంశ్య, మట్లుపయించినైలుప్రాయముఁ గా వొకప్పుడున్.
 కాస—అయ్యో! దుఃఖములు నాపాక్షికా లూడఁగియు చున్నవి.

(మూర్ఛిల్లును.)

జన—అయ్యో నీమిది ?

అరు—రాజనీ ! వేళే యేమున్నది ?

ఉ. ఆనర పాలుఁ డాదినము లాసుఖ మాపసిపిల్ల లంతయున్
 ధ్యానపథంబుఁ జొచ్చెఁ బరిమాప్తుని నిన్నిటఁ జూచినంతనే,
 దానభయంకరం బయినదైవికదుర్దశ మున్గి మూర్ఛిలెన్
 గానఁగఁ బువ్వుకంటెఁ గులకాంతలచిత్తము మెత్తనొక గదా.

జన—అకటా! చాలాకాలమునకుఁ గడఁబడిన నాప్రియన్నేహినుని ప్రియసతి యగు
 కాసల్యను శత్రువువలెఁ బూచి యన్నిధిమల ఘాతుకుడ నైతిని.

మ. అతఁడే నాప్రియమిత్రుఁ డుత్తముఁడు వియ్యంకుండు చిత్తంబు జే
 వితసాఫల్యము మోద మీయొడలు భావింపంగ జేవంబు నీ
 యితరంబేది ప్రియం బదే యతఁడు, భూమిందుగ్గిందు రారాజుశ్రీ
 హితుఁ డాపంక్తిరథుండు పుణ్యనిధి నా కేమేమి కాఁ డెన్నఁగన్.

అకటా! ఈమెయే యాకాసల్య—అహ! కాసల్యదశరథులు —

చ. ఇరువురు వేటువేటి వచించుచు నాకు రహస్యభాష లొ
 క్కరిపయి నేర మొక్క రధికంబుగ మోపెడివేళ వార లి
 ద్వరమది తేలుటో యలుక పూనుటయో యది నాయధీనమై
 పరగె, నిక కేల హా! కడుపు భగ్గున మండుచు దానిఁ నల్పఁగన్.

అరు—కటకటా ! చాలాసేపటినుండి నిశ్వాసము నిలిచిపోవుటచే నీమెహృదయ
 మాడకున్నది.

జన—ఈ ప్రియసోదరి! (కమండలూదకము చల్లును.)

కంచు—మొదట దైవంబు మిత్రునిపోల్కి నొక్క
కరణి సుఖ మిచ్చు ననుకూలగతిని జూపి,
యనమయంబున దారుణ మగుచు బిదప
వెనుకకును మళ్ళి హృదయవీడన మొనర్పు.

కా—(నిట్టార్పు విడిచి) హా వత్సా బానకీ ! ఎం దున్నావు ? అమ్మా ! కొత్త
పెండ్లికూతుర నైననాటిలక్ష్మీప్రద మైననీముఖపద్మమును దలచుచున్నాను.
ఓ శరచ్చంద్రచంద్రికాసుందరాంగీ ! యమ్మ. మగల నా తోడమీదఁ
గుర్చుండుము. “బానకీ నిఘావంశమహత్తరులకు గోడలు కాని మనకు
గూతులే” యని మీమామగారు స్వదా యనుచుండెడివారు.

కంచు—కౌను. దేవి సెల విచ్చినమాట నిజము.

గీ. ఐదుగురి గన్నవాడైన నావిభవకు
రామభద్రునిమీదనే వ్రేమ మెండు
మఱియు నలుగురు కోడళ్ళమాట చూడ
జనకసుతమీదఁ బ్రేమ మాయనకు మెండు.

జన. హా ప్రియసఖా ! దశగ్రధమహారాజా ! అన్నివిధముల నామనస్సున కెక్కినట్టి
ని సైట్లు మఱవఁగలను?

ఉ. కన్నియతల్లిదండ్రు లధికంబుగ నల్లునియాప్త బంధులక
మన్ననచేయుచుండు, రది మాయెడనో విపరీత మయ్యె నీ
మన్నన నట్టినిన్ను మనమైతికిఁ గారణ మైననీతఁ దా
నెన్ని హరించె గాల మిని యీబ్రతుకేటికి ఘోరభూమిలో.

కాన—బానకీ ! ఏమి చెందును? పజ్జిలేపమున బిగిసినట్లుగా నిర్భాగ్యురాల నైన
నాపాడుతీవనము నన్ను విడువ కున్నది.

అను—రాణీ ! ఊఱిడిల్లుము. అదే పనిగాఁ గంట నీరు పెట్టుకోకు. అది గాక
బుర్రశృంగాశ్రమమున మీగురువుగారు చెప్పినమాట మఱచినావామి ?
“తప్పనిసరి యగుటచే నిది యిప్పటి కిట్లు జరిగినది కాని తుదకు కుభవ
దము కాఁగల”దని వారు సెలవియ్యలేదా?

కాన—అన్నికోంక లడుగంటిన నా కట్టియదృష్టము పట్టునా?

అను—అట్లయిన, రాణీ ! మీగురువులమాట యసత్య మనుకొనుచున్నావా? అట్లాంటా

చింపఁగూడదు నుమీ!

గీ॥ ఆత్మవిజ్ఞాను లైన బ్రాహ్మణులమాట
సత్యమే యని నమ్ము సంశయము నలదు
వారిపలుకుల నివసించు భద్రలక్ష్యే
వారినోట నిరర్థకవాక్కురాదు.

(తెరలోఁ గలకలము - అందఱు విందురు.)

జర — నేను శిష్యునిధ్యయన మగుటచే నవర్థము గా నాదుకొనుచున్న బ్రాహ్మచారుల కలకల మిది;

కౌస — చిన్నతనము సౌఖ్యదాయకము గదా! (చూచి) ఆహా! ఆబాలురనడుమఁ జక్కని కోమలాంగములతోఁ గనపచ్చుచున్న యాపిల్లవాడు మారామ చంద్రుఁడు చిన్నప్పు డున్నట్లుండి నాకన్నుల కానందము గలిగించు చున్నాఁడు. అతఁ డెవరిపిల్లవాఁడో!

అరు — (తనలోఁ సంకోచముతో) భాగీరథి చెప్పినవహస్యకర్తామృత మిదే. కాని చిగఁజేవులైన నుశలవులలో నితఁ డెవఁడో తెలియనున్నది. (ప్రకా—)

చ. కువలయనీలమూర్తిఁ జిలుకూఁకటి నొప్పుచుఁ జిన్ననాటిరా
ఘవుఁ డిపు డిందు నుట్టిపడుకై వడిఁ, దాపనపుత్ర పంక్తికిన్
బ్రీవిమలభూషణం బగుచు భవ్యతనూమ్మదుకాంతి, నాదుక
న్గవ కమృతాంజనం బయి సుఖంబొనగూర్చు నితం డెవం డెవో?

కలను — నిశ్చయము గా నీ బాలుఁడు త్తతిశయబ్రాహ్మచారి యని తలఁచెదను.

జన — సత్యము సత్యము ఏమన? ఇతఁడు —

చ. కలిసినకంకపత్రములఁ గ్రాలెడియమ్ముల నిండుతూణముల్
పాలుపుగఁ దాల్చె బ్రక్కలను, బోర ధరించె విభూతిరేఖలున్
జెలు వగుతోలు, జంఁదెమును, జేతులఁ గార్చుక మక్షమాల, పి
ప్పలితరుదండ మూనె, మొలబట్టకుఁ జుట్టి బిగించె నారియుక్.

భగవత్! అరుఁధత్! ఈపిల్లవాఁ డెక్కడనుండి వచ్చినాఁడని నీ వనుకొను చున్నావు?

అరు — మేమును, ఇపుడే వచ్చినాము.

జన — అగ్రగృహ్తీ! కుతూహలము హెచ్చుగా నున్నది. నీవు వెళ్ళి వాగ్మీకిమహ

నడిగి రమ్మ. ఇదిగో! చుట్టి యొకమాట. “ఎవరో పెద్దలు నిన్ను నాడఁ గోరుచున్నా” రని యాపిల్లవానితోఁ గూడఁ జెప్పి పొమ్ము.

కంచు—చిత్తము చిత్తము. (నిష్క్రమించును.)

కాస—మీ శ్రమనుకొనుచున్నారా? మనకోరిక విని యాచిన్నవాడు వచ్చునా రాఁదా?

జన—ఇట్టిలోకోత్తర మైనయాకారమునకు సౌకీల్యము వేఱగునా?

కాస—[చూచి]కంచుకి చెప్పినమాట నణచువతో విని తన లోడిబాబురను విడిచి గూఁకుమారుఁ డిటు వచ్చుచున్నాడు.

జన—(చాలాసేపు గూచి) ఆహా! ఏమిటి?

చ. వినయముచేతఁ జల్లనయి పిన్నతనంబున మెత్తమెత్తనై
కనుఁగొన సూక్ష్మబుద్ధులకుఁ గాక తదన్యల కప్రమేయమై
యను వగునీకుమారుమహిమాతిశయంబు విమూఢ మైననా
మనమును సూదిరా యినుముమాడ్కి బలంబునలాగుచుండెడిక.

లవుడు—(ప్రవేశించి)ఎవరు పెద్దలో, ఎవరు చిన్నలో, క్రమము తెలియవండఁగా నీపూజ్యుల కెట్లు నమస్కరింతును? (అగొచ్చి) కానిమ్ము. ఇది విరుద్ధము గానిపద్ధతి యని పెద్ద లందురు. (సమీపించి) మీయందఱి కిదే లవునినమ స్కారపరంపర.

అరు—జన—చీర్ఘాయుష్యుడవు కమ్ము.

కాస—నాయనా! చిరంజీవివి కమ్ము.

అరు—రా నాయనా! [అనియొడిలో లవుని గూర్చుండఁబెట్టుకొని] నాయదృష్టముచే నాయొశియే కాదు నాకోరికయు నిండినది.

కాస—నాయనా! ఇటు మాడ రమ్మ. [అనియొడిలోనికిఁ దీసికొని] ఆహా! వికసిం చుచున్ననల్లకలువను బోలుశరీరచ్ఛాయచేతనే కాదు, పద్మకేసరములు తినుట చేఁ గనాయవర్ణ మగుకంఠము గలిగినరాయంచూతవలె ఖంగుమని మ్రోగు కంఠస్వరముచేఁ గూడ రామభద్రు ననుసరించుచున్నాడు. లేతతామర తేను వలె మెత్తనగుశరీరస్పృగ్గము నట్టిదే. తండ్రి! నీ మొగము మాడ నిమ్ము. (గడ్డ మెత్తి పట్టుకొని చూచి సాశిప్రాయముగాఁ గన్నీటితో) రాజరీ! చక్కఁ గాఁ బరిశీలింపఁగా, నితని మొగము సరిగాఁ గోడలిముఖచంద్రబింబమును బోలియున్నది చూడలేదా?

జన—అమ్మా! చూచుచున్నాను. తల్లీ! చూచుచున్నాను.

కొస—అకటా! వెట్టి యెత్తినట్లు నాహృదయము పరిపరివిధములఁ బరిశ్రమించుచున్నది
జ—

మ. అనుఁగుంగూఁతురిచాయ రామురుచి తా నచ్చొత్తినట్లుండె నీ
తనియం దీముఖకాంతి యీయొడలిసొందర్యంబు నీవాణి యీ
వినయం బీయచుభావ మయ్యవియ, హా విశ్వేంద్ర రానందినీ
తనయా! నాహృదయంబు చంచలగతికా ధావీందువేదారులన్.

కొస—అబ్బయ్యా! నీకుఁ దల్లియున్నదా? ఆమెను దలచుచున్నవా?

లవు—లేదు లేదు.

కొస—అట్లయిన నీ వెవరిపిల్లవాడవు?

లవు—సుప్రసిద్ధు లయినవాల్మీకిమహర్షి గారిపిల్లవాడను.

కొస—నాయనా! చెప్పఁదగిన దేమైనఁ జెప్పుము.

లవు—నే నింలే యెఱుఁగుదును.

[తెరలో] ఓసైనికులారా! కుమార చంద్రకేతు వాఙ్గాపించుచున్నాఁడు. “మీ
రెవ్వరును, ఆశ్రమసమీపప్రదేశములను ద్రోక్కఁగూడదు.”

అరు—జన—యూగీయాశ్వప్రసంగమున వచ్చినచంద్రకేతువును జూచుట తటస్థించినది
నేఁడు నిదినము.

కొస—చిన్నిలక్ష్మణునికొడు కాఙ్గాపించుచున్నాఁడనునక్షరము లమృతబిందు సుంద
రములై వినఁబడుచున్నవి.

లవు—అర్యా! చంద్రకేతు వెవరు?

జన—దశరథపుత్రు లయినరామలక్ష్మణుల నెఱుఁగుదునా?

లవు—రామాయణకథాపురుషులు వీరే కదా!

జన—అవును.

లవు—అట్లయిన నెందు కెఱుఁగును?

జన—ఈచంద్రకేతు వాలక్ష్మణునికొడును.

లవు—అట్లయిన నూర్మిశాపుత్రుఁ డగుటచే మైశిలుఁడైనరాజుకి దోహిత్రుఁడు.

అరు—(నవ్వి) బాలుఁడు కథాప్రావీణ్యమును బ్రకటించెను.

జన—[అలోచించి] నీ వీకథ చక్కఁగా నెఱుఁగుదు వేని చెప్పుము చూడెదము.

అదశరథుని భార్యలలో నెవరెవరి కెందఁ జెందఱు పుత్రు లేవేళ్లవారు
పుట్టిరి?

పు—ఈ కథాభాగము మేము గాని యితరులు గాని మున్ను విన్నది కాదు.

జన—కవిగా రీభాగమును రచింపలేదా?

లవు—రచించిరి కాని మాకు విసంపలేదు. మాచే జదివింపలేదు. మఱియు వారు రామాయణములోని యొకచిన్న భాగమును జక్కని దృశ్య కావ్యముగా రచించి, తమచేతితో వ్రాసినయాపభ్రంశమును తార్కత్యక సూత్రభార్యుడైన భరతునికే బంపిరి.

జన—ఎందుకు?

లవు—అతఁ డప్పగనలచే దాని నభినయింపజేయు నని—

జన—మా కిదంతయు గూఢార్థముగా నున్నది.

లవు—ఈవిషయమున వాల్మీకిలవారి కాసక్తి యెక్కువ. ఎమనఁగా? కొందఱు శిష్యులచేతి కాపుస్తక మిచ్చి భరతాశ్రమమునకు బంపుచు వారితోఁగూడ ధనుస్సాణి యగు మాభ్రాతను బ్రమాదములను దొలగించుటకు బంపినారు.

కాస—నీకు భ్రాత యొకఁ డున్నాఁడా?

లవు—కుసుంధను పేరుగలయార్యుఁ డున్నాఁడు.

కాస—నీమాటనుబట్టి యతఁడు నీకంటె బెద్దవాఁ డని తెలియుచున్నది.

లవు—అవును. ప్రసనానుక్రమమున నతఁడు పెద్దవాఁడే.

జన—మీరు కవలపిల్లలూ యేమి?

లవు—అవును.

జన—కుమారా! మీగురువుగా రీకథాప్రపంచమెంతవఱకుఁ బ్రకటించినాఁగో చెప్పుము.

లవు—“అసత్య మైనలోకాపవాదమునుబట్టి తొందరపడిన శ్రీరాములవారిచూడ్చచే నొక్కతెయు నాసన్న ప్రసనవేదనయు నైన సీతాదేవిని మహారణ్యమున విడిచిపెట్టి లక్ష్మణుఁడు వెళ్ళె” నన్నంతవఱకును.

కాస—హా చంద్రసుందరముఖీ సీతా! ఒంటికత్తె నైన నీయసుమ కోమలశరీరమున కాకస్మికమైన దైవదుర్మోగమున నేమి గతి పట్టినదో కదా!

జన—హాకుమారీ! పతివ్రతాశోకుణి!

చ. అనుచితనింద, భర్త విడనాడినయట్టిపరాభవంబు, కా
ననగతి కాన్పువేదన యనన్యసహాయత దుఃఖవార్ధి ముం
చినతఱి దుష్టజంతువులు చేరినయప్పుడు భీతిచెంది, నా
యన! యని యెన్నిసార్లు హృదయఁబుననన్నుఁ డలంచితోకదా!

లవు—అద్యరాలా! నీ కెఱదు?

అరు—ఈమె కాసల్య, ఇతఁడు జనకమహర్షి

లవు—(సబహుమానభేదకాతుకముగాఁ జూచును)

జన—అహహా! దురాత్ము లగుపాపల నిర్దయత్వము, అహో రా జయినశ్రీరాముని శిశ్రుకారిత్వము?

చ. ఘనతరదుఃఖవజ్ఞిపటుఘాతము గాంచిననాడుకోపమున్

గనలఁగఁ జేయుకాలమిది కార్ముకమెత్తియొ శాపమిచ్చియొ
కొన—[భయముతో] భగవతీ! కాపాడుము. కోపగించురాజుని బ్రసన్నుని
జేయుము.

లవు—

గీ. అతపరాభూతు లైనమహాహృదయుల

కోప ముడిగింప బ్రతిమాలుకొనుట మందు.

లరు—

రామభద్రుఁడు నీబిడ్డ రాజవశాని!

పాలనీయులు దీను లాపౌరజనులు.

జె—

విచిత సతీ శిశు సవిర విప్రవికీర్ణము పారలోక మా

యనఘుఁడురాఘవుండునుమదాత్మజభాండముశాంతినొందెదన్
నేటితోఁ గోపము విడిచితిని విడిచితిని.

పటువులు—[తొందరగాఁ బ్రవేశించి] కుమార! కుమారా!

‘అశ్వోత్తమ’ యని జనపదముల వినవచ్చుజంతువిశేష మిపుడు మాకుఁ బ్రత్యక్షముగాఁ గనబడినది.

లవు—‘అశ్వోత్తమ’ యని పశుసమామ్నాయమందును యుద్ధకాండమందును గూడఁ బఠింపఁబడును. మీరు చూచిన దెట్టిదో చెప్పుడు.

పటు — అట్లయిన వినుము.

చ. వెడఁదగు తోక వెన్కఁగనిపించు, నజస్రము దాని వీచుచుం
డెడు, బొడుగొను దానిమెడ, డెక్కలునాలుగె, లేతపచ్చికన్
మడులను మేయు, వేసెనును మామిడికాయలమాడ్కిలద్దిఁ జె,
ప్పెడి దిఁకనేమి! దూరముగ వెళ్ళును బోదమురమ్మరమ్మిఁకన్.

(అని కోలుజంతుము విల్లు చేతులు పట్టుకొని లాగుదురు)

లవు—(కొత్తుకబలాత్కరివినయములను నూచించుచు) ఆర్యులారా ! చూడండి.

వీరు నన్ను లాగుకొని పోవుచున్నారు. (అని వేగముగా వెళ్ళును)

అరు—జన—పిల్లవానికి గుతూహలము పొచ్చుగా నున్నది. వెళ్ళునీ!

కొస—మీ రడవిపిల్లవాండ్రరూపములకును మాటలకును సంతోషించినారు. నేను లవుని జూచుచు, పెద్దయాశ పెట్టుకొన్నాను. కావున గొంచ మటు వెళ్ళి యుత్సాహముతోఁ బరుగెత్తుబాలుని జాతము రండు వానిని జూడఁబడ నుండలేను.

అరు—ఆచపలుఁ డలివేగముతో బహుదూరము వెళ్ళెను. ఇంకెట్లు కనఁబడును? కంచుకి—(ప్రవేశించి) సమయము వచ్చినపు డిని మీకుఁ దెలియు” నని వాల్మీకి మహర్షిగారు నెల విచ్చినారు.

జన—ఇదేదో యతిగంభీరముగా నున్నది. మనమే వెళ్ళి ప్రాచేతసమహర్షిని జాతము రండు. (నిష్క్రమింతురు.)

వటులు—(ప్రవేశించి) పుమారా! ఈయాశ్చర్యము చూడు.

లవు—చూచితిని గ్రహించితిని. ఇది నిజముగా నశ్వమేధసంబంధ మైన గజము.

వటు—ఎట్లు తెలిసినది?

లవు—ఒరిమూఢులారా! ఆభాగము మీరు కూడఁ జదివినవారే. కనఁబడదా యేమి? ఒక్కొక్కవందమందిచొప్పున దండధారులు కవచధారులు నిమగ్నధారులు రిక్షకులు గా నున్నారు. మఱియొకపయమునఁ గూడ నిట్టిస్వేచ్ఛమే యుండ వచ్చునని మీరు సంశయము గలిగెనేని పోయి వాండ్రనే యడుగుఁడు.

వటు—సేనారక్షితమై యీశురగ మెందు కిట్లు తిరుగుచున్నది?

లవు—[కోఁకతోఁ దనలో] అశ్వమేధయాగము, విశ్వమంతయు జయింపఁగోరు త్కత్రియులకు బలిపథమును సకలరాజతిరస్కారకార్యము నైన గొప్పసాన రాయి.

(తెరలో)

గీ. ఈతురంగంబు నప్తలోకై కవీరుఁ

డయినదశకంఠశత్రునిజయపతాక,

కానిచో నెల్ల రాజలోకంబునకును

వీర ఘోషణ యగు నిదే వినుఁడు వినుఁడు.

లవు—(గర్వముతో) ఆహా ! ఈయక్షరములు శ్రోధజనకము లగుచున్నవి గదా

వటు—ఎందు కీమాటలు? ఈకుమారుడు ప్రాజ్ఞుడు గదా!

లవు—ఎందు కీకేకలు? భూతల మరాజకమా యేమి ?

(తెరలో) ఓరీచపలా ! మామహారాజున కెదురు రాజు లెక్కడ?

లవు—చీ మూర్ఖులారా!

గీ. ఉర్విలో నట్టి గాజన్య లుండ నిండు

కాక యుండక పోనిండు-కాని యిప్పు

డీబిభీషిక యేమి? -పోనిండు మాట

లేల? యిప్పుడు హరియింతు నీపతాక.

వటులారా! ఈగుఱ్ఱమును వట్టియు డలు అువ్వి కొట్టి మళ్ళించి మనగోహిత మృగములమందలొనికే నోలుకొనిపొండు.

పురుషుడు—(ప్రవేశించి) చీ చపలా! ఏమన్నావు ? ఈసైనికపంక్తులు సామాన్య ములు కావు. మిక్కిలి చుటుకైనవి. కుఱ్ఱవాడన్నను గగ్గోక్తిని సహింపవు. పైగా, రాజపుత్రుడైనచంద్రకేతువు దుర్మూతుడు. అతడును విచిత్రా రణ్యసందర్శనమన నత్యాపక్తహృదయుడై యిప్పటికిని రాకుండెగావున నీదుర్గమతరుగహానముఁ జొచ్చి శీఘ్రముగాఁ బాఠిపొండు.

వటు—కుమారా ! మన కీగుఱ్ఱ మెందుకు ? అయోధవర్గము విండ్లు మ్రోగించుచు భయపెట్టుచున్నది. మనయాశ్రమమా దూరమం దున్నది. కావున రమ్మ లేడిగంతులతోఁ బాఠిపొవుదము.

లవు—(నవ్వి) అకరాసనము లేమిమ్రోగును? (విల్లెక్కువెట్టుచు)

చ. గొన మనునాల్కఁ జుట్టఁబడుకోటియుగంబును కోఱలొప్పఁగా,
ఘనతరఘర్షరధ్వనులు క్రమ్మఁగ భీకరలీల, మింగఁ బూ
నినతటి బాగుగాఁ దెలిచి నిల్వినయంతకునాన్వయంత్రమో
యన వికటోదరం బయి భయంకర మయ్యెడు విల్లు చూపఁడీ!

[అత యథోచితముగాఁ బరిక్రమించి యందఱును నిష్క్రమింతురు.]

ఇది చతుర్థాఞ్కము.

ఉత్తర రామచరిత్రనాటకము.

పల్లవ మా జ్ఞాము.

[సంగీతం] ఓసైనిసులారా! మనబలముల కవలంబనము కలిగినది.

ఉ. వారక కోవిదార మనుభవ్యపతాక చలించునట్లుగా
సారథి యశ్వరాజములఁ జయ్యనఁ దోల, మహాజవంబునఁ
జేరెడితేరిపై నధివసించి వినంబడుయుద్ధనారత్నైఁ
గోరికఁ జంద్రకేతు వడుగో! యరుడెంచెను గొప్పప్రాపుగా.

చంద్రకేతువు — [యథోక్తిముగాఁ బ్రవేశించి సారథితో] ఆగ్రా సుముత్రా! చూడు
చూడు.

మ. చిటుకోపంబున నెట్టవాటిసముఖిశీ) యొప్పుగాఁ, బిల్లుజా
ట్లరుదారం జలియింప, నీబుడుత వీరాకారుడై నారి చె
చ్చెర లాగన్ గిటువెట్టుకొటియుగళిం జెన్నొంద్య విల్లెత్తి సం
గరభూమి భటకోటిపైఁ గురియు వేడ్కన్ సాయకాసారమున్

గీ. ఔర! రఘువంశదుర్యశోఁకూర మనఁగ
నీమునికుమారుఁ డొక్కరుఁ డేవు మీటి
దారుణారంభశరశతదళితకుంభి
కుంభటంకారముల నాకుఁ గూర్చు ముదము.

సుమ — సుమారా! వినుము.

గీ. దేవరాక్షసమహిమల ధిక్కరించు
నితనిశౌర్యంబు రూపంబు నెంచి చూచి

కౌశికునియజ్ఞభూమి రక్కసులఁ జంప

ధనవు పట్టినరాముని దలఁచుచుంటి.

చం—ఒక్కచిన్నపిల్లవానితోఁ బెక్కండు యోధులు పోరాడవలసివచ్చినదిగా
యని నాహృదయము సిగ్గుపడుచున్నది.

గీ. మదము తొరఁగెడునేన్గుల మందతోడ

హైమఘంటలు మ్రోగురథాళితోడ

ఘోరశస్త్రాస్త్రములతోడ వీరభటుల

మొత్త మొక్కకుమారుని మట్టజించె.

నుమ—వత్సా! వీ రందఱును గలిసియున్నను వీనికిఁ జాలరు. వేఱుగా నున్నఁ జెప్పె
డిదేమి?

చం—ఆర్యా! త్వరపడుము త్వరపడుము. మనసైనికుల నితఁడు చంప మొదలు
పెట్టినాడు.

మ. రణభేరిఘననాదముం గలిసి సాంద్ర) బైనచంచదను

ర్గుణనిర్ఘోషము శైలకుంజవిచలత్కుంభస్రవదానవా

రణకర్ణజ్వరకారియై వెలయ సంగ్రామస్థలిన్ మృత్యుభీ

షణవక్త్రంబును జొచ్చుయోధుల శిరస్సంఘంబులన్ గప్పెడున్

నుమ—[తనలో] ఇట్టివానితోఁ జంద్రకేతువు ద్వంద్వయుద్ధము చేయ నెట్లంగీక
రింతును? [అలాచించి] కాకపోయినను, నే నిత్వాసరాజులయి డ్లఁ బెరిగిన

పెద్దవాఁడను గదా! యుద్ధము సంభవించినపు డింతకంటె గతి యేమి?

చం—[సవిస్మయలజ్జాసంభ్రమముగా] ఆయ్యా! సైనికులెల్లఁ బాటిపోయిరి గదా! వీ!

నుమ—[రథవేగము నిరూపించి] కుమారా! ఇండుగో బాంబీరుఁడు, మాట్లాడవచ్చును.

చం—[స్మృతి నభినయించి] ఇతనిపే రేమి?

నుమ—లవుఁడు.

చం—మణిరంగవృత్తము.

ఓమహాభుజ! యోలవ బాలా!, యేమి నీకిక హీనులతోడన్

రా మతేనిదె రాశిమియించున్, ధామమిప్పుడు ధామములోనన్!

నుమ—ప్రభాకరితవృత్తము.

మరలెను నీపిలు పాలకించి కుమారుఁ డీతఁడు సైన్యనం
హరణము మానుచుఁ జూడు బాలక! యంబుదధ్వని విన్నకే
సరివరళాబక మామదాంధగజప్రహింసను మాని తా
మరలినయట్టులు చూడఁగా నుపమాన మీతని కీపుగా.

లవుడు—(భీష్మోద్ధతపరాక్రమభావముతోఁ బ్రవేశించి) సేబాసు! రాజపుత్రా
సేబాసు!! నీవు నిజముగా నైత్యైకుండవే. ఇదిగో నేను వచ్చినాను.

(తెగలాఁ గలకలము)

లవు—[నిరంగనవృష్టితోఁ దిరిగి చూచి] ఈసేనాపతులు పరాశితులైపాటిపోయియు
మరల వెంబడించుచున్నారు. చీ! చీ! నీచులారా!

చ. ఘనతర మైన శైలపరిఘట్టన రేఁగిన బాడబాగ్ని క
య్యనిలవికంపితాబ్ధిరణితోఘము కైవశి, నాకుఁగ్రాగ్నికిన్
వెనుకకుఁబోయి హేలమెయి వెండియువాఁగుచువచ్చుమీదువా
హిని యొకముద్దయయ్యెడు సహింపను హేళన రంధరంశిఁకన్.

[అని తొందరగాఁ బర్యవసించును]

చం—ఓయీ మనిషుమార్!

చ. అతులిత మద్భుతం బగుగుణాతిశయంబున నైతి వీవు నేన
హితుండవు గాన నాకుఁ గల దెల్లను నీయదియకానుగాదె? యు
ద్ధతి నిజసేనతో ననికీ దార్శ్మికం జూతువె? రమ్మ రమ్మనీ
జిత యన నీబలంబునికష్టం బన నే నిదె చంద్రకేతుండన్

లవు—[సహర్షభావముగా మరలి] అహో! మహాసభావుఁ డయినయీసూర్యవం
శకుమారుని వీరవచన ప్రయోగ మెంతప్రసన్నకర్మశముగా నున్నది! ఇది
నీకుచ్చలతో శేమి? ఇతనినే యెదుర్కొనెదను.

[తెగలాఁ గలకలము]

లవు—[కోపముతో] చీ! చీ! ఈపాపాత్ములు వీరసంవాదమునకు కిక్కు మొనరించు
చు నాపని పాడుచేయుచున్నారు. [అని వారి కెదురుగా వెళ్ళును.]

చం—ఆర్యా నమంతా! చూడు చూడు.

మ. పటుదర్పంబు కుతూహలం బడర నాపై దృష్టి సారించి యు
ద్ధటకోపంబున వెంబడించుబలముం దాడింప విల్లెత్తునీ

వటువీరుం డిరువంక నాయువులు వీపం దత్తఱం బంది యి
ట్టు నూఁగాడుసహేంద్రచాపజలదం బన్నట్లు భాసిల్లెడు
నుమ—బాలకా! మన సేనానాయకు లితనివైపు కన్నెత్తి చూచుటకు గూడఁ
జాలరు. మనమే కేవల మాశ్చర్యమునఁ బరవశుల మైతిమి గదా! వారిమాట
చెప్పెడి దేమి?

చం—ఓ రాజులారా!

చ. అరదముల్గు గజంబులు హయంబులు నెక్కియు సంగరక్షలా
భరణములెల్ల చాల్చి నడిప్పాయము మీఱినవెన్నఁ గీర్తికిన్
దొంగొని, పాదచారి యయి తోళ్ళు ధరించిన పిల్లవానిఁ బె
క్కురుగుమిగుడిముట్టుదురొకో! యపకీర్తియమీకుమాకింక
లవు—[సోన్నాదముగా] ఆ! పాపము! నాపై దయ దలచుచున్నాడూకాబోలు!
[అలాంటివి] కాలహరణము కాకుండుటకై యీసేనలను జృంభకాస్త్ర
ముచే స్తంభించెదను [అని ద్యావము నటించును]

నుమ—ఉల్లాల మైనపైన్యనిగోష మకస్తాత్తుగా కాలించిన దేమి?

లవు—ఇంక నే నీ ప్రగల్భుని నొచ్చెదను.

నుమ—మహారా! ఈబాలుడు జృంభకాస్త్ర మామఁగించె నని యూహించు
చున్నాను.

చం—సందేహ మేమి?

చ. వెలుగును జీకటిం గలిసి వెల్లడిరీతిని భీతిగొల్పి క

న్నలు మిఱుమిట్లుకొల్పుచుఁగనుంగొననీయకవిప్పుమూయు,ని
శ్వలముగఁజేసెనైన్యమును సందడి మాన్పెను తెప్పపాటులోఁ
దెలియ ననంతవీర్య మురుతేజము నియ్యది జృంభకాస్త్రమే.

అశ్చర్య మాశ్చర్యము—

మ. పరితప్తస్ఫురదారకూటకపీశజ్వాలాభ తేజంబు భీ

కరపాతాళతమోవినీలరుచి గల్గె జృంభకాస్త్రాళి, యు

ద్ధరకల్పానిలకంపితం బగుతటిత్పంజాంబుదావాసకం

దరవింధ్యాచలశృంగపంక్తిగతి మింటన్ నింపె దేజంబులగ్.

నుమ—ఇతని కీజృంభకాస్త్రము లెట్లు వచ్చెనో?

చం—వాల్మీకిమహర్షి వలన వచ్చిన పని తలచెదను.

సుమ—ఇతఁ డాత్మవిద్యమాత్రము వాల్మీకిమహర్షియొద్ద నేర్చు ననుకొను. అందు లోను జ్యోతికములమాట చెప్పిన యక్కఱ లేదు. ఏమనఁగా?

క. మునుపు కృతాత్మమహాముని

కనె నీజ్యోతికము లతనికరుణఁ గని గ్రహిం

చెను విశ్వామిత్రుండ

మునికరుణ గ్రహించె రామమూర్తియుఁ బరపన్

ఇవి జ్యోతికాత్మసంప్రదాయము.

చం—నీవు చెప్పినవారే కాక, గురుసంప్రదాయము లేకుండగా మహాప్రతిభా శాలులు మంత్రవేత్తలు నగు నితరమహర్షులు గూడఁ గొందఁ టీయత్నములను స్వయముగాఁ గనుఁగొనియుండు రని భావించెదను.

సుమ—సుమారా! సావధానముగా నుండుము. నీ ప్రతివీరుఁడు సమీపించెను.

కుమారులు—[ఒకరి నుద్దేశించి యొకరు తలచుచు] ఆహా! చూచుట కెంతయింపుగా నున్నాఁడు! [స్నేహానురాగములతోఁ జూచి]

చ. సమయవిశేషమో! నియతినంగతనద్గుణతావిశేషమో!

అమలినపూర్వజన్మసముదంచితమైత్రివిశేషమో! యవే

ద్యమయిన దేహబాంధవమహత్త్వము! యీతనిజూచినంతఁ

త్తము కడు సావధానమయి తత్పర మయ్యెనిదేమి చిత్రిమో!

సుమ—తామైత్రి యనియుఁ జక్షూరాగ మనియు దేనిని లోకజ్ఞులు వ్యవహరింతుగో యట్టి నిష్కపటప్రేమ యొకానొకరి కొకానొకరియొడఁ గలుగుట యనునది ప్రాణిస్వభావము. అనాలోచనీయమూల మయినయట్టిప్రేమ మనుభవైకగోచర మని పెద్ద లందురు.

గీ. హేతువిరహిత మాపక్షపాతవృత్తి

దాని కడ్డం బొకింతయుఁ గానరాదు

శుచితరం బైవయాప్రేమసూత్ర మహహా!

జీవిహృదయాంతరంబులు చేర్చి గుచ్చు.

కుమారులు—[అన్యోన్యము మరలఁ దమలో]

గీ. ఎంతయును జూడఁ జూడంగ నితనిమేను

కాగిలింపఁగ నామేను గగురుపొడుచు,

నట్టిమృదునీలపట్టాంబరాభమైన

కాయమున నెట్లు బాణంబు లేయువాడ?

ఉ. కాని పరాక్రమాభ్యుదయంబునైన పట్టక తప్పునొక్కో? యె

ట్లెనియు నిట్టిశూరుడెడ నెత్తనిశస్త్రము శస్త్రమాన? చే

పూనియు నాయుధంబు మఱి పోరనిచో నితఁడేమి పల్కునో?

చీ! నిజ మైనకూర్మికిని జేటగు దారుణవీరపద్ధతి

నును—[లవుని జూచి కన్నీటితోఁ దనలో] హృదయమా! పెడదాఁ బడెద వేల?

గీ. నీదు మొలకెత్తునభిలాష కాదియైన

బీజమును ముందుగా దువ్వవిధి హరించె,

హృదయమా! యెక్కడైనను మొదలుకోసి

నట్టితీగను మొగ్గులు పుట్టునొక్కో?

చం—ఆగ్రా సుమంత్రా! రథము దిగెదను.

నును—ఎందుకో?

చం—ఈ వీరపురుషుని గౌరవించుట యగును. అది గాక రాజధర్మముపాలించు
టయు నగును. రథికులు పాదచారితో యుదము చేయరాదనికాస్త్రప్రేక్షలు
చెప్పుచున్నారు.

నును—(తనలో) ఓ! కష్టమే సంభవించినది.

గీ. న్యాయమైనట్టియాకార్యమాచరింప

వద్దనుచు నెట్లు పల్కు నావంటివాడు?

సాహసైకరసక్రియాచరణ మిప్పు

డెట్లు లంగీకరించు? నే నెఱుంగజాల

చం—ఏదైన గాగ్యసందేహము వచ్చినపుడు మాతండ్రియగుట మాతాశిశు
పిరియమిత్తుండ వైన నిన్నడుగుచుందురు గదా! ఈ విషయమున నాలా
చించుచున్నా వేమి?

నును—కుమారా! తుత్రియధర్మ మనుసరించుచున్నావు.

క. ఇదియె సనాతనధర్మం
బిదియే సంగ్రామధర్మ మిదియేన్యాయం
బిదియే క్షత్రియధర్మా
స్పదరాఘవవీరచరితపద్ధతి వినుమా!

చం—ఆర్యా! ఆసమాన మైనమాట చెప్పినావు.

క. ఇతిహాసపురాణంబులు

స్మృతులును సూత్రములు న్యాయశిక్షలును జగ
న్నత మగురిఘువీరకుల
స్థితిగతు లెఱుంగుదువు నీవ తెల్లము గాఁ గన్

సుమ—[సన్నేహప్రముగాఁ గౌఁగిలించి]

ఉ. చిన్ని కుమార! యింద్రాజిని జీల్చినకీర్తిని గన్న బిడ్డ ని
స్లన్న కుమారలక్షణుఁడు గాంచగ మొన్నటివాఁడు గాఁడ! మే
లన్న! తదాత్మజం డెఱిగె నప్పుడె వీరులధర్మముల్ బలీ!
సన్నతి కెక్కె భాగ్యమున సౌరకులంబు బహుప్రతిష్ఠమై

చం—గీ. అన్వయభేద్యుఁ డనపత్యుఁ డగుచునుండ

దినక రాన్వయమునకుఁ బ్రతిష్ఠ యేదీ?

యనుచు దుఃఖించుచున్నవా రాత్మలోనఁ

దక్కుమువ్వురు మాతండు లొక్కగతిని.

సుమ—అకిటా! చంద్రాకేతునిమాటలు హృదయమగ్నఁజేసదదాదుణము లగుచున్నవి
గదా!

లవు—అబ్బా! రసక్రమము కలిసి పోవుచున్నది.

గీ. చంద్రుఁ గన్గొన్న కుముదినిచాయ నితనిఁ

జూచి యానంద మొందు నాచూడ్కి, కాని

కలహ మాసించు గుణర్పుణాత్కార ఘోర

కార్మకం బూనుగుణకిణకలితభుజము.

చం—[సభావతరణము నిరూపించి] ఆర్యా! సూర్యవశజాఁ డైన చంద్రాకేతుఁడు
ననుస్కరించు చున్నాఁడు.

సుమ—అదివరాహమార్తి యైన శ్రీమన్నారాయణుని యనుగ్రహమున నహితునకే
పరాభవము గలుగుచుండును.

మ. కులనాథుం డగుసూర్యుడియ్యెడ నొసంగుంగాక సౌఖ్యంబు, మీ
కులపూజ్యుండు వసిష్ఠమహానియు నొసంగుంగాక యుత్సాహమున్
గలుగున్ గారుడ మార్గిమారుతము నైంద్రావైష్ణవం బోజమున్
గెలుపున్ గూర్పుత రామలక్ష్మణధనుర్ని క్వాణనుం త్రంబులున్.

లవు—కుమారా! నీవు రథముమీద నుండియే మిక్కిలి శోభిల్లుచున్నావు. ఇప్పుడు
నామొడఁ జూపిన మహాదరము చాలును.

చె—అట్లయిన, మహాభాగా! నీవు గూడ మఱి యొకరథ మెక్కిము.

లవు—ఆర్యా! రాజపుత్రుని మరల రథ మెక్కింపుము.

సుమ—కుమారా! నీవు గూడఁ జంద్రకేసుని కోరిక నంగీకరింపుము.

లవు—తమ సాధనములు తా మపయోగించుకొనుట కాలోచన మేల? ఇది నేనా
వనవాసులు రథగతు లెఱుంగరు.

సుమ—బాలకా! ఇతని దర్శనాజన్యముల యాచారమును జూచితివా? ఇట్లొకకుల
వీరుండైన రామభద్రుండు చూచెనా, అతని హృదయము నితడు స్నేహమునఁ
గరఁగించును గదా!

లవు—దాని కేమి గాని, ఆరాజుని మిక్కిలి సజ్జనుఁ డని వినుచున్నాను. (సిగ్గు పడు
చున్నట్లుగా)

చ. మునివరుయజ్జశత్రులరిపుం డగువీరునియాదరంబు నా
కును లభించుచునే నతనిగొప్ప నెవం డిల గౌరవింపఁగదై
నను హయరక్షకుల్ ధరణినాథుల నెల్లర ధిక్కరించి మిం
చినఁ దగినట్లు నేనును వచించితిఁ గోపము వచ్చె వారికి.

చె—నీవు మా నాయనగారి మహాప్రతాపమును గూడ సహింపవా యేమి?

లవు—సహించునా, సహింపనో అది వేఱుమాట. దాని కేమి కాని యొకటిమాత్రం
మడుగుచున్నాను. ఆరఘువుల రాజన్యండు దాంతుఁ డని వినుచున్నాము.
అతఁడు స్వయముగా గర్వింపఁడు. అతని ప్రజలుగూడ గర్వింప రనియు
విందుము. అట్టియెడ నీయశ్వరక్షకులు రక్కసమాట లాడెద కేమి?.

గీ. వెట్టి యెత్తినవారి గర్వించువారి
మాట రక్కెసమా టని మానులండ్రు
అఖిలవైరంబులకు మూల మదియె, మఱియు
సర్వలోక తిరస్కారసదన మదియె.

ఇట్లు మత్తోన్మత్త భాషితమును నిందించినవారే మాస్మత్త భాషితము నిట్లు
నుతించిరి.

గీ. కోరికలు దీర్చు బగవారిలో గణించు
యశము గలిగించు నపసిరి నపహరించు
భన్యమును బావనం బింటివాడియావు
భద్రములపుట్టినిల్లు సుభాషితంబు.

సుమ—అయ్యో! వాల్మీకి శిష్యుడైన యీ బాబుగారు పుష్కరాశ్వభావుడయ్యెను,
అసహనాభిప్రాయముతో మాటాడుచున్నాడు.

అవు—సరే కాని, చంద్రకేతు! “నీవు మానాయనగారి మహాప్రతాపమును గూడ
సహించనా యే” మని పత్కించి గదా! క్షత్రియధర్మ మొక్కనియందే
మాడ్కి విచించి యున్న దని నీయభిప్రాయమా యేమి?

సుమ—అయ్యో వత్సా! నీ వాపూజ్యుడైన యిత్వాకు వంశవీరు నెఱుంగవు. కావున
సభకి ప్రసంగము కట్టి పెట్టుము.

గీ. సత్యముగ నైసికుల నోర్చి జయముగాంచి
వెల్లడించితి తేజంబు చెల్లు గాని,
పరశురాముని గెల్చినపురుషునందు
మాత్రవాదంబు చేయ నర్హుడవు గావు.

అవు—[నవ్వి] అయ్యో! పరశురాముని గెల్చినపురుషుడని పెద్దగొప్ప చెప్పుచున్నావేమి?

గీ. బ్రాహ్మణులకును వాక్కున బాహుజులకు
బాహువుల నుండు వీర్య మీపల్కునిజము
శత్రుధరుడైనవిప్రు నాజామదగ్ను
గెల్చు టొకగొప్ప యశానె మీక్షీతివరునకు?

సుమ—(మనశ్శాంతముతో) అయ్యో సుమంత్రా! చాటుజూచి, ఇంక బదులు చెప్పవద్దు.

చ. భువనము లెల్ల నిర్భయం బొంది సుఖంపడ నేలుకీర్తికి
 దవలిన రాఘవేంద్రచరితంబు లెఱుంగఁ డశేషవిప్రమా
 నవపతిపూజ్యఁ డైనభృగునందను వీరుని గా గణింపఁడి
 నవపురుషావతారుఁ డగునాయకనాయకుఁ డెంతవాఁడొకో!

లవు—రఘునాథునిదరిత్ర గాని మహిమ గాని యెవ్వఁ డెఱుంగఁడు? చెప్పదగి;
 విశేష మేమయినఁ గలదా? చెప్పుము. లేదా? ఊరకొనుము.

ఉ. వారలు పెద్ద లాచరితవర్ణన కూడదు, సుందుసుందరిన్
 బోర వధించి బేర్చినయమోఘయశస్కులు వారి నుండనీ!
 వీరు ఖరున్ వధించునెడ వెన్కకుఁ బోయినపోక వాల్మీపై
 సారశరంబు లేయుఘనచాతురియుఁ జగతీప్రసిద్ధమే.

నం—ఆ! ఓరీ తాతాపవాసీ! భిన్నమర్యాదా! కొలఁదిమీటి యెగుడుచున్నావే

లవు—ఆ! ఏమీ! కనుబొమలు ముడివడఁ జూచుచున్నాఁడే!

సుమ—వీరికి గోపము పెచ్చుచున్నది.

ఉ. కూఁకటిముల్లు త్రుళ్ళివడఁ గోపవికంపిత మయ్యె నంగముల్
 కోకనదచ్చదంబులకుఁ గూరిమిమిత్రములయ్యె నేత్రముల్
 భూకుటిభీకరాననములున్ ధృతలాంఛనచంద్రశోధ భృం
 గీకలితారవిందరుదీఁ గేరినకాంతి వహించె నెంతయున్

లవు—కుమారా! అట్లయిన, యుద్ధమున కనుకూలమూలమైన గోటికిఁ బోవుదము రమ్మ!

(అని యందఱు నిష్క్రమించురు) ఇది పల్లమాంశము.

ఉత్తర రామచరిత్రనాటకము

షష్ఠా జ్ఞాము.

(తరువాత విమానారూఢ మైనవిద్యాధరమిగునము ప్రవేశించును)
విద్యాధరుడు.—అహ! ఆకస్మిక వైరభీకగాకారులును, ఉత్తమత్వశ్రేణిలోవిరాజ
మానులు నయినయీస్వామ్యపరిమళమారులపరాక్రమవిలాసములు దేవాసురు
లకుఁ గూడఁ దత్తజపాటు గలిగించుచు నెంతయోశ్చ్యోకిములుగా నున్నవి
ప్రేయసీ! చూడు చూడు!

గీ. వింటికొప్పును గంటలు వింటినారి
రణరణలు గణగణలు ర్ఘంర్ఘణలు చేయ
ఘోరశరములు గురియు కుమారవీర
వరులపోరాట మద్భుతావహము గాదె?

విచిత్ర పదవృత్తము.

నీరద గర్జముపోల్కిన్, భో రనునాదము గల్గె
గోరుచు వీరిశుభంబుక, భేరులు మ్రోఁగుచు నుండె

కావున సురితరు తరుణమణిమయ ముకుళమకరంద సుందరింబును, వికచ
కనకమయకమల కమనీయంబు నగు పుష్పవర్షము తెరిపి లేకుండ వీరిపైఁ గురి
పితము గాక.

విద్యాధరి—సరే కాని, ఇదేమి! మనయెదుట నెల్లడఁ దళతళ మెఱయు విద్యు
త్కాంతిజాలమునఁ గలిపివర్ణ మైనట్లుగా నాకాశ మకస్మాత్తుగా నిట్లుమాటి
పోయిన దేమి?

విద్యా—ఓహు నిజమే. ఇందుకుఁ గారణ మిపు డిట్లు తోచుచున్నది. ఈ
మహాశేజము-

గీ. శాణయంత్రంబునకా ద్వప్త సానపట్టు
తఱిని గిరిగిరఁదిరిగెను దరణికిరణ
జాలశితలేజమో, కాక కాలరుద్రు
ఫాలనేత్రంబు నద్భుతోన్మీలనంబో?

(పరికించి) అ! కాదు కాదు. నిజము తెలిసినది. కలఁత చెందిన చంద్రశేఖరు
నాగ్నయాస్త్రము ప్రయోగించెను. అదియే నిష్ఫలం బోలినశక ధారలు మరియు
చున్నది.

గీ. కనుము జెండాలు చామరల్ కాలిపోవఁ
దొలఁగి పోయె విమానమండలము, చూడు
క్రోత్తమోదుగు పువ్వులాగున వెలుంగు
నగ్ని డహించు దీర్ఘధ్వజాంశుకములు.

ఆశ్చర్య మశ్చర్యము. భగవంతుఁ డైనవీతిహోత్రుఁడు వజ్రము బద్ద లగు
చున్నట్లుగాఁ బ్రచండ మైనఘటచ్ఛటారవంబు గావించుచు మిణుఁగులులు
గ్రమ్ముచు భీకరజ్వాలామయము లైననాలుకలు క్రోయుచు గంతట వ్యాపించు
చుండె. కావున నాప్రియురాలిని బట్టతోఁ గప్పి దూఱముగా, దీసికొని
పోయెదను. (ఆట్లు చేయును)

వి.రి—అహా! విమలమాక్తికశైలముమాడ్కి నున్ననై చల్లనైనప్పియునిదేహము?
సోఁకినంత నే జనియించిన మహానందముచే మెల్లమెల్లగాఁ దల యెత్తుచున్న
నాసంతాప మంతనే చల్లారిండ్ది. బభీ నాభాగ్యము!

విద్యా—క్రేయసీ! నే నేమి చేసితిని? అయినను.

గీ. ఏమియును జేయ కూరక యెవ్వ రెవరి

దుఃఖమును నైజనుఖమునఁ దొలఁగుచుండు

రట్టినిర్దేతుకప్రీతి నలరునట్టి

వారు వారియశ్శ్రవ దేవతలు గారె?

వి.రి—అనారతము సంచలించు విద్యుల్లతలు చకచకలాడుచుఁ బ్రకాశింప మత్తమ
యూరకంతములఁ బోలిన జలధరము లాకాశము నావరించుచున్న వి జేమి.

విద్యా—నుందరీ! ఇది లవుఁడు ప్రయోగించిన వారుణాస్త్రముయొక్క మహిమ
సెబాను! తేజసి లేకుండఁగా బడచున్ననీర ధారలచే నాగ్నయాస్త్రము
కాఁతించినది.

వి.ః—సంతోషము సంతోషము.

విద్యా—అయ్యో! ఏది యైనను, అనర్థమునకే యగుచున్న గదా! అకటా! ప్రలయ కాలఘంటఘామాతమునఁ గలఁత చెందినకల్పాంత మేఘములు గుడగుడ లాడుచు మింటికి మంటికి నేక భారగాఁగురియు నెడ దట్టముగాఁగ్రమ్మిన మహా గాఢాంధకారమునఁ గన్ను గానక పడిపోయి నట్లును, ఒక్కమాటుగాఁ బ్రపంచ మంతయు మింగుటకై తొలచినమృగ్యుడేవతనోటిలాఁ బడి దొర లుచున్నట్లును, యుగాంతకాలమున యోగనిద్రచే సకలద్యౌరంబులుబంధించి యున్న శ్రీమన్నారాయణుని విశాలాదరమున నిలిచి యున్నట్లును, భూతబాల మంతయు విపత్తి నొందుచున్నది. (మాచి) చంద్రకేతూ ! మేలు మేలు! వాయవ్యాస్త్రము ప్రయోగించి మంచిపని చేసితివి.

గీ. మారుతాస్త్రంబునన్ మేఘమండలంబు

లెక్కడో యణగిపోయెఁ బే రేని లేక

యాత్మవిద్యఁ బరబ్రహ్మచుం దణంగు

ఘటపటాదివృత్త సంఘాతమట్లు.

వి.ః—నాగా! దూరమున నుండియే తొండగతోఁ జేయి పై కెత్తి పైబట్టచెఱుగు వినయచు మృదుమధురగింభీగస్వరంబున శాంతింపుడు శాంతింపుఁ డను మాటలతోఁ గుమారలపోరాటమును నిషేధించుచు వచ్చి వారినడుచు విమా నము దింపినయీమహాత్ముఁ డెవరో!

విద్యా—ఇతఁడు శిలబూకుని జంపి తిరిగివచ్చుచున్న శ్రీరామచంద్రమూర్తి.

చ. చెవులకు హాయి గొల్పురిఘుశేఖరుశాంతరసోక్తిమీఁదిగౌ
రవమున శాంతుడై సమరరాగము మానె లవుండు, చంద్రకే
తువు నతిభక్తి శాంతుడయి దోసిలి యొగ్గి నమస్కరించె, రా
ఘవుండు కుమారు లిద్దఱిని గౌఁగిటఁ జేర్చి సుఖించుఁగావుతన్.

ప్రేయసీ! మన మింక బోవుదము రమ్మ (అని నిష్క్రమింతురు)

ఇది మిశ్ర విష్కంభము.

(సిద్ధప శ్రీరాముండు, లవుండు, సాష్టాంగపడిన చంద్రకేతుండును పృథ్వీండు చున్నారు)

రాము—(విమానము దిగి)

గీ. సారకులపూర్ణిమాచంద్ర! చంద్ర! కేతు!

కొగిలింపుము లేమ్మ వేగముగ రమ్మ

తుహినశీతలభవదంగ మహిమవలన

శాంతిఁ జెందును నామనస్తాప మిపుడు.

(లేవనెత్తి సన్నహాసముగాఁ గొగిలించి) కుమారా! దివ్యాస్త్రయద్దము చేయు నీ కారోగ్యమా?

సు—నాయనా! అత్యాశ్చర్యకరుఁ డైనప్రియమిత్రుఁడు లభించిన భాగ్యముచే నెంతయుఁ గుశలము. కాని నా దొక్క-విన్నపము, నన్నుఁ జూచినట్లుగాని యంతకంటె స్మృత్యవగాఁగాని యవర్గశనాహనుడైన యీవీరకుమారుని మీరు స్నేహదృష్టితోఁ జూడవలె నని నాకోరిక.

రా—[లవుని జూచితనలో] అదృష్టవశమునఁ గుమారున కతిగంభీర మంగభాకారుఁ డైన స్నేహితుఁడు దొరకెను. (మరలఁ జూచి) చూడఁగాఁ జూడఁగా నా కిట్లు తోచుచున్నది. ఈబాల వీరుడు—

మ. మణియో! లోకులపుణ్యమో! మహితసామర్థ్యప్రజంబో! జగ
ద్గణరక్షార్థశరీరధారి యగుసాక్షాదస్త్రవేదంబా! స
ద్గుణపుంజంబా! ఘనీకృతంబయినసంతోషంబా! బ్రహ్మాండ పో
షణముం గోరినమూర్తిమంత మగు రాజద్రాజధర్మంబాకో!

లవు—(తనలో) మహానుభావంబును బ్రభూతపుణ్యంబు నయినయీమహాపురుషుని సాక్షాత్కార మాహా! ఆహా! ఇతఁడు—

గీ. అంచితధ్యానమునకు నాహ్లాదపదము
పావనై కాంతభక్తికి బట్టుకొమ్మ
మూర్తిసుందర మైనసంపూర్ణధర్మ
సుప్రసాదం బనంగ నాచూడ్కి దనిపె.

మ. అవురా యేమిది? యీతనిం గన నదృశ్యం బయ్యె దర్పంబణం
కువ చేకూరెను బారవశ్య మమరెన్ గ్రుంగె నివ్వరోధంబు ను
త్సవ మయ్యెన్—మహానీయులందు విలసద్గంగాదితీర్థంబులం
దవ్రురీతి మహిమం బొకండు సహజంబై యుండు-నింకే మగున్?

రా—[తనలో] ఏమిటి? ఏకాఙ్క చేతనో యీబాబుఁ డొక్కమాటుగా నా
యంతరాత్మను దుఃఖింపితముగాను స్నేహసహితముగాను జేయుచున్నాఁడు.
అశ్చర్య మాశ్చర్యము. అది గాక, స్నేహమేమి? నిమిత్తసాపేక్ష మేమి? ఇది
మిక్కిలి పాపగనిమాట.

చ. కలుపుఁ బదార్థసంతతి నొకానొకలోపలికారణం బదే
తెలియఁగ న్నేహ మంచు వినుతిం గను, నయ్యది కోర బెన్నఁడుకొ
వెలుపలికారణంబు లిది నిక్కము, చంద్రుని జూచుచున్ విధూ
పలము ద్రవించు సూర్యుఁ గని పంకజమున్ వికసించుఁగా దొకో!

లవు—చంద్రకేతూ! నీ నవ్వరు?

సం—ప్రియవయస్యా! మీరు మాతాతపాదులు.

లవు—ప్రియవయస్యా యని పిలిచితివే కావున నాకు గూడఁగ నీ నక్షే యగుదురు.
కాని, నీవు తఁద్రు లనఁదగినవారు నగుదు రున్నారని వా! రామాయణకథా
పురుషు లయినవారయ్యే నీ నక్షో శిల్పము.

సం—కెదనాయనగా గని నెఱిసికొనుము.

లవు—(సోల్లాసముగా) ఏమి? భగవతుఁ డైకఘ్నునందనుఁ డేనా? అద్భుతవశమున
నీమహానుభావుని దర్శనమైతి. నేడు నుదినము. (వినయకాతుకములతోఁ
బాచి) తాత! ప్రాచేతసా తేవాసి యగులవుఁడు నమస్కరించుచున్నాఁడు.

రా—చరఃచరీ! రమ్మ రమ్మ (ప్రేమతోఁ గౌగిలించి) నాయనా! అత్యంతవిన
యము చేలును. గట్టిగా నన్నుఁ గౌఁ లింపుము.

గీ. కమలకుట్టలగర్భపత్రములఁ బోలి

మెత్తనై నున్ననై లేత యొత్తు నగుచుఁ

జందనముఁ జందురుని బోలి చల్ల నగుచు

నీదుకాగిలి సౌఖ్యంబు నెఱపె నాకు.

లవు—(తనలో) అహ! మీరికి నాయెడ నిట్టివిశ్లేతుకావరాని ముదయించినది.
నేనో, అజ్ఞానుడనై యిట్టివారి యపకారము గావించి న్యర్థముగా నాయు
ధము చేతిబట్టినాను. [[ప్రకా] తఁడ్రీగా రిప్పుడు మూఢుఁ డైనలవుఁడు చేసిన
తప్పు తుమింతురుగక.

రా—నీవు చేసినయపరాధ మేమి?

లవు—గుఱ్ఱముతో పచ్చియోధులు నాయనగారి ప్రతాపమును బ్రకటింపఁగా విని

నీ నివారణ బ్రవర్తించినాను.

రా—మమరా! ఇదిక్షణియని కలంకారమే కదా!

చ. ఇతరుల తేజ మెన్నఁడు సహింపఁడు దేజము గల్గువాఁ, డనా
హతమును నైజ మైనయని యాతని ధర్మము నిశ్చయం, బనా
రతము తపింప నుజ్జ్వలకరంబుల సూర్యుఁడు సూర్యకాంతము
ద్గతపరిభావ మోర్వనివిధంబున నగ్నికణాలు గ్రక్కదే?

చ — ఈమహావీరుని తేజస్సే కాదు, కోపముగూడ శోభాయమానమే యగుచున్నది,
చిత్తగింపుఁడు. నాప్రియవయస్కుఁడు ప్రయోగించిన జృంభకాస్త్రమహిమచే
సైన్యము రెల్ల నిశ్చేష్టులై పడియున్నవి.

రా—మమరా! అస్త్ర ముపసంహరింపుము. చంద్రకేతూ! నీవు వెళ్ళి నిశ్చేష్టు లగు
టచే నాశ్చర్యపడుచున్నపైనిపలను మంచిమాటలచే నాదరింపుము.

లవు—[ధ్యానము సఠించును]

నం—చిత్తము చిత్తము (నిష్క్రమించును)

లవు—తండ్రీ! అస్త్రము శాంతించినది.

రా—వత్సా! జృంభకాస్త్రములును వానిప్రయోగసంహారములును, అరిచ హస్తము
లైనవి.

గీ. మున్ను బ్రహ్మాది గురువులు భువనహితము

గోరి వేయేళ్లు పొనరించి ఘోరతపము

జవతపస్సిద్ధనైజ తేజః ప్రభావ

మనఁగఁ గనుఁగొని రీజృంభకాస్త్రచయము.

వారివలన నది కృతాశ్వునకు వచ్చినది. ఆమహాముని వేయేండ్లు పైగాఁ దన
శుశ్రూష యొనర్చినవిశ్వామిత్రున కాయస్త్రమయ మైనయుపనిషత్తు నేర్పెను.
అపూజ్యుఁడైనకాశిమఁడు దానిని నామఁ జేప్పెను. ఇది జృంభకములపూర్వసం
ప్రదాయము. నీ కీయస్త్రసంప్రదాయ మెక్కడనుండి వచ్చెనో యని తెలియక
యడుగుదున్నాను.

లవు—మా కీయస్త్రములు లెనుంతటఁ దామే వచ్చినవి.

రా—(అలోచించి) ఏమి! ఇది యసంభావ్యమా? ఇదేదో మహాపుణ్యమువలన
సంభవించినయొకమహిమ కావచ్చును. అబ్బాయీ! మా కని బహువచనము
ప్రయోగించితి వేమి?

లవు—మే మిద్దఱము కి వలపిల్లలము.

రా—ఆనెండవవాఁ డెక్కడ?

[తెరలో] మిత్రా దాండాయనా!

శా. ఏమన్నావుర! చెప్పుచెప్పు మఱి యేమీ! యేమి! మాతమ్ముడు
భూమీనాథుని సైనికప్రవరులు బోరాడుచున్నార! వ
హ్య! మే లేర్పి లధిరాజశబ్ద మిపుడే యస్తంగతం బయ్యెడు
భూమీనాథులశస్త్రసావకము లామూలంబు చల్లారెడు.

రా—

గీ. ఇంద్రనీలమణిచ్చవి యెవఁ డితిండు?
కాలజలధరగర్జనఁ గడిమిచెట్టు
మొగ్గ దొడిగినకరణి నీముద్దులాని
కంఠరవమున నామేరు గగురుపొడిచె.

లవు—ఇకఁడే గూర్తుఁ డయిఁ జూచున్న పురుండు. భరి శాస్త్రముననుండి వచ్చు
చున్నాఁడు.

రా—(సంగోషముతో) ఆట్లయినఁ గుమారా! ఆచిఁజీప నిచ్చిటికిఁ బిలుచుకొని
రమ్మ.

లవు—ఓత్తిము [పరిక్రమించును]

పురుండు—[గోపదైత్యములతో విల్లు మోగించి]

చ. అమలినసూర్యవంశధవు లై నమరుప్రముఖక్షీతీశ్వరుల్
దమితసురారులై యభయదక్షిణ లింద్రున కిచ్చి, రట్టియు
త్తములకు నాకుఁబో రయిన ధన్యము గాదొకొ యీశరాసనం
బతిలనదస్త్రదీధితులు హారతులై చెలు వొందునారితో.
[అని పికటముగా నడిచును]

రా—ఓహో! ఏ మీశ్వత్రయపుమాగుని పారుసాతరేకము?

ఉ. చూపు జగత్ప్రియబలముఁ జూచును గాదె? తృణీకరించి, పె
ల్లూఁపును గాదె యానడక యుద్ధతిమై ధరణీతలంబు? నౌ

రా! పసివాడె కాని గిరిరా జనగా గురువై తనర్పు నీ
పాపడు వచ్చు వీరరసభాసురమూర్తియొ దర్పమోయనన్.

లవు—[సమీపించి] అన్నా! జయము జయము.

కుశ—తమ్ముడా! యుద్ధము యుద్ధ మనువార్త వినవచ్చెను. శత్రుమేనా?

లవు—అదెంత? దాని కేమిగాని, నీవు దర్పము విడిచి విజయముతో నుండవలె నని నా కోరిక.

కుశ—ఎందుచే?

లవు—పూజ్యుడైన సుసలనాయకు డిచ్చట నున్నాడు.

కుశ—[అలా చనతో] రామాయణకథానాయకుడును బ్రహ్మాండరక్షకుడు నైన శ్రీరాముడా?

లవు—అవును.

కుశ—అనుచోత్మునిదర్శనము తప్పక కోర చేయదగినదే. కాని, అతనియొద్ద కేవిధమున బోవలయునో యని యాలోచించుచున్నాను.

లవు—తండ్రియొద్దకు బోవునట్లే—

కుశ—అ నెట్లు?

లవు—సుజనుడును గింభీరుడు నూర్మిభాతనయుడు నైన చంద్రకేసుడు 'స్రియ వయస్యా' యనుచు నన్ను స్నేహభావముతోఁ జూచుచున్నాడు. అసంబంధ మునుబట్టి యా గొజ్జిని దండ్రువలెఁ జూచుట ధర్మము.

కుశ—సరే. ఈసమయము దాగావచ్చునయెడ విజయముచూపుట తప్ప గాదు.

[ఇద్దఱు పరిక్రమింతురు]

లవు—అన్నా! ఆకారానుభావగాఢీగ్రామము బట్టి యూహించదగినదానితోత్తర సచ్చరిత్రములరాకయో యన విలసిల్లునీమహాపుంగు నాలోకింపుము.

కుశ—(హుచి)

గీ. ఏమియనుభావ మేమిరూ పేమిమహిమ?

యహహ! రామాయణకవీంద్రు డనఘుడైన

యర్హనాయకు సమకూర్చి యర్హదివ్య

ఫణితి వాదేవి నుపయోగపఱిచె గాదె?

తాతా! ప్రాచేతిసాం తేవాసి యగుచున్నాడు నమస్కరించుచున్నాడు.

రా—కుమారా! రమ్మ చింతింపు కమ్ము.

గీ. నూతనామృతపూర్ణజీమూతశోభఁ
బూని నిగనిగలాడునీమేను నేను
గాఢముగ ననురక్తి మైఁ గౌఁగిలించు
వాఁడ సుఖియింపఁ జూచుచున్నాఁడ రమ్ము.

(కౌఁగిలించి) ఏమిది? ఈబాటఁడును—

మ. అనురాగామృతజాతమై పయికి సర్వాంగస్రుతం బైననా
తనుసారంబా? బహిర్గతం బయిసచైతన్యాంశమో నాఁగ సం
జనితాహ్లాదరసప్రపూర్ణహృదయస్రావాభిషిక్తాంగుడై
నను నాలింగితునమంచుసోనవలె నానందాబ్ధి నోలార్చెడుక.

లవు—అయ్యో! చండభానుఁడు లలాటంతపుడై ప్రజ్వలించుచున్నాఁడు. కావున
దయచేసి యీ పెట్టనీడను విశ్రమింపుఁడు.

రా.—నాయనా! నీయిష్టము నెఱవేర్చెదను. (పరీక్షింపించి యుదఱును గూర్పుం
రా—(తనలో) దురు)

గీ. భక్తి వినయంబు గడు నుట్టివడుచు నున్న,
వీరిచూపులలో మాటతీరులోను
నడక మున్నగువానిలో నడరుచుండె
రాజ్యలక్ష్మిని సూచించురాచరీవి.

గీ. శారదేందున కాత్మాంశజాలమట్లు
కమలమున కాత్మమకరందకణములట్లు
వీరిలావణ్యమహిమయే వీరిమేన
నవనవోన్మేషరుచి నిరంతరము గూర్పు. విశేష

మఱియును జూడజూడ రఘువంశసంజాతుల బాల్యశోభ వీరియం దధికము
గాఁ గనవచ్చుచున్నది.

గీ. పోలవే?—మూపు లాఁబోతుమూపురంబు,
చూపులు పోసన్నసింహాకిశోరశృష్టి,

కాయములు మేచకకపోత కఠనీమ,

కఠనాదంబు శుభమృదంగస్వనంబు.

(మరల జక్కఁగఁ జూచి) ఓ! తేవలము మావంశమువారి ననుకరించు నాకారమే కాదు! జానకిపోలికమాడ వీరియందు గనవచ్చుచున్నది. ఆహ! లక్ష్మీప్రదమైన ప్రియురాలి సుందరపదసావిందము నేడు నాకు మరల గోచరించినట్లున్నది.

గీ. ధవళతరదంతకాంతినుండరము లైన

వీరిపెదవులుఁ జెవులు నావెలఁది వేసు

కనులు వీరివి యెఱు పామెకనులు నలుపు,

కాని, సౌందర్య మంత యొక్కటియె నిజము.

(అలాచించి) వాల్మీకిమహర్షి నివసించు నీయశ్రమే దేవని విడిచిపెట్టికఁ గోటు. వీరియాకారమా! యిట్టిది. వయస్సా! ఈమధ్యకాలముననుచగియున్నది. వీరిపథావమా! అసాధారణము. మఱియు, “మోక్షయస్త్రములు తిరుంతటఁ దామేవచ్చిన” తని లవుఁడు చెప్పినమాట స్మరింపఁగా, చిత్రప్రసాదస్వామయగుచు “ఈ మహాస్త్రము లెల్లవిధముల నీసంతానము నాశ్రయింపఁగల”వని శేష దేవితోఁ బలుకుచు నిచ్చిన యభ్యుజ్జ్వలపుడు జ్ఞప్తికి వచ్చినది. కానిచో వీరి కెట్లు వచ్చును? పూర్వమహర్షుల కైనను గురుప్రదాయము లేకుండఁగా నీశృంగభక్తాత్ములు వచ్చినట్లు వినియుండలేదే! (అలాచించి) లోకములలోఁ బ్రియజనసంబంధ మైన సంయోగము సుఖహేతువును, వియోగము దుఃఖహేతువు నగుట సహజము. నాకు సుభవించినయోగియోగి మో ఆశ్చర్యప్రసాదమునఁ దేలిగూడుచు హృదయమును సుఖసుఖములఁ జేరిని గూడఁగలిగించుచున్నది. ఆహ! ‘మేము కవలపిల్లల’మనుట గూడ నాపూర్వముభవమునకు మిక్కిలి సరిపడుచున్నది. అప్పుడు దేవి గర్భము కవలపిల్లలు పుట్టు నని నూనించుచునే యుండెను. (విచారముతో)

చ. పరిచయ మెక్కువై చనవు పారము మట్ట రహస్యవేళ నా

సరసఁ దనంతఁ జేరుటకు జంకని దైనను, సిగ్గు చూపును

దరికడు పంతట నిమిరి తాలెచ్చెను గర్భయుగంబటంచు ముం

దరఁ గనుఁగొంటి, నామెయుఁ బదంపడి కన్గొనఁగొన్నినాళ్ళకుఁ.

(కంటనీరు వెట్టి) ఏదో యొకయపాయముచే మీ నడుగుదునా?

అవు—

గీ. భవ్యచారిత్ర! లోకశుభప్రదంబు

నిర్మలం బగుముఖము కన్నీటఁ దడిసి

దట్ట మగుమంచుచినుకులఁ దడిసినట్టి

పుండరీకంబుకాంతిని బొందె నేమి?

కుశు—అ! తమ్ముడా! ఏమిది?

ఉ. ఆయెను నీత లేనిబ్రతు కక్కట! దుఃఖము రాదె తేనికి?

ప్రేయసి పోయినా జగము పెద్దయరణ్యము, వారిప్రేమ మ

జ్ఞేయ మపార మీరిరహసింధువు, దీనినెఱుంగ వొక్కొ? రా

మాయణ మెన్నఁడు? జదువనట్టులు ప్రశ్నలు వేయఁజూతువే?

రా—(తనలో) నాయూహా కీమాటలు మిక్కిలి తటస్థముగా నున్నవి. అశుభవద్ద.

మృగహృదయమా. నిస్కర్గణముగా నీ కీయెగురుపా తెందుకు? అకటా!

దక్షిణవేగమున హృదయము బద్ద లగుటచేతఁ గనా, పిల్లలు గూడ నన్నుఁ

బాచి కనికరము మాపుచున్నాను! కానీ! ఇక దీనిని గప్పి పుచ్చెదను.

(ప్రకా-) కుమారులారా! రామాయణము రామాయణమని సూర్యవంశపుత్రం

సారూపముగా వాల్మీకిమహాకవి గచియించిన దివ్యవాణీవిలసిత మైనమహాకా

వ్య మొకటి తఱుచుగా వినవచ్చుచున్నది. అం దేదయింక గొంచెము వినవలెనని

కుతూహలపడుచున్నాను.

కుశు—మే మాకావ్య మంతయుఁ జదివితమి. బాలకాండము కడపటిశ్లోకము లీఁలండు

మాజ్ఞప్తికి వచ్చినవి.

రా—చదువు నాయనా!

[1] కుశు —

శ్లో. ప్రియా తు నీతా రామస్య దారాః పితృకృతా ఇతి

గుణా ద్రూపగుణా చ్ఛాపి పీతి ర్భూయోఽభ్యవర్ధత

[1] స్మృతిపత్ని యగుటచేతను, తండ్రిగారు కూర్మిలో సమకూర్చిన దగుటచేతను నీతా

దేవి రామనికే ప్రియురాలయ్యెను. ఆమెచక్కఁదనమును బట్టియు సద్గుణసం

పత్తినిబట్టియు నామెయెడ రామునకు మతీయుఁ జేయఁపొచ్చెను. అట్లే నీతాదే

వికి శ్రీరామఁడు ప్రాణములకంటె పెక్కువ ప్రియుఁ డయ్యెను.

తదైన రామ స్వీతాయాః ప్రాణభ్యోఽపి ప్రియోఽభవత్
మృదయం త్వేవ జానాతి ప్రీతియోగం పరస్పరం.

రా—(తనలా) అయ్యో! ఇది గుండెలోని పోటై మిక్కిలి దుస్సహమగుచున్నది. హా! దేవీ! ఇదంతయు నిజమే కదా! అహా! నీ తోఁ గలిసి యున్ననాటి సాంసారిక సుఖానురాగాదులు దైవవంచనచే సంభవించిన నీ వియోగమున స్మరణ మాత్రము లైఁవిగదా! అయ్యో!

ఉ. చక్కంగ నత్తుకొన్న సరసం బగుపాత్తున మించుసంతసం
బెక్కడ? మామనోరథము లెక్కడ? మామదిలోని ప్రేమసాం
పెక్కడ? సౌఖ్యదుఃఖముల నేకమనస్కృత యెక్కడ? డైన, ఏ
డెక్కడి సాపజీవుడొకొ? యిప్పటి కైన నశింపఁ డక్కటా!

హా! కష్టముకష్టము. ఈశ్లోకములవలన మిక్కిలి దుఃఖకరమును దుస్సహంబు నగుచుఁ బ్రియురాలి సౌందర్య సౌజన్యాది సుగుణసంపదను దెలియఁజేయు కాలము స్మృతికి వచ్చినది గదా. అప్పుడు—

గీ. నీతయురమున యశావనచిహ్న లగు

రించి కొన్నాళ్ళ కవి విస్తరించువేళ

నింగితము ప్రాయ మనురాగ మెఱిగి మదనుఁ

డంగముల ముగ్ధుఁ డెదఁ బోడ యగుచు నలరె.

లవు—ఇది చిత్రకూటమార్గమున మందాకినీతీర వనవిహార సమయమున నీతాదేవి నుద్దేశించి రాఘవుఁ డన్నది.

(1) శ్లో. త్వదర్థ మివ విన్యస్త శ్శిలాపట్టాయ మగ్రతః
యస్యాదు మభితః పుష్పైః ప్రవృప్త ఇవ కేసరః.

రా—[సలజ్జాస్మిత స్నేహకరుణముగాఁ దనలా] పిల్ల లేమియు నెఱుంగరు గదా! అందులోను వన వాసు లైనవారు బొత్తిగా నెఱుంగరు. హా! దేవీ! ఆసమయమందలి పరిణయక్రిడాప్రసంగము స్మరించుచున్నావా? హా! కష్టము!

వారి పరస్పరప్రేమను వారిహృదయములే యెఱుంగును.

[1] ప్రేయసీ! నాలుగుపక్కలను ఎరుళవృక్షము పువ్వులు వర్షించినట్టియాయదుట నున్న రాతిపలక నీకోట కుంచబడిన ట్లున్నది.

ఉ. శ్రమజలశీతలం బయి నిరాధరణోజ్జ్వలకర్ణ ప్లాళిం
మృము నయి పత్రభంగమలినాకృతిఁ జెందనిచెక్కులన్ మనో
జ్ఞము నయి యేటిగాలి కలకల్ చలియించి పడంగ వానిను
ధృమునఁ జెలంగుఫాలరుచు లారిననాటి మొగంబు నెంచెదన్.

[స్తంభించిన ట్లుండి సకరుణముగా] ఆహా! ఏమిది?

మ. పరదేశంబున కేగుబంధుల సదా భావింప భావింప ముం
దరఁ బ్రత్యక్షము కాకపో రెపటికైనన్, జచ్చువా రట్లు వ
త్తురొకో! భార్య నశింప జీర్ణననమై తోచున్ జగం బక్కటా!
చిరదుఃఖం బనుకుమ్ములో నణగి నాచిత్తంబు పక్వం బగున్

[తెరలూ]

ఉ. ఈకొమరుల్ భటాళి కలహించినవార్తకు భీతి చెంది వా
ల్కికివసిష్ఠులున్ జనకమిశ్రుఁ డరుంధతి రాముతల్లు ల
త్యాకులచిత్తులై నడక తత్తట మంద జటల్ చలింపఁగా
నాకడనుండి యీకడకు నట్లులై వచ్చుచునుండి రెట్టులో!

రా—ఏమి? అరుంధతీవసిష్ఠులు, మాఅమ్మలు, జనకమహర్షియు నిచ్చటనే యున్నా
రా! అయ్యో! వీరి నెట్లు చూతును? [దూఱముతో వారివైపుచూచి] పూజ్యఁ
డైనజనకమహర్షి యిక్కడికి వచ్చుట వజ్రము వచ్చి నాహృదయమున గ్రుచ్చు
కొనుటయే, అకటా!

మ. సమసంబంధ మి దంచు వేడగురువుల్ శ్లాఘింపఁగా మావివా
హము గావించినతండ్రిమామలముదం బానాఁడు వీక్షించి, యి
ట్టిమహాపాప మొనర్చి నేఁ డితనిఁ గంటిక్ గాని నేఁడుండఖం
డము లై నాఁడనె? కాక, యెట్టిపని కైనన్ రాముఁ డర్హుం డగున్.

[తెరలూ] కష్టముకష్టము.

గీ. ముందు పడినట్టిజనకుండు మూర్ఖుడేటి
యితఁడె యనుభావమాత్రసమీక్ష్యుడైన
రాముఁ డని చూపఁ దల్లు లౌరా యటంచు
బాగలి నిశ్చేష్టులై మూర్ఖుపోయి రకట!

రా—

గీ. తాత! మిథిలేశ! ననుఁ గన్నతల్లులార!

యుభయవంశశుభం బైనయ్యుర్విపుత్ర!

యందు దయమాలినట్టి పాపాత్మునందు

కరుణ చూపుట వ్యర్థంబు కాదె మీకు?

కానీ! వాఁ కెదురుగా వెళ్ళి నమస్కారములచే సత్కరించెదను
[అని రేచును]

కుశలవులు — తాత! ఇటు దయచేయుఁడు.

[సకరుణముగా నందఱు పరస్పరమింబినిష్క్రమింతురు]

-- ఇది షష్టాబ్దము —

ఉత్తర రామచరిత్రనాటకము

సప్తమా జ్ఞాము.

[అంతర్నాటకము]

[పిదప లక్ష్మణుడు ప్రవేశించును]

ల—అహో! ఆశ్చర్యము. భగవంతుడైన వాల్మీకిమహర్షి మాలోగూడ బ్రాహ్మణ త్పత్రియసహిత మైన సకలపారజానపదప్రజాసమదాయము నీసభకుఁ బిలిపించి, నిజమహిమచే సకలదేవాసుర నాగాదిసంఘమును సమస్త జంగమస్థావరసముహమ్మును సమీపముచేసి రావించెను. మాఅన్న గారు నా కెట్లాజ్ఞాపించినారు. “వత్సా లక్ష్మణా! అప్పరస లభియించు తననాటకము చూచుట కని భగవంతుడైన వాల్మీకిమహర్షిని పిలిపింపఁగా మన మందఱు మిచ్చటికి వచ్చి నాము కావున స్మృతగీతాదిగంఠాన మైన గంగాతీరమున సమాజసన్నివేశము చేయుము.”

అయ్యియ్యూనితచే నేమను మానవులకు దేవదాననానులకు భూతజాతమునకుఁ దగిలీరిని స్థానము లేర్పఱచితిని. [యందుచూచి] ఇతఁడే గంభీరవంశపావనుడైన యాద్యుడు —

క. పరిపాలనాశ్రమంబునఁ

జరియించుచుఁ గష్టతాపసవ్రతుఁ డగునీ

నరపతి వాల్మీకిమునీ

శ్వరునందలి గౌరవమున వచ్చుచునుండెన్.

అర్యా! జయము జయము.

రాముడు -- [ప్రవేశించి] లక్ష్మణా! గంగస్థలమునఁ బ్రేక్షకు లందఱు నుచితస్థానము ఘోర గూర్చున్నారా?

ల—చిత్తము.

రా— ఈకుమారకుశలపులు కుమారచంద్రకేతువుతో సమానముగా నర్హస్థానమునఁ గూర్చుండఁ బెట్టఁదగినవారు.

ల—దేవరవారి కీ పిల్లలమీఁద నున్న ప్రేమనుబట్టి యట్లే యేర్పాటుచేసినాను. ఇదిగో రాజపీఠము. మీ రిందు దయచేయుఁడు.

[అందఱు యగ్లోచితముగాఁ గూర్చుండును.

రా—పరిదర్శనము పొందఁబడినవచ్చును,

సూత్రధారుఁడు—[ప్రవేశించి] సభాసదులారా! మహాత్ములును సత్యవాదులు నైన వాల్మీకిమహర్షి గారు “మేము యోగదృష్టితోఁ జక్కఁగాఁ జూచి కరుణాచ్యుతరసమిశ్రమమును బగమపావనము నగు పంచనామృతమును సమకూర్చినాము. ఇది చిన్నరూపక మైనను గౌరవార్హము గావున దీనియొడ సావధానముగా నుండవలె”నని జంగమస్థావరాత్మక మైన సకలజనమున కానతిచ్చుచున్నారు.

రా—దీనినిబట్టి మహర్షులు ధర్మసాక్షాత్కారముగలవారనియు, పరమపవిత్రములును సుభాగసమృద్ధియును నైన యామహాత్ముల ప్రక్షానముల కడ్డు లేదనియు స్పష్టమైనది. కావున నీకావ్యార్థము సత్యమూ యసత్యమూ యని శంకింపఁ దగినదికాదు.

[తెరలో] హా! ఆశ్చర్యత్రా! హా మిమారలక్ష్యణా!

ఒంటికైతెను, దిక్కులేనిదానను, నిరాశురాలను, అసన్నప్రసవవేదన నైన నన్న శార్దూలములు మ్రొంగఁ జూచుచున్నవి. హా! ఇపుడు గతిమాలినదాననై గంగలోఁ బడుచున్నాను.

ల—[తనలో] అయ్యో, ఎంతకష్టము! ఈప్రసంగ ముకొన్నదానికంటె వేఱమునది.

సూ—గీ. విభునిచే ఘోరవనమున విడువఁబడిన

పట్టమహిషి ధరాత్మజ పరమసాధ్వి

జానకీదేవి సంప్రాప్త మైనప్రసవ

బాధ కోర్వక గంగలోఁ బడుచునుండె.

[అని నిష్క్రమించును] ఇది ప్రస్తావన.

రా—[తొట్టుపాటుతో] దేవీ! ఉండు ముందును. శత్రుణుని బ్రతీక్షింపుము.

ల—అన్నా! ఇది నాటకము.

రా—హా దేవీ దండకారణ్యస్త్రియసభీ! ఇది నీకు రాముడు తెచ్చిపెట్టిన దుఃఖము.

ల—అర్యా! దుఃఖము విడిచిపెట్టి ఋషికల్పితమైన యీ ప్రబంధమును చిత్తగింపుడు.

రా—ఇదిగో! పృజమూర్తివై నీద్రుమగా నున్నాను.

(నీదప నొక్కొక్కచిడ్డ నొడిలోఁ బెట్టుకొన్న గంగావసుంధరలచేఁ బట్టు కొనబడి మూర్ఛితురై నైత ప్రవేశించును)

రా—అమ్మణా! కాలురీని కాలుపెట్టుటకుఁ గూడఁ గనబడని గాఢాంధకారములో మునిగినట్లుగా నాకన్నులు కాన రాకున్నవి. నన్నుఁ బట్టుకో.

గం-వ-గీ. ఊఱడిల్లుము జానకీ! యూఱడిల్లు

మమ్మ కల్యాణి! నీదుభాగ్యము ఫలించె

రఘుకులస్థితకారులై ప్రణతి కెక్కు

కవలపిల్లల నీటిలోఁ గంటి వీవు.

సీ—(ఊఱడిల్లి) జైవవశమునఁ బిల్లలను గన్నాను. హా ఆర్యపుత్రా! (మూర్ఛిల్లును.)

ల—అన్నా! (అని కాళ్ళపైబడి) మునయదృష్టము ఫలించినది. రఘువంశము శుభ పరద్రుమగా మొలక రెత్తినది. (అయ్యో! ఆర్యుడు కన్నీరు కాలువలు గట్ట మూర్ఛ మునిగి యుండెనే! విసరుచున్నాడు.)

గం-వసు—అమ్మా! ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము.

సీ—(ఊఱడిల్లి) ఎవ రమ్మా మీరు? నన్ను విడిచిపెట్టండి.

వసు—ఈమె మీయత్తగారి కులదేవతయైన భాగీరథి.

సీ—దేవీ! నమస్కారము

గం—నీపాతివ్రత్యమునకును సచ్చిత్రకుసుమ దగిన శ్రేయస్సుపత్తిని గాంచుము.

ల—మహానుగ్రహము.

గం—ఈమె నీ జనని విశ్వంభరాదేవి.

సీత—అమ్మా! ఈయవస్థలో నన్నుఁ జూచినావు.

వసు—రా తల్లీ! రా బిడ్డా! (ఇరువురు కాగిలించుకొని మూర్ఛిల్లుచున్నారు!)

ల—(సంతోషముతో) భాగ్యవశమున గంగావసుంధరలు సీతాదేవియొడ ననుగ్రహించినారు.

గా—(చూచి) ఇది నాదుఃఖమును మించినదుఃఖముగా నున్నది. ఆహా!

గం—పూజ్యురై నైవధాదేవి గూడ దుఃఖించుట చూడఁగా, అపత్యన్నహమునకు లొంగనివా రుండరిని తెలియుచున్నది. కాకపోయినను, మనస్సుకు గట్టి

మడియ, హృదయములాని యుపద్రవమును సుసారతంతపు నైన యీపుత్ర
స్నేహము సుస్వసాధారణముగదా! సఖి భూతధాత్రీ! కుమారీ వైదేహీ!
ఊహిడిలుదు.

వసు—(ఊహిడిల్లి) సీతను గన్నదానికిఁ జిత్తికాంతి యెట్లు గలుగు నమ్మా?

గీ. రాక్షసులమధ్య నునికి చిరంబు తొలుత

నిపును ఘోరవియోగ మో స్పృట్టు లమ్మ?

గం— అరయఁ బరిపక్వపూర్వకర్మాన భూతి

మార్గములు మూయ నెవరు సమర్థు లమ్మ?

వసు—దేవీ బాహువీ! సరకాని, మీరామభద్రునకెది యుక్తియు గా నున్నదమ్మా?

గీ. చిన్నతనము నఁ బట్టినసీతపాణి

యీమెశీలంబు సుగుణంబు లీమెకులము

వహ్ని జనకుండు నేను సర్వంబు గూడ

నప్రమాణీకృతం బయ్యె నతని కార!

సీ—హా! అర్ధపుత్రా! స్మరించుచున్నవా?

వసు—అయి! నీ కార్యపుత్రుఁ డెవఁడు?

సీ—(సిగ్గుతోఁ గన్నీటితో) బ్రాహ్మ. మాఅమ్మచెప్పినట్లే.

రా—తల్లీ భూదేవీ! అనార్యపుత్రుఁడైనై యిట్లున్నాను.

గం—దేవీ! ఈజగత్తుంబుమున కలతకును నీవే కదా శరీరము! అట్లయ్యె నెఱుంగని
దానివలె నల్లునియెడఁ గోపము నహించెద వేల?

చ. పరగెను ఘోర మైనయపవాదము లోకమునందు, లంకలో

జరిగినయగ్ని శుద్ధియఁ బ్రశంసయు నిచ్చటిమూఁక నమ్మునే?

లోకము సంతసించుగతి లోక దలపోయుచు నేలుచున్న యి

త్వోకులసొమ్ము గాదె? యింక బాలుఁ డొనర్చునదేమిచెప్పుమా?

ల—సర్వవిషయములందును దేవత లమోఘశిల్లానము గలవారగదా! భూదేవికి
మాత్రము నిజము తెలియదా యేమి?

గం—అయినను నీ కంజలి ఘటించి మ్రొక్కుచున్నాను. ప్రసన్నుడైనవు కమ్ము.

రా—తల్లీ భాగీరథీ! భగీరథుఁడనునఁ బూర్తిగా మహామగ్రహము ప్రకటించినావు.

వసు—దేవీ! మీయెడ నేను నిత్యమును బ్రసన్నురాలనే. పుత్రీకృష్ణమఁచే గణేశ

దుఃఖము దుష్టసూ మగుటచే నిట్లు పలికితిని గాని వేఱుకాదు. రామభద్రుని
నకు సీతమీద చున్న యుగుగాగ మెఱుంగనివానను గాన,

గీ. దహ్యమానమనస్కుడై దైవగతిని
భార్య విడనాడియును రామభద్రుఁ డతని
ధైర్యబల మూతగాఁ బాలితప్రజాని
భాగ్యవశమున నెట్టులో బ్రతికి యుండె.

రా—కెద్దవారికిఁ బిన్నలమీద నెప్పుడును దయ తప్పదు గదా!

సీ—(దుఃఖముతో దోసిలియొగ్గి) అమ్మా! నన్ను నీలో లయించేయుము.

గం—ఏమన్నావు? ఎంతమాట? తప్పుతిప్పు! లయములేకుండఁగా వేయేడ్లుజీమింపుము.

వసు—అమ్మా! నీవు నీపిల్లలగతి చూచుకోవలెను గదా!

సీ—అనాథ నైతిని. ఇక నీపిల్లలతో నేమి?

రా—హృదయమా! ప్రజమువలె మా గట్టిగా నున్నావు!

గం—నీవు సనాథురాలవై యుండ ననాథ వెట్లయితివి?

సీ—అభాగ్యురాల వైననాను సనాథత్వి మెక్కడ?

గం-వసు-గీ. జగములకు శ్రేయ మొనగూర్చు బాలినట్టి

నిన్ను నిందించుకొందువే నీవు తల్లి!

నిన్ను దాకుటచే మాకు నిశ్చయముగఁ

బావత్వంబు వర్తిల్లె బావనాంగి!

ల—అన్నా! వినండి.

రా—లోకము వినుఁగాక.

(తెరలోఁ గలకలము)

రా—ఇ దేదో యత్యద్భుతము.

సీ—కలకలధ్వనితో నాకాళము పుష్పవించుచున్నది దేమి?

గం-వసు—అ! తెలిసినది తెలిసినది. కృతాశ్వుడు కాశిమండు శ్రీరాముండు నను
మగ్గుము గ్రమముగా గురువులైనజృంభ కాస్త్రములతో నితర దివ్యాస్త్రశ
స్త్రములు పొందుత్తునించుచున్నవి.

(తెరలో)-గీ పావనీ జానకీదేవి! వందనములు

రఘుకులగ్రాణి చిత్రవర్చనమువేళఁ

గర్జనావాదాన మిచ్చినకతనమాకు

గురువు లైనారు నీముద్దుకొడుకు లిపుడు.

సీ—సంతోషము సంతోషము. వీ గత్త్రుదేవతలు. ఆశ్రవుతా! మీయనుగ్రహ
మిప్పటికిని మామీదఁ బ్రసరించుచున్నది.

ల—ఈమహాశ్రమ లెల్లవిధముల నీసంతానము నాశ్రయింపఁగల” వని మీరప్పుడు
పెల విచ్చినారు.

గం-వసు-గీ. అశ్రుదేవతలార! జోహారు మీకుఁ,

గలిగె ధన్యత మాకు మీకరుణవలన

బాలకులు మిమ్ముఁ దలఁచిన కాలమందు

దర్శనం బిందు మీకు భద్రంబు, పొండు.

రా-గీ. విస్మయానందసందర్భవికల మైన

యట్టిదుఃఖితరంగంబు లంతరంగ

మంత గలఁచుచు వచ్చింప నలవికాని

ప్రేమరవనలో ముంచి తేల్చుచుండె.

గం-వసు—కుమారీ! ఇపుడు నీ హితులు రామభద్రునితో సమానులైరి. ఆనందింపుము

సీ—ఆర్యరా! వీరికి క్షుత్రయోచిత మైనయుపనయనాది సంస్కారము లెవరు
చేయుదురు?

రా-గీ. ఘనవసిష్ఠమహాగురుకరుణ నెనఁగు

రఘుకులము. వన్నెఁ దెచ్చినరమణి నీత

పిల్లలకు క్షుత్రయోచితవిధు లొనర్చు

గురువు గనరాక యక్కటా కుందుచుండె!

గం—కల్యాణీ! నీ కీర్తిచారి మెందును? పాలు విడువఁగానే యీపిల్లలను తీసికొని

పోయి వాల్మీకిమహర్షి కప్పగించెదను. జనకవంశమునకు శతానందుఁడును,

రఘువంశమునకు వసిష్ఠుఁడు నెట్లు గురువులొ యట్లే యిపు డానందవంశముల

కును వాల్మీకిమహర్షియే గురువగును. అతఁడే నీపుత్రులనుఁ గుఱవితరసంస్కార

ములు గావించి బ్రహ్మక్షత్రవంశోచితము లయిన వేదధనుర్వేదములు తెంటి

నగూడఁ జెప్పను.

వసు—దేవీ! చక్కగా నాగించినావు.

ల—అన్న! నిజము చెప్పుచున్నాను. ఆ మాసఃదర్శములనుబట్టి చూడగా, ఆపిల్లలే యీశులవు అని నా యభిప్రాయము.

గీ. వీర లిద్దఱు వాల్మీకిఁ జేరినారు

వీరు లాజన్మసిద్ధాశ్రుసారు. తైరి

వీర లాకృతి నినుఁ బోలినారు మఱియుఁ

దలఁపఁగా వీరు ద్వాదశాబ్దములవారు.

రా—ఇట్టియూహలలోనే నాహృదయము ముగించి తేలుచుండుటచే మూఁడుడ నైనాను.

వసు—కుమారీ! రమ్మ. రసాతలము పావనము చేయుము.

రా—హా! ప్రేయసీ! నీవు లోకాంతరముఁ జేరినావు.

సీ—అమ్మా! ఈజీవలోకపరాధవ మనుభవింపఁజాలను. నన్ను నీలో నిలయము చేయుము.

ల—ప్రశస్యతైర మేమి వచ్చునో?

వసు—నాచూజ్ఞులబట్టి పాబు విడిచిపెట్టునంతవఱకును నీపిల్లలను జూచుకొనుచు నుండుము, తరువాత నీయుష్టము వచ్చినట్లే చేసెదను.

గం—ఇది యుక్తముగా నున్నది. (నీతయు గంగావసుంధరలును నిష్క్రమింతురు)

రా—హా! సచ్చరిత్రదేవతా! ఓనినిబట్టి నీవు లోకాంతరమున విశ్రమించియున్నావనుట నిశ్చయము. హాదేవీ! (అని మూర్ఛిల్లును)

ల—దేవా మహాసుఖవా! ప్రాచేతసా! రక్షింపు రక్షింపు. నీనాటకము సాంతముగాఁ జూచినాము.

(తెరలో) గీతనాద్యనాధనములు తీసివేయుండు. ఓజంగమస్థావరములారా! ఓమర్త్యమర్త్యులారా! నాల్మీకిమహర్షి చేసినప్రతిజ్ఞచొప్పునఁ గనవచ్చునత్యద్భుతమును జిత్తగింపుండు.

ల—[చూచి] ఆహా! ఆశ్చర్య మాశ్చర్యము.

చ. కలఁగుచునుండఁ గవ్యమున గట్టిగఁ ద్రిప్పినయట్లు జాహ్నువీ

సలిలము, దేవతల్ మునులు సంతస మొప్పఁగ మింట నిండి రా

జలముననుండి లేచి యలసాగరకన్యకఁ బోలినట్టి భూ

తలనుత నీత, జాహ్నువియు ధాత్రియుఁ దోడుగ సేవచ్చుచుండెడిక.

(తెరలో) గీ. లోకవంద్యా! అరుంధతీ! నీకు భద్ర

మమ్మ! గంగావసుంధరాఖ్యలము మేము

నీకు సర్వింప వచ్చినా మీకుమారి

నిదిగో మీసీత మీకోడలీడ వీడ్చుచరిత.

అ—అహో! ఆశ్చర్య మాశ్చర్యము. అన్నా! పూజ్యులు. చూడండి. గ్రామని
బావిలో నోకమ్మము. ఇప్పుటికిని స్వప్నోదాతము.

[సదవ సీతతో నగుండుట ప్రవేశించును]

అను-గీ. త్వరపడుము రమ్మరమ్మ సీతాకుమారి!

సిగ్గునడ కమ్మ! ధైర్యము చెంగనమ్మ!

చల్ల నగు నీదుప్పదులహస్తమున దాకి

బ్రతుకజేయుము వేగ ముంరామభద్రు.

సీ—[తొందాతో స్వప్నబావి ఆశ్చర్యతా! అని శ్లోకము.

రా—[నిట్టూర్పు నడిచి చూచుచున్నా] అహో! ఏమిటి! (చూచి మాశ్చర్యపరితాపములతో) ఏమీ! నారాణి! చూడండి. [స్వప్నతో] అహో! పూజ్యురాలియనయగుండు, పట్టా! అలంకారములను పెద్ద లుడలను వచ్చియున్నారే!

అను—ఆమె పురుగుదలవలయు మువ్వలైనా నాకు నయిన భాగినీభేదవి.

[తెరలో] జగన్నాయకా! నామధేవ! “అట్ల! నీవు మామహత్మ్యమున యగుండువలెనే నీకోడలైన సీత మీకు గోరుచుండు” నని చిత్రప్రకృతసమయమున నమ్మదేకించి యుమాట స్మరింపుము. అట్లుచేసి నాబుణము తీర్చుకొన్నాను.

అను—ఆమె మీయత్నముల వసుంధరాజేమి.

[తెరలో] రామభద్రా! అహో! “భగవతీ! వసుంధర! సచ్చత్రయగు సీతనయను నాచుకొ” న్మృతి సీతాపూజ్యసమయము నమ్మదేకించి పలికిన మాట తలచుకొనును. అట్లు చేసి నిమాట చెల్లించినాను.

రా—తల్లులారా! మహాపరాధ మొనరించినాను. తమిలించి కుడింపుడు. మీకు నమస్కారములు.

అను—ఏమిటి! నావసుంధరా! గంగావసుంధర! ప్రశంసించుచుండ, కొల్లి భగవంతుడగు వైశ్యానరుడు నిర్ణయించినవృత్తి గలవెయు, బ్రహ్మచేసతలము

